

dunărea de jos

Suflet către Suflet!

Nr. 211
SEPTEMBRIE
2019

consiliul județean Galați ● centrul cultural „dunărea de jos“

DOBROGEA

Dobrogea

În orice țară ar fi fost să ajung, de orice forme ale vieții aș fi fost înconjurat, gândul - iar apoi întreaga mea ființă - s-a întors de fiecare dată în Dobrogea, la praful și mărăcinii ei, la vântul ei de stepă, la chipul ei teluric și generos. Oriunde m-aș fi aflat, dorul de ea mă ajungea în cele din urmă. Dobrogea! Dobrogea! Pe fata aceasta ciudată, fiică de rege get și de dansatoare tătăroaică, eu am iubit-o de pe vremea când umbla cu picioarele goale în țărână.

Geo Bogza, *Privești și sentimente* (1972)

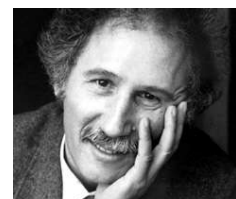
Ne-a spus să ne imaginăm că Dunărea, trecând prin Bărăgan, este ca o panglică azurie, care strânge buchetul la un loc, după ce împletise în ea alte panglici: Oltul, Siretul, Prutul; că Dobrogea cea verde reprezintă tulpinile florilor muiate în apa mării, iar câmpiile care înconjoară țara cu verde-viu sunt frunzele florilor așezate pe margine, în timp ce la mijloc, galbenul, roșcatul, albastrul reprezintă fiecare câte o floare. Florile sunt, fiecare din ele, deosebite. Sunt flori aspre din Carpați; sunt altele, flori de oraș, salbe de flori proaspete, răsădite și crescute din sensibilitatea noastră de azi; sunt flori de câmp și de lacuri, flori de viță de vie și flori de grâu. Cu toate însă sunt nemuritoare și așezate de multe, multe veacuri împreună, ca să ne fie nouă patrie. Ne-a mai spus că nici o altă țară de pe harta lumii nu seamănă atât de mult cu un buchet de flori și că trebuie să fim mândri de frumusețea nemărginită a pământului nostru.

Ana Blandiana, *Buchetul de flori*

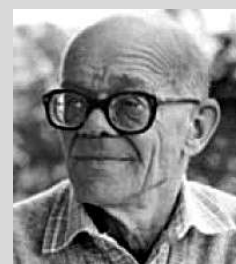
Delta, după câte știu, seamănă cu lacul cel cenușiu, unde pelicanul bătrân stă toată ziua grav, așteptând un fotograf.

Marin Sorescu, *De-a Delta Dunării*

Trudind, flămânzi de cântec și de pâine,
înjurături și pumni ne-au fost răsplata.
Să facem drum vapoarelor de mâine,
am spintecat Dobrogea cu lopata.

Andrei Ciurunga

Mangalia este un oraș dobrogean caracteristic: adunătură de case de piatră joase, cu acoperișuri de olane în neorânduială, ea se deșiră pe un pământ neegal, până jos pe țerm, care este șes și fără sfârșit, mărgenit de partea uscatului cu lacuri ce se pierd în zare. Lacurile acestea au izvoare sulfuroase, și unele băi rustice au fost ridicate în apropierea unuia din ele, căci apele au însemnate puteri de însănătoșare.

M'am purtat cu luntrea ceasuri întregi pe acest lac care se sucește și se învârtește. E când îngust, când lat, și capătă atâtea înfățișări deosebite, încât la început crezi că este o adunătură de lacuri deosebite; dar la un capăt nu ajungi niciodată, ci luntrea poate luneca neconținut fără oprire ori piedecă.

Regina Maria a României

Dobrogea

A doua zi ne deșteptarăm în bubuitul tunurilor. Prinși între cele două poduri închise, ne întrebam ce să facem. În zorii zilei, formele începeau să se desineze. Bruma scînteia în primele raze ale soarelui, pe cînd furnicarul omenesc se încrucișa pe pod. Ieșind pe puntea comandamentului, mi se înfățișă priveliștea cea mai interesantă. În Dobrogea, pe malul drept, se ridicau munții de la Isaccea, de pe crestele cărora artileria rusească trăgea în direcția Babadagului; de pe malul stîng, cîteva tunuri rusești trăgeau peste capul nostru, într-o direcție necunoscută. Trăsuri cu provianturi treceau, din țara rusească în Dobrogea, ridicînd un deal și scoborînd o vale, chiar în fața vaporului nostru. Și aci, vițiul organic al armatei rusești: la fiecare două trăsuri, o bucătărie, al cărei coș gîlgîia fumul trivial al borșului, pe cînd tunurile gîlgîiau fumul tragic al morții. O armată care în timpul luptei nu se poate hrăni cu conserve sau cu răbdări prăjite nu ajunge departe...

Duiliu Zamfirescu, *Călătoria în refugiu*

Dobrogea. E una dintre cele mai clare unități naturale din cuprinsul țării, pentru că este încadrată din toate părțile de depresiuni (Balta și Delta Dunării, Marea Neagră și șanțul Lom-Provadia, la Sud, în Bulgaria). Nu toată această regiune intră însă între granițele statului nostru, căci hotarul sudic al acestuia trece, între Ecrene și Turcșmil, pe povârnișul nordic al masivului Deliormanului, adică lasă înălțimile cele mai mari de deasupra văilor Lom și Provadia, statului vecin.

Prin așezarea ei în drumul către Marea Neagră și în acel de invazie, dinspre stepa rusească către Balcani și viceversa, Dobrogea a fost totdeauna un ținut de trecere, deci o răspântie și o zonă de amestec. Climă pontică, dar și cu caractere meridionale; vegetație de stepă și de pădure mărginașe, dar și cu multe elemente mediteranee; populație carpatică, dar amestecată cu neamuri balcanice și cu altele din marea stepă rusă (Tătari, Ruși). Tocmai acest caracter constituie însă originalitatea ei.

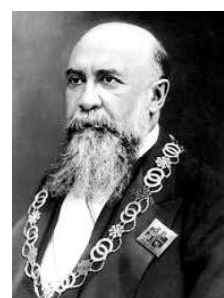
Vintilă Mihăilescu, 1938

La Motraye a străbătut țerile noastre la 1711, și iată ce a văzut:

Cunoștea pe Nicolae Mavrocordat de la Constantinopol. Îl laudă foarte mult pe domnul doritor de știință, ceea ce știm și din atîtea izvoare, care învățase franțuzește de la iezuiți și vorbea curent limba arabă. Cu privire la Dobrogea, ni se vorbește de Babadag, arătîndu-se că aici sînt case rele, dar tîrgul e mare și frumos, „un grand beau bourg”. Crede, cum au crezut mulți, că în acest loc a fost Tomis, care se afla, evident, pe locul unde este Constanța acum. De la Babadag înaintează către Dunăre, ajungînd la Tulcea, un sat, dar în împrejurimea lui se găsește un fort mic cu șapte turnuri. Se descriu și insulele care se găsesc în față, cu livezile de acolo și cultura de cîneapă ce se făcea în terenul acesta umed. De acolo se merge la Ismail, și avem și o zugrăvire a acestui oraș, care cuprinde o frumoasă moscheie a lui Cîzlar-Aga, șeful seraiului, care purta numele de Ismail, deși, cum am mai spus și cu prilejul altei călătorii, nu este nici o legătură între numele orașului și numele lui, căci orașul e foarte vechi: moldovenii li ziceau Smil.

Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*
(*Marturi ai luptei de la Prut*), 1711

În desgropările făcute la *Axiopolis*, în Dobrogea, lângă podul de la Cernavodă, la capătul valului Traian, unde fusese o puternică garnizoană a escadreii romane, s-a descoperit o inscripție în care se arată că acolo era sediul breslei marinarilor de pe toată Dunărea (*Nautae universi Danuvi*).

Jean Bart, *Cartea Dunării*

Thalassa! Thalassa!

Nicolae BACALBAȘA

Zece mii de mercenari greci ai regelui Cyrus cel Tânăr se retrăgeau cu 500 de ani înainte de Cristos prin Asia Mică. Retragerea dura de un an; Xenofon, inițial un gură-cască amator, preluase

personal conducerea corpului de mercenari. De la el, istoria acestei retrageri va ajunge prin timp până la noi.

Ajunși în vârful muntelui Theces, ostașii zăresc Pontul Euxin (Marea Neagră) și mii de voci izbucnesc dramatic:

Thalassa! Thalassa!
Marea!

Aceeași violență a trăirii, a ajungerii, a izbăvirii, același răcnet l-a scos și sufletul meu, când în sfârșit, în mâinile mele a ajuns negru, cu stema argintie a României pe mijloc, CARNETUL DE MARINAR. Cu avizul de îmbarcare și mențiunea - Medic bord.

Eram deja un om între două vârste, cu destule realizări și dezamăgiri în spate, dar triumful l-am trăit violent, puștește.

Bord, patru litere pe care le resimțeam ca pe patru lovituri de gong deschizându-mi orizonturile lumii! Începea o nouă complicitate cu marea, care mi-a însoțit copilăria, marea care mi-a închis orizontul geografic și mi-a oferit orizontul

visărilor...

Așa cum un miros cunoscut, de mult uitat, te poate arunca înapoi, cu violență, peste ani, carnetul de mușama neagră m-a cufundat brutal în copilărie: Constanța anilor '50 în care mă ridicam, o Constanța năpădită de armata rusească, cu nisipul plajelor arat - fâșie de frontieră... Locuitorii aveau în buletin ștampilă specială... razii în tren și uneori pe stradă...

Case cu olane, acoperișuri balcanice vălurite scurt, strâns, ca marea pe hulă mică, cu un Cazinou încă avariat de pe timpul războiului... Valea Portului, năpădită de cucută al cărei miros acru îmi reînvie numai când mă gândesc la el, și Portul - monument al intangibilității, un fel de ORAȘ INTERZIS.

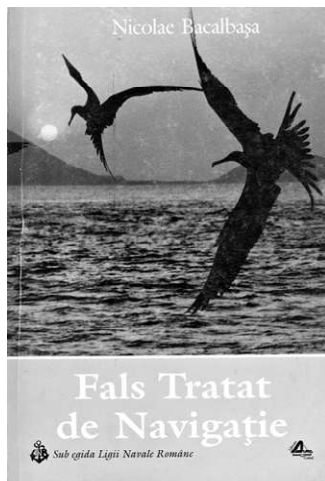
Din când în când, oamenii, care nu mai așteptau să vină americanii, căutau să treacă orizontul. Pe ce apucau.

Totul era păzit, peste tot era suspiciune.

Între mine - copil și mare, era o legătură complicată, nici azi n-am înțeles-o pe deplin, dar pe care am simțit-o adânc, ca pe o rană, atunci când am pierdut marea.

Marea îmi dădea liniștea mărginirii, limesul siguranței.

Bătaia valului în pietrele digului era ca bătaia inimii unui animal miraculos, puternic, care mă ocrotea. Ritmul valului era îngânarea de descântec față de toate incertitudinile și amenințările viitorului meu.

* * *

Dintre țările care alcătuiesc România de azi, Dobrogea este cea mai veche țară română. Cu mult timp înainte ca dacii din Dacia să se facă romani, dacii din Dobrogea au început să vorbească latinește, să se închine ca romanii și să-și facă orașe și sate romane.

Vasile Pârvan

Aici în Dobrogea n-am răsărit pe nepregătite, într-un ceas de noroc războinic sau de chibzuială diplomatică... România a putut să nu ceară această întindere teritorială; poporul românesc, mocanul, cojanul au pretins-o prin dezvoltarea însăși a necesităților istorice.

Nicolae Iorga

Pe pământul Dobrogei s-a produs o adevărată sinteză etnică românească: aici s-au amestecat românii autohtoni - așa-ziii dicieni - cu cei veniți de pe malul stâng al Dunării, atât din Țara Românească sau Muntenia, cât și din Moldova, și cu păstorii transilvăneni sau mocanii coborâți cu turmele.

C.C. Giurescu

Tomis *

Firul istoric al metropolei tomitane trebuie împletit cu evenimentele de la sfârșitul secolului al VI-lea î.e.n., când regele Darius al perșilor a venit aici în fruntea celei mai mari armate a antichității, trecând Dunărea pe la Isaccea, în urmărirea sciților. Tot pe aici s-a întors Darius înapoi, izgonit și urmărit de sciți. Desigur că și regii odrizilor din Tracia, ca și regele Filip al Macedoniei, au trecut pe la Tomis pentru a ajunge la Istria și la gurile Dunării. În secolele IV-III î.e.n., au trecut pe aici Alexandru al Macedoniei, apoi regele Lysimach al Traciei care a asediat câțiva ani Callatisul și a ajuns la gurile Dunării. Mai târziu, s-au perindat celții și bastarnii. Aftit aceștia, cît și grecii din Bizanț, care în anul 260 î.e.n., pentru apărarea Tomisului, s-au bătut cu Istria și Callatis aliate, au influențat mai mult sau mai puțin, direct sau indirect, în bine sau în rău, viața orașului și a cetății de pe promontoriul deasupra căruia se înalță Constanța zilelor noastre.

Incursiunile acestea, altele venite din nordul Dunării, cum și unele cataclisme seismice cunoscute în istorie, au distrus de mai multe ori Tomisul. Orașul era însă de fiecare dată reconstruit, astfel că viața lui a cunoscut perioade de înflorire, urmate de distrugerii și de tot atîtea refaceri.

Lupta de clasă a luat, încă din veacul al V-lea î.e.n., forme tot mai accentuate la Tomis. Prin crunta exploatare a locuitorilor și prin schimbul intens cu șefii triburilor băștinașe, oligarhia negustorească, deținătoare a conducerii orașului, a strîns importante averi. Dar împotriva ei s-a ridicat pătura în continuă creștere a meseriașilor care s-a aliat cu masele populare în lupta pentru a cuceri puterea politică. Pe la începutul secolului al IV-lea î.e.n., se pare că oligarhia a fost înlocuită de la conducerea orașului Tomis printr-un regim democratic sclavagist.

Bineînțeles, această democrație era restrînsă numai la acei locuitori care se bucurau de deplinătatea drepturilor politice. Numărul acestora era destul de redus, deoarece majoritatea populației nu beneficia de aceste drepturi (sclavii, străinii, femeile).

Organizarea social-politică a orașului era imitată după cea din Milet, cetățenii fiind împărțiți în triburi gentile, iar cele două organe consultative fiind Sfatul și Adunarea, pe lângă care mai funcționa un colegiu de arhoni, iar în cazuri de primejdie, niște conducători militari.

Odată cu cucerirea Macedoniei, în anul 160 î.e.n., începe pătrunderea puterii romane înspre Balcani și Carpați. În 72-71 î.e.n. legiunile romane, în frunte cu Lucullus Varro, luptînd împotriva lui Mitridates, care se bucura de prietenia orașelor pontice, ajung pînă la Tomis și chiar mai departe, dincolo de gurile Dunării. Mitridates fiind înfrînt, Tomisul și întreaga Dobroge sînt cuprinse,

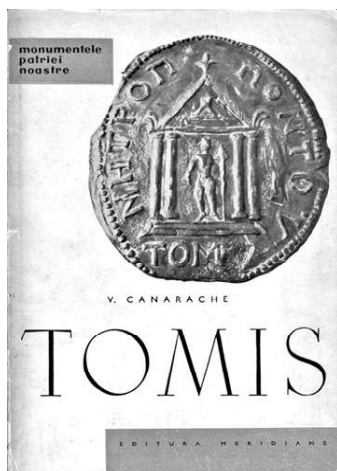
trecător, de dominația romană.

Războiul civil dintre Cezar și Pompei a frînat multă vreme expansiunea romană la gurile Dunării. Burebista, regele Uniunii getice, mergînd spre Tracia și Macedonia în ajutorul lui Pompei, a ocupat vremelnice teritoriul Sciției Mici, influențînd prin aceasta, fără îndoială, viața orașelor Pontului stîng, deci și a Tomisului, ca și a teritoriului său rural.

După înfrîngerea lui Pompei și moartea lui Burebista, forțele expansioniste romane revin la Dunăre. Dar stăpînirea romană nu se poate impune imediat și fără împotrivire din partea populației locale. Așuprirea cuceritorilor este grea. Impozitele sînt excesive. Zece ani după alipirea ținutului la imperiu, are loc revolta întregii populații dobrogene împotriva guvernatorului din acel timp, C. Antonius Hibrida, care aplica politica romană de exploatare a teritoriilor

ocupate. Este un moment de cumpănă. Armatele lui Hibrida sînt distruse lângă Istria. Resturile armatei romane, împreună cu comandantul, se retrag, acoperite de rușine, trecînd pe la Tomis spre Dionysopolis (Balcic). Victoria populației locale însă nu este de prea lungă durată. În anul 29 î.e.n. proconsulul Macedoniei M. Licinius Crassus reușește să învingă triburile băștinașe dobrogene, obținînd prietenia orașelor pontice grecești. Interesele claselor exploatare din aceste orașe le-au determinat să caute sprijinul armatelor romane și chiar să ceară înglobarea lor în Imperiul roman.

În timpul domniei lui Octavian August, în anul 8 e.n., această înglobare pare să se fi

fragment dintr-o sculptură greco-romană

realizat, deoarece marele poet al latinității, Ovidiu, a fost trimis în surghiun la Tomis. Venind din capitala lumii civilizate din acea vreme, este firesc ca Ovidiu să se fi simțit străin și nemulțumit într-un oraș care, cu toată dezvoltarea la care ajunsese, nu se putea compara cu Roma și unde «nu știe nimeni nici un cuvânt latin». Poetul a plîns în versuri pline de jale tragedia exilului și a murit la Tomis, în anul 17 e.n. în primii ani ai domniei lui Tiberiu, întreaga provincie dobrogeană, împreună cu Tomisul, a fost încorporată, din punct de vedere geografic-administrativ, provinciei Moesia, iar orașul a devenit protectorat roman. Mai târziu, teritoriul a fost repartizat Moesiei Inferioare și în cele din urmă a căpătat o administrație geografică și politică mai limitată.

În tot timpul acesta, adică de la începutul erei noastre și pînă aproape de sfîrșitul secolului al III-lea, Tomisul a rămas centrul politic și administrativ al provinciei și a cunoscut o largă dezvoltare economică. Este orașul fruntaș, capitala de fapt a Sciției Mici.

După August și Tiberiu, dezvoltarea orașului cunoaște un ritm și mai viu. În urma întăririi regimului imperial, Tomisul ajunge la cea mai mare înflorire în secolul al II-lea sub Antonini și Severi.

În tot timpul stăpînirii romane, autoritatea imperială, militară și administrativă se exercita pe întregul cuprins al Dobrogei și de-a lungul Dunării. Nu avem însă indicii dacă, și în ce măsură, ea funcționa și în interiorul Tomisului. Nu cunoaștem să fi fost aici sediul vreunei legiuni romane și al vreunei instituții administrative romane. Știm doar că, la începutul erei noastre, își avea reședința la Tomis un *praefectus orae maritimae*. Alt funcționar roman, pomenit în inscripții, este un *curator civitatis*, un fel de controlor al finanțelor publice, acestea fiind strîns legate de drepturile administrației provinciei romane. Curatorul controla, poate, și alte sectoare importante, legate de conducerea romană a provinciei, dar nu avem dovezi despre aceasta.

monedă de bronz, executată în atelierele din Tomis (jum. sec.III), înfățișând poarta cetății Tomis

Trebuie să credem că, asemeni altor orașe pontice grecești, Tomisul își păstra autonomia în cadrul imperiului, cu care era «prieteni» și aliat.

Încă din prima perioadă a stăpînirii romane, cetățile Tomis, Istria, Callatis, Dionysopolis și Odessos au fost reunite în «Comunitatea celor cinci orașe»; la care s-a adăugat, în secolul al II-lea, un al șaselea oraș, probabil Messembria. Documentele arată că, în secolul al II-lea, Tomisul era locul de reuniune al reprezentanților acestor șase orașe. Această «Comunitate» avea scopul de a consolida stăpînirea romană în întreaga regiune.

Este sigur că, cel puțin pînă la mijlocul secolului al III-lea, adică pînă la Filip Arabul, orașul și-a păstrat vechile instituții tradiționale grecești. Puterea supremă o aveau *Demosul* (adunarea populară) și *Buhul* (sfatul poporului), precum și diferiți magistrați reprezentînd puterea executivă.

Dreptul de cetățenie îl dădea orașul. Tot orașul dădea și dreptul de intrare în port. Paza orașului și a zidurilor de apărare, reglementarea comerțului, administrarea piețelor, sistemul de măsuri și greutăți, toate erau grecești.

Jocurile, serbările, zeitățile și toate manifestările legate de cult se păstrau potrivit vechilor tradiții grecești, fără nici o alterare.

Marea majoritate a inscripțiilor care se găsesc pe teritoriul Tomisului sînt în limba greacă.

Orașul bătea monedă proprie în atelierele sale, cu legenda *Tomeilon* «orașul tomitanilor», scrisă în limba greacă. Pe avers monedele poartă însă efigia și titlul împăratului (scris tot în limba greacă), exprimîndu-se astfel atașamentul claselor exploatatoare față de imperiu. Începînd de la Octavian August, se bat astfel de monede sub toți împărații, fără nici o întrerupere.

În secolul al II-lea, începînd cu împăratul Antoninus Pius (anul 138 e.n.), Tomisul devine în mod oficial capitala Pontului. De la această dată înainte, sub toți împărații, pînă la mijlocul secolului al III-lea, titulatura de *Metropon tou Tomeos* este consacrată de toate emisiunile monetare.

Timp de peste o sută de ani, de la Antoninus Pius pînă la Filip Arabul, Tomisul a cunoscut o epocă de maximă dezvoltare urbanistică, așa cum n-a cunoscut în vremea protectoratului roman nici un oraș din Pontul stîng. În această epocă s-a resistemizat urbanistica orașului, s-au construit temple și edificii de proporții necunoscute în orașele provinciale ale imperiului, s-a întărit comerțul de import și export, Tomisul devenind cel mai mare centru comercial din partea stîngă a Pontului. Dar pe la mijlocul secolului al III-lea sistemul sclavagist roman intră în descompunere. Răscoalele interne și presiunea popoarelor în migrație zdruncină stăpînirea romană.

Slăbirea puterii romane în Dacia nu rămîne fără efect asupra Dobrogei și a Tomisului. De altfel, goții trec Dunărea și pustiesc ținutul pînă la mare. Sporadic, puterea romană se mai afirmă, dar slăbită și fără

continuitate. Tomisul decade. După Filip Arabul (249) orașul nu mai bate monedă proprie, iar izvoarele antice nu mai vorbesc despre el. Ceva mai târziu însă a fost ridicat - sau poate numai refăcut - zidul de incintă ale cărui resturi, descoperite astăzi, închid peninsula Constanței de la plaja mică, tăind străzile Mircea cel Bătrîn, Ecaterina Varga, I. V. Stalin, Răscoala din 1907, B-dul Republicii.

Această lucrare de amploare s-a putut efectua sub Aurelian și Tacitus, sau poate sub Dioclețian, despre care se știe din izvoare că a întreprins, între altele, și adăugirea unui turn de apărare al zidului.

În cursul lucrărilor arheologice din anul 1959, s-au găsit în umplutura de var cu pietre a zidului de incintă, placat cu blocuri (adică în emplecton), în trei puncte diferite din substrucție, monede de la Lucius Domitius Aurelianus și Marcus Claudius. Prezența acestor monede mai vechi nu exclude posibilitatea ca zidul să fi fost lucrat abia sub Dioclețian, căci monedele împăraților precedenți au rămas în circulație nu numai sub Dioclețian, ci chiar și sub Constantin cel Mare (306-333). S-ar putea deci ca zidul să fi fost construit și sub acesta, nu însă mai târziu, căci spre sfârșitul domniei lui Constantin monedele anterioare nu mai circulau și deci nu mai erau la îndemîna oricui.

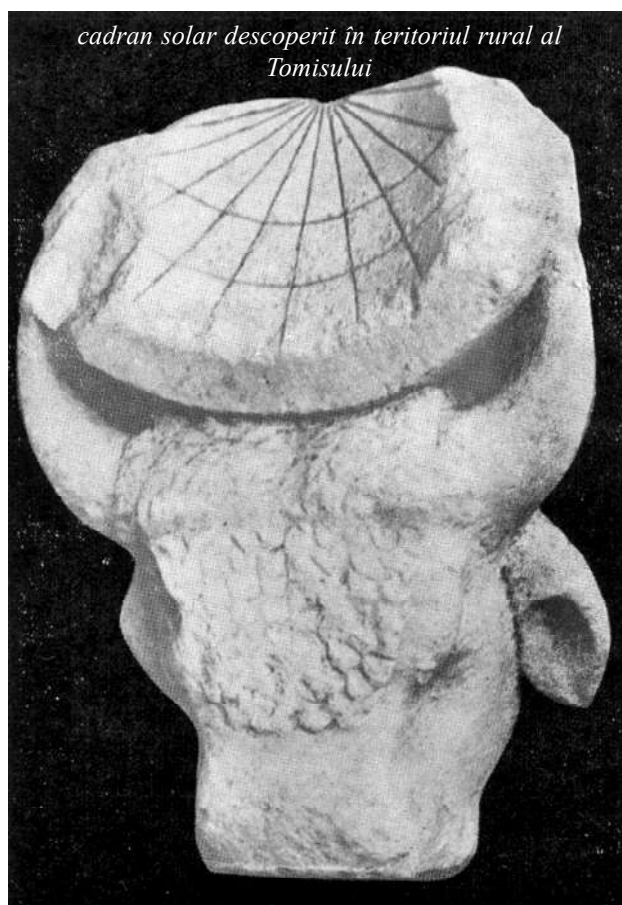
În orice caz, zidul n-a putut fi construit sau refăcut decât în anii 270-333.

La începutul secolului al IV-lea timpurile sînt mai liniștite. În această epocă îi găsim pe goți așezați în apropierea Tomisului, ca federați, deci orașul cunoaște o perioadă calmă. Dar liniștea nu durează mult: alte invazii, alte distrugerii. Încă o dată însă el se reface și - după unii autori - cunoaște o nouă înflorire. Din câteva inscripții descoperite reiese prezența la Tomis a unor garnizoane ale imperiului de răsărit.

Pe la anii 500-550, împărații Anastasius și Justinian reușesc și ei să mențină pentru mai multă vreme ordinea la Dunăre. Viața urbană și rurală își revine. În această epocă se construiesc zeci de orașe noi, șosele, bazine, țîrguri etc., dar la sfârșitul secolului al VI-lea încep să vină în Dobrogea valurile avarilor și ale altor neamuri în migrație. Provincia este ruinată, orașele grecești de la mare, între care și strălucitul Tomis de odinioară, sînt distruse din temelie.

Abia în secolele X-XI, sub bizantini, se mai vorbește, foarte vag, despre Constantiana, fără să știm dacă această localitate era chiar Tomisul sau, mai curînd, un nou oraș din apropierea lui, înființat la sfârșitul secolului al IV-lea.

Către sfârșitul stăpînirii bizantine în Dobrogea pare să fi fost instalat aici un contuar comercial genevez, despre care nu avem decât informații și tradiții orale, menținute prin turci. Turcii vorbesc de un chei genevez, de magazii de cereale geneveze și despre un far genevez (acela care a fost restaurat de englezi în 1860). Nici izvoarele literare și istorice și nici descoperirile arheologice de pînă acum nu confirmă aceste tradiții.

cadran solar descoperit în teritoriul rural al Tomisului

În secolul al XIV-lea, Tomisul cade sub jugul otoman, capătă numele de Küstendje și este un sat mizer, în care trăiesc cîteva sute de familii, între ruinele încă în picioare ale vechiului Tomis.

Abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea orașul începe din nou să se ridice. Sultanul Medgid hotărăște construirea unui port la Küstendje, în special pentru exportul cerealelor, lemnului și vitelor din Dobrogea. Lucrarea se face de către o societate engleză concesionară.

Aceasta este, pe scurt, istoria Tomisului-Constanța-Küstendje, de la întemeierea orașului, cu șase secole înainte de erea noastră, și pînă în secolul al XIX-lea, în epoca premergătoare integrării lui în granițele statului român.

Odată cu dezvoltarea capitalismului și înrobirea economică a Romîniei, prin invazia capitalului străin, Constanța a devenit principalul port prin care se scurgeau bogățiile țării jefuite de monopoluri sub regimul burghezo-moșieresc.

În zilele noastre, Constanța, ca și întreaga regiune, este fundamental transformată.

După două mii cinci sute de ani de existență, numai ruinele mai amintesc de civilizația de mult apusă a orînduirii sclavagiste.

*** fragment din cartea *Tomis*, V. Canarache, Ed. Meridiane, București, 1961**

România și războiul balcanic

Lev Troțki

* * *

Am ajuns la Mangalia. O casă veche, uși joase, tavanul jos și el. Familia stăpînitorilor e de fel din Kotel, din inima Munților Balcani, tatăl și bunicul au oierit și au cuprins noi spații libere, tot mai departe spre nord față de Balcani. Acest proces al colonizării păstorești a sudului Dobrogei s-a încheiat în anii '50 ai secolului trecut. Bătrîna, care păzește casa, ordinea și tradițiile ei, are 75 de ani. Peste jumătate din viață și-a petrecut-o sub jug turcesc. Soțul ei, care murise cu cîțiva ani înainte, fusese ciorbăgiu, adică bogătaș, reprezentant al comunității în fața autorităților turcești. Această familie, renumită în bulgărie, e istorică. Savva Rakovski, celebrul activist al renașterii naționale bulgare, „visătorul smintit”, după expresia lui Vazov¹, a fost în închisoarea din Constantinople împreună cu tatăl său, așteptîndu-se mereu la pedeapsa cu moartea; acest patriarh a revoluției bulgare, mort în 1867 la București, îi venea bătrînei gazde unchi. În casă se află o arhivă, unică în genul ei, de istorie a luptei bulgare pentru independența națională.

Dulapuri cu cărți, vechi cromolitografii naive, sobe de formă complicată, nenumărate covoare de casă, draperii oriunde se poate, plăpumi vătuite, iar în ferestre mirosul mării, care se află aici la cincizeci de pași.

A doua zi dimineață vizităm Mangalia. Orașul, cu toate tradițiile sale milenare și denumirea de „al doilea port” al României, e lăsat de izbeliște cu totul, are mai puțin de 2.000 de suflete. Sub regimul turcesc, Mangalia a cunoscut zile mai bune. După războiul rusoturc, cînd Dobrogea de nord a fost separată de cea de sud, adică de actualul Cadrilater, și a fost dată României, Mangalia și-a pierdut însemnătatea comercială și a început să lîncezească. Acum, odată cu alipirea noii provincii, orașul trebuie să se ridice din nou... Astăzi este Bairam. Tătarii se plimbă în căruțe, trag focuri de revolver... „Bairam bumbarecî olsun!”, „Evala, evala!” La geamie, muezinii cîntă în cele patru vînturi niște texte nedeslușite.

E soare, multă lumină, litoralul strălucește orbitor, se văd goelete la chei, țigănuși de culoarea bronzului se bălăcesc la țarm. Țigani turci cu turbane pestrițe, cu brîie late, roșii, verzi sau galbene, cu pantalonii împodobiiți cu panglici și înfoiați la pulpă, sărbătorec Bairamul. Kozlenko se întoarce acasă cu un funt de cașcaval și remarcă faptul că pe mîna stîngă are tatuată o ancoră.

- Se pare că ai fost rănit grav, Kozlenko. Mi-ai povestit doctorul.

- D-apoi cum! În Feodosia soldații au tras de pe

mal cînd noi eram în șalupă. Glonțul mi-a intrat în coastă și a ieșit prin spinare, numai că, vezi, n-a făcut mare vătămătură. Cînd doctorul a venit prima oară la noi pe vas, zăceam aproape fără cunoștință. Pe urmă m-au făcut bine, numai cînd ostenesc mă doare coasta. Atunci l-au rănit și pe Kovalev, după aceea a murit la Tulcea...

Arșiță. Sînt 32 de grade la umbră. De-a lungul străzii, stau la măsuțele cafenelelor localnicii și cei aflați în voiaj, oamenii cu afaceri și cei fără, iar strada pare o expoziție etnografică. La o masă - un grup de turci calmi și bărboși. Beau alene cafea, sorbind-o cu înghițituri mici. Alături de ei, o masă cu scapeți dintr-un sat învecinat: beau ceai cu lămîie *vprikusku*² și, cu glasuri în falset, discută despre domnișoare. Un grup de notabilități locale, români, joacă la două mese table și zaruri. Cei trei cunoscuți ai noștri, bulgari din Tuzla Cadrilaterului - rezultă că unul nu e bulgar, ci găgăuz - beau bere. Ne așezăm și un grec pletos ne dă rahat-locum cu apă. La băcănie se îngrămădesc staroveri lipoveni. Sînt pescari, voinicici, cu părul zburlit, nu-și tund niciodată bărbile, se poartă cu demnitate. Lipovenii își fac serviciul militar, în special în flotă. Pe stradă trec tătarii în căruțe. Țigani turci (mahomedani) și țigani români (creștini), foarte deosebiți unii de alții, hoinăresc în sus și în jos. Parcurg cu acest prieten și cicerone al meu strada și privesc cu o mirare aproape mistică cum acționează el în acest haos etnic și lingvistic. Întoarce capul la dreapta, la stînga, salută, aruncă vorbe la o masă și la alta, intră în magazine, obține informații gospodărești, face în treacăt agitație politică, adună informații pentru niște articole la ziar, și toate acestea într-o jumătate de duzină de limbi. În decurs de o oră trece fără greutate de zeci de ori de la limba română la bulgară, la rusă, la turcă, la germană cu coloniștii și la franceză în convorbirile cu notabilitățile.

- Doctorul știe limbile tuturor, îmi spune Kozlenko, ca despre o chestiune de mult hotărîtă.

- Kozlenko, îi cunoști pe lipovenii?

- Parcă poți să-i știi pe toți? Dar pe care-i știi...

- Dar cum trăiesc scapeții cu lipovenii?

- Nu trăiesc bine deloc. Se ceartă mai să-și scoată mațele.

Înainte de a purta discuții despre Cadrilater cu noii cetățeni români, hotărîm să mergem la Helengic, un sat mare româno-tătăresc. În clipele de răgaz, Kozlenko a scos cordeluțele, dar a lăsat frînghiile. Ne așezăm din nou în trăsură. De doctor se apropie cu fereală un flăcău rus, „lipovan”, naturalizat român, dezertor de război. Rezultă că o va scoate la capăt numai dacă,

cu ocazia victoriei, se va da o amnistie... Mergem pe un drum îngust de câmp, recolta e deja strânsă, numai porumbul a rămas în picioare, să se maturizeze. Ne oprim la o bostănărie; gazda tătăroaică cu șalvari, copii cu pîntecele dezgolite, cîini răi, coji de pepene și miriade de muște deasupra noastră. Stăpînul e plecat la Mangalia. În grădină sapă un lucrător tătar, dezertor din Bulgaria. Trei persoane mîncăm trei pepeni, cugetînd la primejdiile holerei, încercăm zece pepeni în trăsură și pornim. În jur sînt gorgane, la fel ca la noi în Novorossia.

- Ce zici, Kozlenko, nu e aur în gorganele astea?

- Da' cine a stat să sape? replică melancolic Kozlenko.

Ne apropiem de fermă.

- Pufăie, domnule doctor, pufăie, probabil l-au dres.

Și, într-adevăr, plugul cu aburi pufăie. Cu problemele de mecanică se ocupă un polonez luat de la un cinematograf din Constanța. Mecanicul vorbește mult, în principal povești autobiografice, dar la mașină se pricepe mai puțin. Doctorul sare din trăsură și, cum se cuvine unui stăpîn, aleargă jumătate de oră într-aiurea în urma plugului. Între timp, Kozlenko îmi povestește despre Helengic.

- Îl vedeți pe șeful nostru, cel care stă lîngă grapă, e românaș, om de treabă. Are un frate ofițer. Mai înainte ne-a condus un bulgar, da' mai mult fura. Doctorul l-a răbdat, l-a răbdat, da' pînă la urmă i-a făcut socoteala. Satul e jumătate turcesc, jumătate românesc, însă de tot sărac, înainte s-a trăit în bogăție. Numai că turcii îs leneși, nu vor să se gospodărească: vînd cinci hectare, chefuliesc și iar vînd. Așa au rămas turcii fără pămînt. Românii muncesc, da' beau de sting. Așa că satul a sărăcit...

Doctorul dă cite un pepene șefului și tehnicianului de cinematograf, iar noi mergem la Helengic.

- Uitați-vă: în sînga e păpușoiul țaranilor - de-abia crescut, pipernicit, iar în dreapta e al nostru - ca pădurea.

În Helengic casele sînt acoperite cu tablă și cu țiglă, n-am văzut acoperișuri din paie și bordeie. Datorită Bairamului, pe stradă e multă însuflețire. La berărie e multă lume.

- Recolta au vîndut-o, acum au început să bea, explică Kozlenko.

Moise, stăpînul circiumei, un român masiv din Transilvania, băcan, achizitor cu ridicata și cămătar, cerne rapiță dintr-un ciur pe o foaie de cort. Acești transilvăneni sînt la oraș chelneri, frizeri, băieși, iar la sat - fermieri capitaliști și chiaburi. Iarna sînt jucători de cărți pătimași, în general o rasă energică, care în multe privințe are în România același rol cu al macedonenilor în Bulgaria. Moise e nemulțumit de politica României: s-au băgat tîrziu, au luat puțin.

Trebuia ca încă de la începutul războiului să li se ceară Turciei și Bulgariei să spună ce vor da în schimb pentru ajutor și să se pornească la drum cu aceea din ele care e gata să dea mai mult.

Iată și ferma. În casa unde e instalat șeful, se află o cameră cu lacăt. E camera stăpînului. Pereții plini de pete sînt garnisiți cu cărți în toate limbile. E un număr considerabil de cărți în limba rusă, o colecție vastă de literatură străină și de publicații din 1905...

În căutare de mîncare, mergem în camera servitorilor, unde bucătar este un grec dezertat din armata turcă. Toamna trecută doctorul l-a găsit pe drum fără căciulă, fără cizme, plîngînd... E al treilea dezertor pe care îl întîlnesc astăzi: un dezertor rus din armata română, un tătar din Bulgaria și un grec din Turcia. Desculț, dar cu o pieptănătură îngrijită de sfârîmător de inimi, bucătarul vorbește puțin pe franțuzește. Îi comandăm o găină cu orez și, în timp ce el aleargă după găină prin curte, noi ne îndreptăm atenția spre o cutie de două puduri plină cu măsline (măslinile sînt aici un produs de primă necesitate) și îmbucăm direct din cutie.

Mai departe urmează partea de afaceri a programului: calculele bănești. Vine un baci român, care ia la fermă laptele de oaie, cu o bită pentru calcul, pe care sînt însemnate prin linii și crestături sutele și miile de litri de lapte. Vin apoi: fierarul, un moldovean rus, cîțiva bulgari, care au arat rapița; două țigănci, una pentru plată, iar alta, cumnată-sa, ca să o supravegheze pe prima. Un țigan turc înalt și frumos oferă serviciile șatrei: să taie capetele de porumb, ca să se maturizeze mai repede.

Țigani localnici, români, lucrează prost și fură, dar mulți proprietari se folosesc bucuros de ei, întrucît pot fi înșelați la plată în modul cel mai nerușinat. Se întîmplă de multe ori ca șatra să lucreze două luni și să i se plătească, spre o pildă, 27 de zile: țigani nu sînt în stare să verifice calculele. Țigani turci sînt mai cultivați și lucrează mai bine.

Plățile se încheie, găina care alergase fără succes prin curte se află acum pe masă, garnisită cu orez. Kozlenko aduce vin de la Moise, iar noi prînzim pe cerdac. În acest timp Kozlenko înhamă caii la altă trăsură mai mare, fixează pe roți cauciucuri.

- Acuma o să fie mai comod, spune.

- Așa!

E deja seară. Trăsura se leagănă ușor și, picotind, ne întorcem la Mangalia și inspirăm iarăși mirosul putrid și sărat al Mării Negre.

Note:

1. Ivan Vazov, scriitor bulgar. A participat la răscoala din 1876 împotriva turcilor (n.tr.).

2. Obicei rusesc de a bea ceai, sugînd în prealabil bucățele de zahăr (n.tr.).

Drumuri de apă *

Revenind la antichitate, să menționăm ipoteza, ce poate da un răspuns afirmației lui Pliniu cel Tânăr (*immissa terris nova flumina*), potrivit căreia Traian a proiectat sau chiar a realizat parțial o altă *fossa Traiana*. Aceasta ar putea fi legătura dintre *Danubius* și *Pontus Euxinus*, la care se referea inginerul Alfred Leger, acum un secol, în magistrala sa sinteză asupra tehnicii construcțiilor la romani. Prin acest drum de apă, se urmărea evitarea barei de aluviuni de la Gurile Dunării, tot atât de supărătoare și la începutul erei noastre sau poate chiar mai supărătoare, deoarece coincidea cu maximul regresivității dacice. După inginerul francez, era vorba despre «o derivare la sud, prin actualul lac Cara», adică de-a lungul Văii Carasú.

În secolul al II-lea î.e.n., Polybiu descrie procesul de înnisipare a gurilor Istrului și pericolul pe care îl constituia pentru corăbierii aflați încă în plină mare formarea acelor bare de nisip sau «piepturi».

O sută de ani mai târziu, la începutul erei noastre, Strabon reia descrierea procesului care deja contribuise la schițarea cordonului litoral din sudul gurii Peuce și la afectarea comerțului histrian.

Agravarea acestui proces, precum și existența pe valea râului Axios (Carasú), menționat de Claudius Aelianus, a unei mai scurte și sigure legături între Dunăre și Mare, probabil navigabilă de la Axiopolis până în apropierea Tomisului, pot explica expansiunea, în perioada romană, atât a portului dunărean, cât mai ales a celui pontic. Ridicarea, în perioada romană, a Tomisului la rangul de strălucită metropolă a Pontului Stîng, precum și constituirea la Axiopolis a principalei organizații a navigatorilor dunăreni (*nautae universi Danuvii*), se pot datora și importanței traficului de mărfuri între Dunăre și Mare, de-a lungul Văii Carasú.

Faptul că gurile Dunării se numărau în tradițiile istoricilor și geografilor greci la 5, iar în epoca romană la 7, se poate explica printr-o mai bună cunoaștere ulterioară, dar și prin progresul procesului de înnisipare, agravat de maximul regresivității dacice, care complica situația hidrografică a Deltei.

Peste procesul hidrologic s-au suprapus și unele procese geologice. Astfel, C. Brătescu (1915) explică formarea lacurilor de pe văile dobrogene prin scufundarea uscatului, începută după a III-a perioadă interglaciară. Mai recent, A. C. Banu (1964) demonstrează o transgresiune actuală de 4 m, încadrată între secolul al II-lea și prezent. Transgresiunea

reprezintă treptat un moment critic în viața unor așezări maritime sau danubiene (Histria și Callatis sînt afectate din secolul al III-lea e.n., Noviodunum și Dinogetia din secolul al VI-lea pînă în evul mediu, cetatea bizantină de la Păcuiul lui Soare în secolul al XV-lea). Aluviunile recente de la Dinogetia și Păcuiul lui Soare arată și o mișcare epirogenetică negativă, în valoare de 1-2 m.

Aceste fenomene geologice au compensat colmatarea Văii Carasú cu loessul spălat de pe versanți și cu aluviunile pătrunse din Dunăre, menținînd-o navigabilă, pentru corăbii mici, în ultimele 18 secole. C. Brătescu arată că pe Valea Carasú pătrundeau inundațiile Dunării dincolo de Medgidia, pînă în 1862, cînd englezii i-au închis gura cu un dig, pentru a apăra noua cale ferată construită de ei pentru Înalta Poartă: «acolo unde acum 200-300 ani puteau pluti corăbii cu fundul plat, astăzi se află un oraș, se află grădini, se ară și

se seamănă». Și notează mai departe: «o tradiție ne spune că și înainte de 1862, în timpul marilor revărsări, pluteau vase mici pînă la Medgidia».

Harta lui Sanson, editată în 1693 la Paris, indică -tăind Dobrogea pînă la Chiustenge - un lac, Carasui, mai lat la mijloc, cu importantul pod de la orașul Carasú (astăzi Medgidia), notat *Ponte des Escuadrons*. În harta prințului Demidoff, din 1837, confirmînd pe aceea mai puțin precisă a lui Rigas Velestinly, din 1797, Valea Carasú arată ca un lanț de lacuri legate cu Dunărea la Cernavoda, printr-un fir de apă.

În cadrul unei misiuni ce urma să stabilească posibilitatea sau imposibilitatea realizării canalului navigabil Dunăre-Marea Neagră, von Vinke studiază, în 1837, planimetric (la scara 1:150 000) și nivelitic, Valea Carasú între Cernavoda și Constanța și face o seamă de observații interesante asupra resturilor construcțiilor antice pe care le întîlnește în această zonă. Descrie exact valorile de apărare aflate de-a lungul văii, cu detalii importante mai ales în zona de racordare cu fortificațiile Tonusului, și semnaleză la Cernavoda, transversal prin canalul de legătură între Dunăre și lacuri, un stăvilar antic. Apoi face o prezentare amănunțită a acestui canal, într-o perioadă de ape foarte mici la Dunăre. Arată că la ieșirea din lacuri este lat de 15 m; curînd însă se strîmtează pînă la 13 și 11 m, cu care lățime curge printre pășuni către Boghasköi (Cernavoda), unde are lățimea cea mai mică (6 m), fiind în schimb tăiat mai adînc. Adîncimea, imediat la ieșirea din lacuri, este de 2-2,3 m, cu maluri

foarte joase, acoperite cu trestie; aceste maluri ating curînd 0,3-0,7 m, crescînd treptat, încît la podul din Boghasköi au 3-3,5 m, iar la gură 4,3 m. Panta de la lacuri la Boghasköi este foarte mică, totuși are o creștere treptată; de la stăvilarul din Boghasköi devine dintr-o dată foarte puternică.

În primăvara anului 1843, naturalistul german Karl Koch recunoaște la Cernavoda «aliniera dreaptă și sigură dată de mîna omului» unui canal, atribuindu-l lui Traian și considerînd că în trecut se lărgea la dimensiunile unui canal navigabil.

La 1850, Ion Ionescu de la Brad, arată că acest fir de apă, legînd între ele ochiurile lacului Carasú cu Dunărea, era încă navigabil la acea dată, pe jumătatea distanței între Dunăre și Mare, adică de la Cernavoda la Medgidia. Între Dunăre și lac, pe circa 5 km lungime, «canalul Bogaz», cum îl consemnează Ion Ionescu de la Brad, avea la ape mici 20 m lărgime și 4 m adîncime; cursul era din Dunăre în Valea Carasú la ape mari și invers la ape mici. El propune luarea în studiu a unui canal Cernavoda-Constanța pe această vale.

În iulie 1854, căpitanul din marina engleză T. Spratt face o recunoaștere aprofundată a Văii Carasú și a posibilităților de navigație, parcurgînd «rîul» și lacul de la Cernavoda cu o ambarcațiune cu fundul plat. Constată că lanțul de lacuri legate cu Dunărea se termină, în acel sezon de uscăciune și de ape mici, la satul Köstel (Castelu), la est de Medgidia; legătura văii cu Dunărea se face la Cernavoda printr-un rîu lung de 5 km și lat de 20 m; lacul avea 1-1,2 m adîncime la 18 iulie, dar cu semnele unor niveluri cu încă 3 m mai sus. El consideră că s-ar putea naviga și în timpul apelor mici, cu ambarcațiuni lungi de 15-18 m și late de 2,5- 3 m, cu fundul plat, dacă s-ar construi la Cernavoda un stăvilar pentru reținerea apelor mari, nu mai înalt de 1,5 m. Apoi notează urmele unui baraj din zidărie de piatră în fața localității Cernavoda, din care o parte fusese antrenată de forța curentului. Este desigur stăvilarul antic, semnalat mai înainte cu 17 ani de către von Vinke. Acest stăvilar a putut servi tocmai scopului propus de Spratt și a putut fi o soluție folosită încă din antichitate.

Harta Avril-Aninoșanu, ridicată în 1855, la scara 1:100 000, în cadrul misiunii condusă de inginerul Lalanne, dă primele indicații cartografice relativ precise asupra lacurilor Văii Carasú; indică și traseul proiectatei căii ferate engleze, ce urma să lege Cernavoda de Constanța, care, între 1857-1862, a dus la obturarea canalului.

Un alt membru al acestei misiuni, însărcinată să construiască, în anul 1855 o nouă legătură între Dunăre și Marea Neagră, anume șoseaua Rasova-Constanța, ne dă o imagine a portului Constanța din acel an.

În cadrul studiilor pentru proiectarea căii ferate engleze, L. Gordon execută, în anii 1855-1857, ridicări

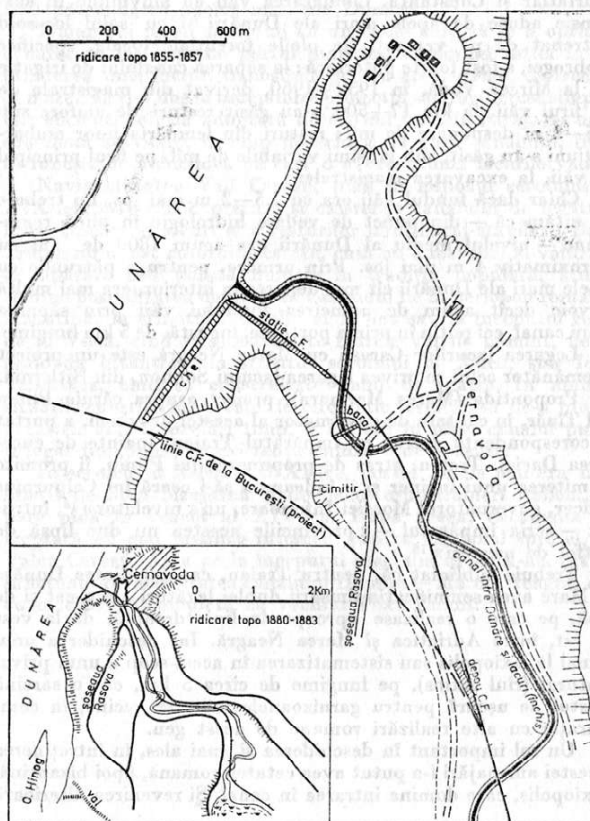

Fig. XIV. Schița gării din Cernavoda (după Gordon, 1855-1857), cu amplasarea stăvilărului antic.

topografice mai detaliate la cele două capete ale liniei, unde se vor reamenaja porturile de la Cernavoda și Constanța. Mai jos se dă schița capătului căii ferate de la Cernavoda, pe care este marcat amplasamentul aproximativ al stăvilărului antic menționat de von Vinke și de T. Spratt; în colțul figurii, o schiță de ansamblu a canalului între Dunăre și lacuri, după o ridicare militară română din perioada 1880-1883. Luînd, conform acestei schițe, distanța dintre podul peste canal și gura acestuia, de 1 km, rezultă - după mărturia lui von Vinke - o pantă apreciabilă a canalului pe această porțiune, de 1,5‰.

Chiar după verdictul negativ, cu totul justificat pentru vremea aceea, pe care îl dăduse misiunea von Vinke cu privire la posibilitatea construirii unui canal navigabil Dunăre-Marea Neagră pe Valea Carasú, o serie de călători străini din secolul al XIX-lea continuă a întreține ideea acestui proiect în relatările lor de călătorie: elvețianul Rey și francezii d'Avril, de Valon și de Bois-Robert. Acesta din urmă menționează și proiectul lui Traian de a scurta ieșirea Dunării la Mare, printr-o tăietură trecînd prin lacul Carasú.

Posibilitatea ca împăratul Traian să fi trecut de la proiect la construirea acestui canal, așa cum presupune A. Leger (1875), nu este exclusă. Dimensiunile și starea de navigabilitate, stabilite de von Vinke și de Ion Ionescu de Ia Brad pentru canalul Bogaz, confirmate și de navigatorul Spratt, după 17

Fig. 36. Noul pod de la Cernavoda, inaugurat în 1987, alături de cel proiectat și construit de inginerul Anghel Saligny, dat în folosință în anul 1895.

secole de la Traian, îndreptătesc presupunerea realizării de către acesta a unei prime faze a lucrărilor pentru obținerea - cu un efort redus - a unei legături lesnicioase și continue pe apă, de la Dunăre pînă aproape de Tomis.

Către jumătatea secolului nostru, lanțul de lacuri depășea Medgidia spre Constanța, ultimul dintre ele terminîndu-se între Dorobanțu și Poarta Albă, la circa 35 km de Cernavoda și la 25 km de Constanța; la mijlocul secolului trecut, dr. C. Allard indica terminarea lacului la Murfatlar, cu 5 km mai aproape de Constanța; cu 18 secole mai înainte, se întindea - posibil - mai spre răsărit, mai aproape de vechiul Tomis.

În harta geologică a Dobrogei de nord, întocmită și publicată de Peters, în 1864, Valea Carasú este descrisă ca fiind acoperită cu depozite aluvio-colviale pînă la jumătatea distanței dintre Murfatlar și Constanța. Colmatarea văii cu aluviunile în suspensie aduse de apele mari ale Dunării și cu solul loessoid antrenat de pe versanți de ploile torențiale locale, specifice Dobrogei, a fost foarte puternică; la săparea canalului de irigație de la Mircea Vodă, în 1959-1960, derivat din magistrala de pe firul văii, la km 17+500, s-au găsit resturi de amfore sub 1,5-2 m depunere de ml; resturi din lemnăria unor ambarcațiuni s-au găsit, sub grosimi variabile de ml, pe firul principal al văii, la excavarea magistralei.

Chiar dacă fundul văii era cu 1,5-2 m mai jos, nu trebuie să uităm că - din punct de vedere hidrologic în plină regresivitate - nivelul mediu al Dunării era acum 1800 de ani cu aproximativ 4 m mai jos. Prin urmare, pentru a pătrunde cu apele mari ale Dunării cît mai departe în interior, era mai multă nevoie decît acum de adîncirea fundului văii prin săparea unui canal, cel puțin în prima porțiune, îngustă, de 5 km lungime.

Legarea lacurilor Carasú cu Marea Neagră este un proiect asemănător celui ce privea legarea lacului Sophon, din Bithynia, cu Propontida (Marea Marmara), proiect asupra căruia Pliniu cel Tânăr, în

calitate de guvernator al acestei provincii, a purtat o corespondență activă cu împăratul Traian, înainte de cucerirea Daciei. Traian, atras de propunerea lui Pliniu, îi promite trimiterea unui inginer și îl îndeamnă să-i ceară lui Calpurnius Macer, guvernatorul Moesiei Inferioare, un «nivelator», întrucît - scria împăratul - «provinciile acestea nu duc lipsă de astfel de meșteri».

Trebuie subliniat că, pentru Traian, canalul dintre Dunăre și Mare avea semnificația finisării dublei legături, de uscat și de apă, pe care o realizase aproape în linie dreaptă, de la vest la est, între Adriatica și Marea Neagră. Iar deschiderea unui canal la Axiopolis sau sistematizarea în acest scop a unui privai natural (rîul Axios), pe lungime de circa 5 km, era o sarcină destul de ușoară pentru garnizoanele militare vecine, în comparație cu alte realizări romane de acest gen.

Un rol important în deschiderea și, mai ales, în întreținerea acestei amenajări l-a putut avea cetatea romană, apoi bizantină, Axiopolis, care domina intrarea în canal. Și revenirea ulterioară a administrației bizantine, din secolul al IX-lea, va fi contribuit la întreținerea acestei legături pe uscat și pe apă între Dunăre și litoral. Se observă că, pe măsura avansării procesului de transgresivitate, de la perioada romană la cea bizantină, era înlesnită pătrunderea apelor mari ale Dunării.

Traian s-a putut mulțumi cu un canal care să se fi oprit la o oarecare distanță de portul maritim, eliminînd astfel întreprinderea unei lucrări imposibile pentru acea vreme, de trecere în mare. El și-a dus la îndeplinire proiectul său ingineresc simplu, dar eficient, soluția adoptată necesitînd un mic baraj, cu unul sau două stăvilare, în chip de ecluză, la gura canalului, înalt în funcție de adîncimea pe care o aveau atunci lacurile văii.

Navigabilitatea Văii Carasú, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, este certă, precum și existența canalului de legătură între Dunăre și lacuri și a resturilor unui baraj-stăvilă. Dacă Traian nu a fost autorul acestora, cum nu a fost nici al valurilor de apărare ce-i poartă numele în tradiția populară, atunci rămîne posibilitatea deschiderii canalului fie în perioada romano-bizantină, la sfîrșitul secolului al IV-lea sau la începutul celui de al V-lea, cînd se construiește marele val de pămînt, fie în perioada bizantină, la sfîrșitul secolului al X-lea, sub Ioan Tzimiskes, cînd se construiește valul de piatră. În ambele situații, constituind o cale de circulație lesnicioasă de-a lungul graniței, dar, în același timp, o barieră în plus, canalul putea fi legat funcțional de existența valurilor de apărare.

În secolele al X-lea și al XI-lea, portul Tomis mai era încă folosit de flota bizantină și de negustorii-corăbieri italieni, se pare pînă în veacul al XIV-lea.

După aceea, decăderea lui treptată nu mai justifica interesul pentru un canal spre el, pe Valea Carasú. Abia pe la începutul secolului al XIX-lea revine în actualitate necesitatea canalului Dunăre-Marea Neagră, dar cu o legătură completă cu vechiul Pont Euxin.

* * *

Datorită poziției sale la Marea Neagră și integrării, timp de patru veacuri, în Imperiul Otoman, viața economică a Dobrogei a avut un caracter aparte.

Se știe că în perioada migrației popoarelor, cu intermitențe justificate de evenimentele istorice, flota bizantină își făcea simțită prezența în Marea Neagră și pe Dunărea de Jos.

Împăratul Constantin Porfirogenetul scria în condica sa, din secolul al X-lea, că eparhia Sciției avea 15 orașe. Pe linia dunăreană a Dobrogei, pe litoral și de-a lungul văilor mai ferite, trăia populația romanizată; flota bizantină își avea sediul în Deltă, la Lycostomion, pe brațul Chilia.

Reorganizată în cadrul Imperiului Bizantin ca thema Paristrion sau Paradunavon, Dobrogea secolelor X-XIII face față cruntelor invazii ale pecenegilor, uzilor, cumaniilor și tătarilor, prin refacerea cetăților limesului dunărean, cărora li se adaugă cea de la Păcuiul lui Soare, avînd și rol de bază navală. Între secolele X-XII, se edifică valul de apărare de piatră, ce taie Dobrogea transversal, de-a lungul Văii Carasii. Tot acum, activează importante baze navale bizantine pe Dunăre, la Păcuiul lui Soare, o insulă pe Dunărea Veche din dreptul Călărășului, și la Dinogetia (Bisericuța-Garvăn), unde se întâlneau mai multe drumuri de uscat și de apă; ambele au avut și o importantă viață economică, mai ales Dinogetia.

Dovadă a reînfloririi agriculturii sînt așezările fortificate cvasiorășenești de la Capidava și Dinogetia, producătoare de cereale. S-au găsit aici numeroase unelte agricole de fier: brăzdare de plug, hîrlețe de lemn cu ramă de metal și altele.

Sub aspect economic, urmează monopolul comercial cedat de bizantini negustorilor italieni, mai întîi venețienilor și apoi genovezilor, din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XV-lea, cînd Caffa este cucerită de otomani. Din secolul al XIV-lea apar însă în comerțul cu grîne, pește sărat, miere și ceară, corăbii muntene, moldovene și dobrogene.

Petru Mușat (1375-1391) și Alexandru cel Bun (1400-1432) întrețin flotile militare, iar Mircea cel Mare (1386-1418) face comerț cu grîu prin propria lui flotă. Ștefan cel Mare (1457-1504) se bate cu otomanii pentru Gurile Dunării, iar corăbiile lui poartă zimbrii Moldovei pe valurile Mării Negre.

Se știe că la sfîrșitul secolului al XIV-lea, Mircea cel Mare își consolidase stăpînirea asupra Dobrogei,

fortificîndu-i o serie de cetăți, pentru a o trece urmașilor săi, pînă la cucerirea ei completă de către Imperiul Otoman către finele secolului al XV-lea (o dată cu cucerirea Chilieii moldovenești, în 1484).

Românii autohtoni, dicienii, se mențin și își fac simțită prezența continuu, din timp în timp alăturîndu-li-se și noi veniți de peste Dunăre, deși Dobrogea devine cap de pod și tabără militară turcă, cu toate necazurile inerente. În secolul al XVI-lea, ragusanul Paolo Giorgio semnala preponderența creștinilor față de turci, iar în secolul al XVII-lea, Evlia Celebi nota mase compacte de români la Tulcea, Isaccea, Hîrșova, Dăeni și preponderența creștinilor în importantul tîrg Ester, acolo unde drumul Babadagului trecea Valea Casimcea.

Desigur că transhumanta oierilor carpatini, ce se repeta anual chiar în vreme de război, a avut un rol deosebit în refacerea continuă a romanității dobrogene atît de încercată. Pentru că acești oieri, ce-și adăposteau turmele în văile cu un fir de apă ferite de crivăț, văi «fără iarnă», au dat naștere la multe sate cu nume ciobănești, pe văi cu nume pe jumătate turcesc, pe jumătate românesc.

Ocuparea Dobrogei de către otomani și apoi nesfîrșitele războaie ruso-turce pentru Gurile Dunării, ce pustiau periodic așezările dobrogene, au izolat și au tăiat accesul firesc al principatelor române la Marea Neagră.

În 1850, Ion Ionescu de la Brad, în studiul său despre Dobrogea, se ocupă și de cele două porturi litorale ale Dobrogei, Mangalia și Constanța, decăzute atît ca număr de locuitori, cît și ca activitate economică.

La Mangalia, numărînd 80 de case, se încărcau doar 7-8 nave cu cereale pe an; în jur se cultiva în special grîu de primăvară, producînd de 5-6 ori sîmînța, în anii buni pînă la de 10 ori. Mai recunoaște în portul de aici urmele digului antic, la 60 cm sub nivelul mării.

La Constanța se încărcau 8-10 nave pe an, cu grîu și orz, în anii buni 20-30. Recunoscînd în Constanța un vechi oraș comercial și remarcînd poziția sa avantajoasă față de Dunăre, notează că portul are încă cheiuri din piatră cioplită, dar este umplut cu leștul numeroaselor vase sosite din toate părțile, ce s-au încărcat aici de-a lungul timpului. Prevede pentru acest port un mare rol comercial în viitor.

În studiul său asupra teritoriului dintre Dunăre și Mare, la jumătate de secol după Ion Ionescu de la Brad, geograful francez Em. de Martonne consemnează vechile drepturi istorice și etnice ale românilor pe «pămîntul lui Dobrotici», cum îl numea Mircea cel Mare, și arată că la preluarea Dobrogei de la turci, românii prevalau numeric.

* **fragmente din cartea *Drumuri de apă*, Marcu Botzan**

Între Dunăre și Mare *

Cel care cunoaște trecutul istoric al Dobrogei și i-a călcat mai adesea pământul nu va socoti drept exagerare părerea că nu are samăn în Europa.

Pământul ei, în miniatură, cuprinde tot soiul de reliefuri; ici bolta largă a unui munte de granit; dincolo tronul de porfir al Consulului. Lângă Măcin se țin șirag vârfuri de munți; mai înlăuntru stau rezleți ca niște piramide egiptene.

Pretutindeni întâlnești varietate de forme, de culori. Creasta de lângă Camena din porfir roșcat, desgolit, contrastează cu pădurile dese din spre Ceamurlia; ciriteii zdrențuiți, numai spini, strânși grămadă, susținându-se reciproc, de pe spinarea dealului Beștepe, par cerșitori vegetali față de mândrii tei rămuroși dintre Meidanchioi ori Nicolitel.

De te scobori mai spre sud, dealurile cu spinarea ca netezită, sunt ici numai ogoare și pășuni, aiurea acoperite cu țesut de păduri dese.

Dacă îți îndrepti pașii către Sarinasuf, șesul întins e una cu luciul mării; către Cavarna e neted ca fața de masă. Varietate din belșug se găsește și în bogăția subpământeană, dela cvartul ca cristalul, până la minereurile azurii de cupru și fer dela Altân-tepe ori Cineli. Rocile sunt și mai felurite: dela granitul exploatat la Turcoaia, la marmorele frumoase dela Isacea ori Agighiol, creta dela Murfatlar, greziile ruginii dela Cavarna ori acele mai friabile dela Balci, argintii când le bate soarele 'n plin. O urzeală minunată formează temelia pământului, acoperit de lutul galben în care fierul plugului trage ușor brazde. Spre nord, vechi svârcoliri ale scoarței pământului au înălțat munți; spre sud, păturile de pământ au fost numai ușor legănat, când mai ridicate oprind valurile mărilor din trecut, când mai aplecate de au înlesnit înaintarea lor până la poalele munților, odinioară mai falnici. D'apoi felurimea apelor?

Marea Neagră mărginește spre răsărit Dobrogea cu albastrul valurilor temute: spre apus bătrânul Istru îi mângâie coastele cu lenevitele lui unde; spre nord, delta, pământ ce se naște, ascunde forfota unei vieți nemaipomenit de bogată, iar de jur împrejur se înșiră ghirlandă de lacuri, unele rezervoare naturale de pești, altele cu mâl tămăduitor. Spre nord râurile îmbătrânite curg domol în văi largi; spre sud, vremelnice, în brazdaturi adânci, miniatura vestitelor văi strimte din Colorado.

Totul e acoperit de un cer mai adeseori senin, luminos. Soarele înainte de a se culca, privește lung

îndărăt, roș ca para focului, prin cortina de purpură a asfințitului, nicăeri așa de impunător ca în Dobrogea.

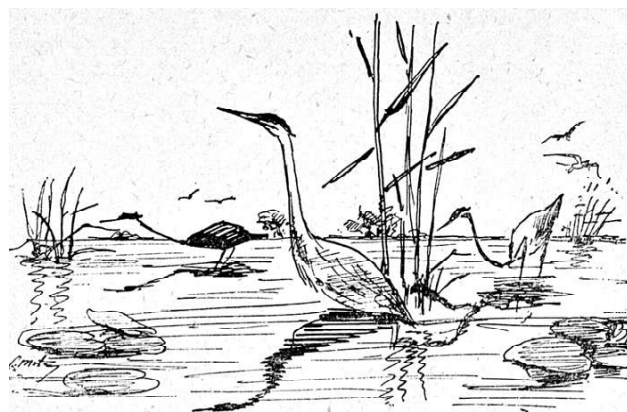
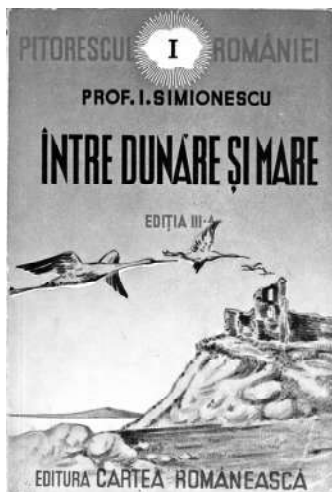
Pământul dobrogean este o adevărată corabie a lui Noe. Mai ales primăvara și toamna, când paserile călătoare, în pribegia lor ritmică, se abat în deltă, în Dobrogea se află furnicarul cel mai bogat de animale. Dela mistreții cărora le place desişul umbros al plaurului, până la helghea ca ninsă, lungă de o șchioapă; dela vulturul măreț și pajura voinică, la aușelul cât o

nucă, ce-și țese din pâslă cuibul ca o pungă, ori pescărușul numai smaragde și topaze; dela șarpele lui Esculap, gros și lung, la șopârlița cu bumbi de sidef; dela lenevosul somn și gustosul morun, la svârluga cât un vierme, noian de animale felurite mișună prin iarbă, pe sub pământ, în ape ca și în aer. Unele au venit de departe; musafiri întârziți, dau locurilor un colorit exotic. Flamingii din delta Nilului fac uneori vizită neamurilor lor dela gurile Dunării, iar vestitul șarpe Boa își are drept reprezentant pe Eryx jaculus, care stă toată ziua ascuns în năsip. Familii de foc se adăpostesc în peșterile dela Cavarna; delfinii sglobii fac

tumbe în jurul vaporului ce duce la Constantinopol. Și haina vegetală a Dobrogei cuprinde stropi exotici. Liliicii înfloresc pe coasta dealurilor până aproape de Agighiol; smochinii trag brâu catifelat pe țărnul dinspre Balci; plante din Transcaucazia și Persia se întâlnesc pe pământul dobrogean, cu cele dinspre Mediterana, alătura de obișnuitele flori de prin meleagurile noastre.

Acelaș amalgam e și printre oameni.

Nu este numai babilonia din spațiu, dela Tătarii în stângere și Găgăuții cu origine enigmatică, până la pușinii Italiani cari își mențin vioiciunea lor meridională. A fost mai ales variațiune în timp. În Dobrogea, mai mult decât oriunde, se găsesc suprapuse civilizațiuni străvechi, dela a oamenilor primitivi. Nicăeri în țară nu se poate urmări, prin rămășiți ce pot fi studiate, suprapunerea

fenomenelor istorice din neguroase vremuri până în ultimul război, ca pe cuprinsul Dobrogei. Forma doar într' o vreme marginea lumii cunoscute pentru cei din jurul Mediteranei. Vechii istorici pomenesc de gurile Dunării cum se pomenea pe vremea lui Columb de gurile Orenocului. Ținutul atrăgea însă prin belșugul grânelor; se învedera tuturor importanța stăpânirii lui. De aceia de jur împrejurul Dobrogei fu salbă de cetăți, iar înlăuntru s' au rădicat monumente pentru pomenirea biruințelor. Pe temelia urmelor trace sunt păstrate ruine de orașe ori întărituri grecești, romane, bizantine, genoveze, turcești.

În brazda răsturnată de plugul noului colonist, pe lângă aurul seminții asvârlite, sticlește uneori și moneda înmormântată de mii și mii de ani. Sângele ostașilor lui Darius s' a amestecat cu acela al soldaților lui Lysimach.

Dobrogea era trunchiul prin care seva rădăcinilor resfirate în întinsa stepă eurasiatică, trecea spre cununa frunzelor și a roadelor desfășurate în sudul Europei; era puntea pe unde, mai ales iarna, veacuri peste veacuri, nu mai conținea furnicarul omenesc. De trecut se leagă prezentul; prin acesta, zilele de mâne. Dobrogea, cu gurile Dunării și portul Constanța, este fereastra pe unde se aerisește cuprinsul țării, altfel o clădire bogată dar izolată, în care s' ar întinde mucegaiul grânelor putrezite. Fără Dobrogea ne-am înăduși în săul nostru.

Ea e prietenia cu lumea depărtată; ea ne scapă de dușmănia lăsată să se încuibe la hotare de jur împrejur. Drumului dela nord la sud din vechime, s' a substituit cel dela apus spre răsărit. Puntea de ghiață peste care spune Ovidiu că treceau neamurile străvechi, am înlocuit-o prin cea trainică, o podoabă a civilizației noastre, care îndreaptă mișcarea spre Constanța. Am așternut punte peste adâncul apei și am creiat o poartă nouă, nu mai puțin importantă chiar în viitorul economic al Europei.

Dobrogea a fost a noastră.

Glasul vechii stăpâniri, prin titulatura lui Mircea, ne-o amintește mereu. Fondul curat românesc, ca și descălecătorii, ciobani din vârful munților, ne repetă într' una. Sângele celor căzuți la Plevna ori Turtucaia o întărește în conștiință.

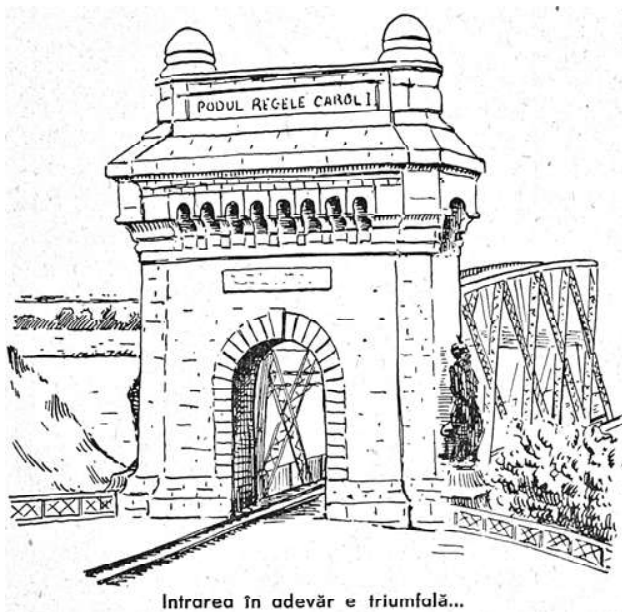
Dobrogea trebuie să rămâie veșnic a noastră. Prin muncă, prin dragostea cu care vom învălui oamenii și locurile din ea, rezonanța glasului străbun trebuie mărită, pentru ca el să se păstreze pentru totdeauna.

Aceasta este datoria sfântă, mai ales azi, a tuturor, față de Dobrogea.

DELA GALAȚI LA TULCEA.

Călătorul străin, care se avântură spre provincia noastră trans-danubiană, e condus de regulă pe drumul dela București la Constanța.

Intrarea în adevăr e triumfală, măgulitoare pentru munca și știința românească. Se admiră doar mărșul

pod asvârlit peste Dunăre la Cernavodă, suspendat deasupra apei ca o șușiniță de filigramă.

Dorobanții de pază, cu atâta hotărîre în ținută și privire, par vii. Ei spun, cui vrea să înțeleagă, ceiace e în inima noastră, a tuturor.

Dela Cernavoda însă trenul fuge pe fundul unei văi închise, care nu dă ideie deplină asupra frumusețelor dobrogene. Munții bătrâni, lacurile liniștite, pădurile dese și stâncele semețe, rămân cătră nord, departe.

Într' acolo duce singurul drum, ademenitor, al apei, ce ajunge la Tulcea, izolată de restul țării când Dunărea îngheață, căci calea ferată, dinspre sud, înțepenită multă vreme la Babadag, abea în urmă e continuată spre Tulcea.

Pornirea din Galați a vapoșului, stârnește o svâcnitură de viață la debarcader. Cei care pleacă par grăbiți, măcar că vaporul e legat de ponton cu odgoane de sârmă. Frigurile călătoriei alungă stăpânirea de sine. Printre ei se amestecă hamalii îndoiți de șele sub povara baloturilor; băeți cu ziare, gălăgioși; cei cu coșul plin de covrigi proaspeți. Amestecul de glasuri, strigătele de comande, convorbirile celor rămași pe ponton cu cei urcați, nasc forfotă cu aparența de viață intensă. Un șuer strident, prelung, despică liniștea lăsată peste apă; lovitură de clopot anunță plecarea. Vaporul se clatină sub puterea mașinelor puse în funcțiune; valurile răscolite, împrăstie nourașul de svârlugi argintii, cu ochii ca mărgelile, adunate la belșugul de hrană de lângă mal. După un larg ocol, vapoșul defilează în fața vaselor acostate în port, unele cu pânțele umflate și hornurile scurte, altele cu puntea abea rădicată deasupra apei. Monitoarele românești, cu pavază de oțel, sclipsesc în îmbrăcăminte lor curată, iar mai în sus caicuri cătrănite sunt gata de plecare, vraf de scânduri și leaturi. În lungul malului stau pironite și

plute, scoborîte din depărtatele păduri de munte. Sunt vecine cele trei mari etape din civilizația omenească.

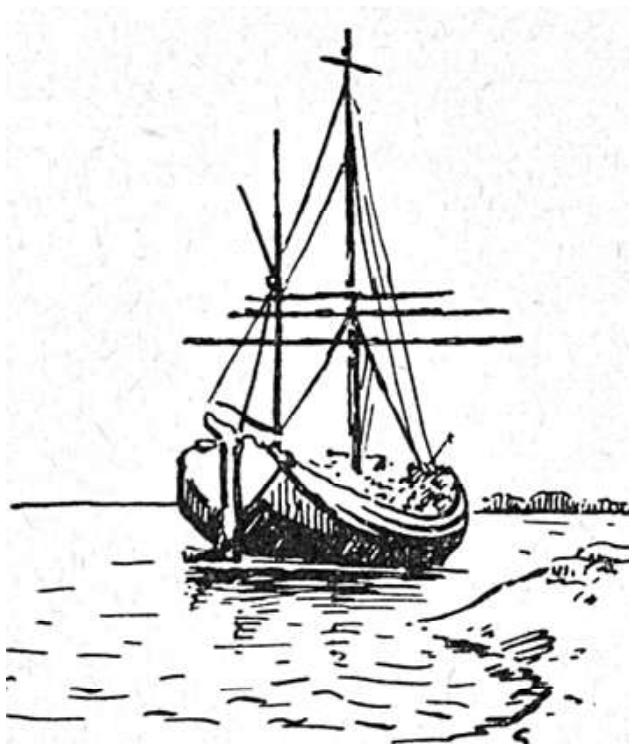
Plutele reprezintă forma primitivă. Omul scobește trunchiul de copac, spre a trece apa. Leagă butuc de butuc, străbate nahlapii vijelioși, șterge ca fulgerul Colțul-Acrii și se avântură departe, până la Galați. Alături stau corăbii cu marginea adânc răscoită. Pânzele sunt desfăcute, asemenea unor aripi de pasări, iar vasul e lăsat în sama vântului. Pe vreme liniștită ori de mare furtună sunt trase la mal, dacă nu s'indeajunse brațele pentru vâslit.

În sfârșit veni puterea aburului. Omul înfruntă furtuna, valurile și depărtarea. Ajunge stăpânul mărilor.

Nori străvezii domolesc căldura soarelui. Asupra locurilor se revarsă lumină blândă și uniformă.

Rămân în urmă șiragurile de case depe înălțimea malului. Silozurile iau înfățișarea unor blocuri uriașe de piatră, prin masivitatea arhitecturii lor simple. Orașul cu casele înșirate pe două rânduri, unul pe deal, altul la marginea luncii, pare ca un port de mare.

Dincolo de apă se înșiruie limpede panorama munților Măcinului, dela piramida Bugeacului ca un pinten, până la creasta zimțuită a Pricopanului. Domină liniștea naturii, netulburată nici măcar de o undă de vânt. Dunărea umflată, turbure, curge ca dintr'o bucată. Abea dacă i se deslușește firul, prin valuri mai iușite. E atât de frumoasă și impunătoare cu noianul ei de apă, adunată din inima Europei! E imensa putere

Alături stau corăbii cu
marginea răscoită.

înceată, dar aspră, năvalnică, ascunsă sub masca indiferenței. Atrage și înfioară. Pare vie. Pe puntea vaporului lumea s'a ogoiat. Sus, s'a așezat fiecare unde l-a prins vremea și privește pironit, chiar dacă nu înțelege în totul farmecul desfășurat. Jos la capătul vaporului, din mulțimea călătorilor îngrămădiți, unii s'au întins pe scândura goală cu o legătură sub cap; sunt cei osteniți. Alții, sprijiniți de balustradă, urmăresc jocul valurilor, născute din mersul vaporului. Inundația a schimbat lunca Prutului într'o deltă, îngrădită de dunga gălbie a dealurilor basarabene. Șoseaua spre Reni, pare o punte albă între ape. La o cotitură se ivesc clădirile dela debarcaderul din Reni, umbrite cu arbori rămuroși; mai încolo șirul de plopi piramidali din jurul gării par chiparoși. Oglindindu-se totul în luciul apei, formează un tablou bun de pictat, după care însă drumețul nu trebuie să creadă că e la fel și restul orașului, din care nu se văd decât acoperișurile caselor.

Când treceam spre Tulcea, întotdeauna pe aici mi se strângea inima. Vaporul nu se oprea, iar portul era păzit de cazacii intrați acum în pământ. Câtă schimbare în scurt timp. Mai înainte cătai cu înfrigurare Gura-Prutului. Acum pare ascunsă, să nu se mai vadă. Tricolorul dela capătul unei prăjini înalte, răsare pe albastrul cerului stârnind năvala sentimentelor răscolite de dreptatea înfăptuită după atâta amar de vreme.

De pe puntea înaltă a vaporului admiri panorama ce se deschide privirii. Cât vezi cu ochii e pământ românesc. Dunărea e schimbată în lac, împrejmuț de sălcii. Deoparte se ițește cupola soborului din Reni, de alta se zărește îngrămădirea caselor dela Galați. Trâmbe de lumină străbat din spărturile de nori, ca lumina unui proiecteur din cer.

Podul de peste Prut pare o jucărie, iar fața Brateșului o întinsoare de scamă, subțire. Cărduri de vite pasc în luncă, șiraguri de vagoane stau sub malul dela Reni, încărcate cu pământul scos prin lărgirea drumului pentru șine. E un colț minunat ce arată frumusețea, variația și belșugul țării, care așteaptă numai cine să le pună în valoare. Tabloul se completează cu noul aspect al Munților Măcinului. Îi vezi dintr'un capăt, ca un masiv depărtat, cu văi adânci, tănuite, cu vârfuri ce se rădică unele deasupra altora, până 'n nodul principal dela Greci. Jocul umbrelor de nori, cu petele de soare, le dă o vioiciune nebănuită. Când aurii, când aproape ca de azur, când marmorati; e o scenerie neuitată. Caracterul lor muntos se prinde cu toată seriozitatea alcătuirii vechi.

De ei se sprijină spre răsărit dealuri, ca o treaptă largă, pe fața căreia se înalță ici și colo, mibile scunde, vechile stații de strajă, pentru a vesti urgia nomazilor, când Dunărea înghețată devine pod lesne de trecut.

Poarta spre Bizanț pe aici era. Pașnicii Traci, ajunși agricultori stabili, trăiau iarna mai îngrijorați pentru viața

și avutul lor, pradă iurișului venit pe neașteptate. Împotriva acestor furi neprevăzuți, Romanii țineau garnizoane la marginea Dunării, rădicând și valuri de apărare, păstrate până azi.

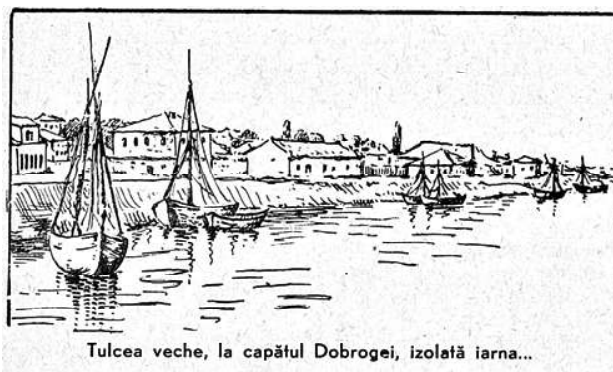
„Dușmanul barbar dă năvală pe cai iuți; tare pe zepeziciunea lor și pe săgeata lui care sboară departe, pradă pământul învecinat până ‘n adâncul țării. De aceia chiar când e pace, tremură toți de groaza războiului și nimeni nu mai scoate plugul să are țarinele” (Ovidiu).

Vaporul își continuă drumul liniștit, cu bătaii regulate. De mulțumire, închizi ochii. E o muzică atât de plăcută șuerul apei despicată de botul vaporului, întovărășit de regulata bătaie a motorului! Îi deschizi iarăși. Te inundă și pătrunde până ‘n adânc lumina revărsată peste apa ca de leșie, peste dungile de sălcii cu plete dese, peste munții ce-ți țin încă tovărășie. Câteva rândunele rătăcite străbat ca săgeata vădudul. Un stol de rațe spăriete bat iute din aripi, căutând adăpost. Numai bătlanul e impasibil. Înțepenit lângă mal, cel mult își întoarnă capul, ca o sulită, privind curios namila ce-i trimite câteva valuri, de fac rotocoale în jurul picioarelor lui.

Cu foșnet de mătasă, doi cocostârci sbor de pe un mal la altul, lin, ca să nu tulbure pacea. Stâna de papură depe ostrov, e singurul sălaș omenesc. Inundația a micșorat suprafața de păscut, iar cârdul de oi, cu lâna fumurie, stă grămadă la capătul insulei vremelnice. O luntre trasă pe uscat, e gata pentru orice împrejurare. Dacă apa crește, începe truda transportului cătră locuri mai ferite. În grămada călătorilor se naște o mișcare. E ca un val de vânt ce vine din senin. Ne apropiem de Isaccea, așezată între gropi, de unde s’ar putea exploata marmora cea mai frumoasă. Nu e loc bun pentru debarcader. Pontonul plutește ca o insulă la marginea papurei dese, în cari s’au tăiat canale pentru a transporta pe călători cu bărcile.

Orașul de azi e liniștit, cu acalmia locurilor izolate. Singura clădire mai impozantă este moara, dovada producției principale a ținutului. Dintre casele mărunte, resfirate în larg amfiteatru, se înalță școala. Minaretul geamiei se pierde ca un trunchiu uscat de arbore, rămas din pădurea dispărută.

Condițiunile istorice s’au schimbat; trecutul sbuciumat s’a liniștit. În vremurile îndepărtate însă, la Noviodonum, unde au suferit chinuri muceniciei Flavian și Filip, era vad de trecere important, un soiu de poartă a Dobrogei. Dovada o dau rămășițele romane ce se găsesc din belșug chiar în urma plugului. Dovada mai recentă o dă tabia turcească depe dâmbul de lângă oraș. Valurile întăririlor și-au păstrat numai forma regulată. Vânturile au adunat praf, de le-au transformat în morminte ce deșteaptă cel mult amintiri.

Tulcea veche, la capătul Dobrogei, izolată iarna...

Azi orașelul doarme tihnit, aproape lipsit de viață, măcar că, cu oare care trudă, s’ar putea trezi din amortire. Se află într’un ținut prielnic pentru vie. Clima și pământul sunt favorabile; vinurile dela Sarica, din apropiere, vestite.

După un scurt popas, vaporul apucă iarăși drumul liniștii. Din spre Basarabia adie boarea răcoritoare de deasupra marilor lacuri. Oglinda Cartalului, din mijloc de păpuriște, sclipește în apropiere, lalpugul îl ghicești după întreruperea malului. La poalele întunecate ale pădurii dese ce se aștern pe coama dealurilor din dreapta, se zărește Mănăstirea Cucoșului, zidită de mocani, după planul mănăstirilor moldovenești. În mijlocul pătratului de chilia, cu turnul clopotniței masiv dela intrare, se înalță biserica albă. Mai în jos se zăresc o clipă și petele albe ale Mănăstirii Saonului, dintre sălciile din luncă.

Satele se întetesc. Parkeșul, Somova, Cășla se înșiră între coasta dealului și apă, cuiburi compacte de agricultori, dar și pescari dibaci.

Dunărea iarăși pare lac. În dreapta, dealurile retezate îi formează malul înalt, cu conul ca de vulcan dela Cășla; mărginită cu dunga sălciilor dese, spre Basarabia se înșiră când ostroave, când papură. Toropeala zilei de vară naște tablouri de „fata morgana”: sălciile lăsate în urmă plutesc în aer, ca așezate pe un strat de puf așternut pe apă. În față e ceața ce acopere începutul Deltei; Dealul Mare dindărătul Tulcei și cele 5 gheburi dela Beștepe, sunt forme mai întunecate. Un mic dig lângă un far, e tot ce arată despicătura Dunării dela Patlageanca, cu biserica ruinată din vremea războiului. Unul din brațe apucă spre Ismail și Chilia. E cel mai de samă, larg aproape cât și cursul principal. Celălalt se îndreaptă spre Tulcea. Orașul începe să se zărească. Se întinde din gropile cu mulți șerpi dinspre cazărmi, până în montul de piatră roșie dela Monument; din marginea apei și până sus, sub muchea dealului, unde mai străjuește o singuratecă moară de vânt.

Pe cheiul altfel pustiu, lângă vechi hambare, s’au adunat obișnuirii portului. Puținii funcționari își caută de treabă, exagerând mișcările. Curioșii vin din

(continuare în pagina 43)

Constanța - Memoria orașului *

SUBSEMNETUL PRIMAR DECLAR...

Jurnalul de călătorie în Dobrogea, din august 1861, al lui **Constantin T. Grigorescu**, însoțit de D. Brătianu, făcut public prima dată în 1979 de către istoricul **Petre Țurlea** (apud I. Dobrogianu, „De la Tomis la Constanța. România de la mare”, nr. 1, 1992, p. 7), dezvăluie o imagine necunoscută a orașului prin ceea ce a însemnat compania engleză „**Danube and Black Sea Railway and Kustendje Harbour Company**”, cea care începea în 1857 prima mare porțiune de cale ferată din România (șase trasee scurte fuseseră făcute în 1856-1858 în Banat și Crișana), concesionată de la Imperiul Otoman.

Cei doi călători români, Constantin T. Grigorescu, din Ploiești, și D. Brătianu, scriau în 1861: „*Compania construia un chei pentru port, aruncând pietrăraie în mare și făcând și ziduri în mare pentru port. Cât am stat acolo veneau mereu cete de crimeeni tătari din Crimeea, a se așeza în Dobrogea și Bulgaria, crimeenii fiind mai civilizați decât turcii [...]. Ei cumpărau de la magazinul englezesc: ceai și zahăr - fiind obișnuiți la băutura ceaiului. Singurul magazin cu mărfuri la gara căii ferate era al fraților Keepp din Liverpool (Englittera). La hotel la masă ne aflam în societate cu tineri englezi - ingineri și impiegați. Am plătit de persoană pentru cameră și mâncare - dejun, prânz și seara, ceai - câte un galben.*

La Kiustenge ca apă de băut nu era decât aceea ce se aducea cu sacaua dintr-un loc depărtat, în susul malului mării în care loc fântâna (splendid cuvânt! - n.n.) apă rece, bună de băut. La Kiustenge este și farul pe malul mării, tot în partea de sus a orașului, și o moară de vânt. Pe acolo pășteau cămile cu puii lor, având din cocoașă, ca un voltrap, o piele ce atârna la o parte. Turcii care veneau la târg cu pepeni aveau cămile sau boi ca trăgători și căruțele lor scârțâiau tare ca nefiind unse. Drumul de fier, coborând la gară, taie prin vechiul cimitir romano-grec, după semnele de morminte și pietre ce se vedeau în mal de o parte și de alta. Pe partea de apus miazăzi a malului mării se află vii tăiate scurt și fără haraci. Aerul de mare este simțit și pământul aici are culoare cenușie. Puțurile de apă din apropierea malului

mării au apă amară și sărată ca cea de mare și nu se poate bea [...].

Trebuie să vezi mai întâi marea cu ochii, ca să poți înțelege. Englezii au cărat în Englittera tot ce au găsit în săpăturile ce s-au făcut la Kiustenge, zidurile cetății și mormintelor [...].”

Compania engleză **Danube and Black Sea Railway Company Limited** avea în 1881 în Dobrogea mai multe lucrări-proprietate: drumul de fier Cernavodă-Constanța, portul propriu-zis cu atelajele și uneltele sale, case de locuințe, magazii de cereale, cu diferite unelte, aparate și mașini, terenuri, căi de garaj, diverse. Din raportul întocmit de doi specialiști români, **C. Olănescu și Iorceanu**, sunt evaluate aceste proprietăți la 13.355.881 lei. În plus se precizează că, pe durata concesiunii acordate companiei engleze de guvernul otoman, statul nu poate construi, nici conceda, fără consimțământul concesionarilor, un drum de fier care să meargă de la Dunăre la portul Constanța.

La 21 mai 1882 se votează la București, de către Adunarea Deputaților, **Legea privind răscumpărarea de către statul român a căii ferate Cernavodă-Constanța și a lucrărilor din portul Constanța**, concesionate în 1857 companiei engleze.

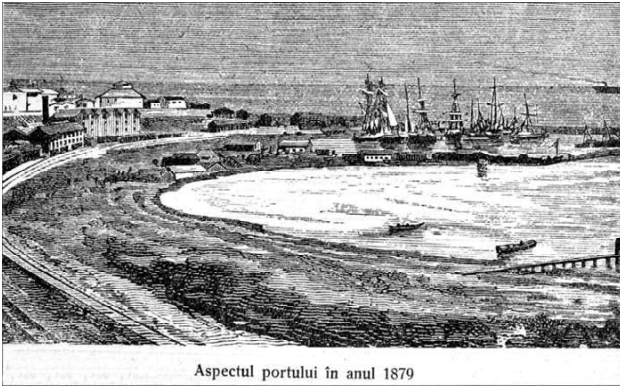
La 1 aprilie 1882 revenise la cârma Primăriei **Antonio Alexandridi**, deși, prin Legea organizării Dobrogei, în septembrie același an se organizează alegeri pentru consiliile comunelor urbane. Alegătorii constănțeni votează în localul școlii de băieți, buna desfășurare a operațiunilor fiind supravegheată de președintele tribunalului local, împuternicit de Prefectură.

În acest timp de până la alegeri, **primarul Alexandridi**, secondat de consilierii **Ioan Hagi Stoianof, Stoica Bellu, Hafuz Regep și Ali Kadâr**, emite **Regulamentul pentru organizarea serviciului de hamali din portul Constanța**.

„1. Se înființează un serviciu de hamali împărțit pe cete, o ceată având numărul de zece oameni sub conducerea unui șef. Nu se va putea forma o ceată mai mică de zece oameni. Șefii și hamalii vor fi recunoscuți de primărie.

2. O ceată constituită în numărul prescris de articolul precedent va cere prin șeful ei de la

Aspectul portului în anul 1879

primărie permisiunea de a-și esersa profesiunea. Permișiunea se va comunica căpităniei de port și poliției împreună cu o listă de numele hamalilor și a șefilor lor.(...)

7. Hamalii vor percepe taxe după tariful stabilit.

8. Hamalii sunt ținuți a da ajutor la cazuri de incendiu; în asemenea cazuri ei se pun sub ordinea șefului de pompieri.” (Din „Tezaurul...”, op. cit., p. 90).

Tot în acest timp, Prefectura Constanta cere Ministerului de Interne, în numele comercianților din Constanța, ridicarea statutului de porto-franco al orașului. (Acesta se ridică în februarie 1883). Printre comercianții care se dezvoltaseră în ultimul timp se numără **G. Dracopulo**, patronul fabricii de pielărie, înființată în 1879, devenită - sub protecție guvernamentală - **Tăbăcăria Română a Societății Anonime**, frații **Ciricleanu**, proprietarii fabricii de tăbăcărie, antreprenorul **M. Barotz**.

Fabrica de tăbăcărie funcționa, dar era departe de oraș, „transportul producției fabricii făcându-se pe nisce drumuri neregulate și ocolitoare”, ceea ce obligă pe proprietari - frații Ciricleanu - să ceară primăriei „un drum de fer direct de la fabrică în comună, de interes local și să rămâie loc și pentru un drum de trăsuri”.

Inginerul local, împreună cu ajutorul de primar întocmesc un referat pe această temă: „Transportându-ne la fața locului, am constatat: întâiul că terenul cerut de frații Ciricleni, în întindere de 10 pogoane, împrejurul fabricii d-sale de tăbăcărie este al comunei; 2-lea îmbunătățirile ce voiesc a aduce pe acest teren sunt următoarele:

a) A mări fabrica, a zidi casele pentru lucrători, a face o biserică și o școală, a pune plantațiuni etc. Toate acestea vor fi pentru fabrică”. (Din „Tezaurul...”, op. cit., p. 96).

Cele două fabrici de piele din zona **Tăbăcărie**, astfel botezată tocmai după operațiunile de prelucrare

a pieilor, fuzionează puțin mai târziu într-o societate mare. În 1891, aceasta obținea beneficii „de cinci ori mai mari decât bugetul comunei Constanța în anul de exercițiu 1888/1889. Fabrica prelucra anual 8.000 piei, în special pentru nevoile armatei.” (Boncu, C, Boncu, N., „Contribuții...”, op. cit., p. 42).

Primăria Constanța stabilește, prin licitație publică, la 19 ianuarie 1883, dreptul de a da în antrepriză taxa de la fabricarea cărămizilor și olanelor, ca și darea în antrepriză a taxei cotitului (măsurarea capacității vapoarelor).

„Subsemnatul primar al comunei Constanța, declar că în virtutea decisiunii consiliului comunal nr. 25, punctul al 2-lea, aprobată de dl. ministru de interne, am încheiat cu dl. M. Barotz acest contract sub respectarea următoarelor condiții: 1) Dl. M. Barotz a luat de la comuna Constanta antrepriza taxei cotitului pe timpul de la 1 iulie anul curent 1883 până la 1 aprilie 1885, cu prețul de lei patru sute (400) pe an”. (Din „Tezaurul...”, op. cit., p. 100).

Interesantă preocuparea edililor constănțeni, încă de la începutul conducerii românești, pentru crearea unui spațiu de desfășurare a activităților culturale. „Casina” a fost la început, în 1880, un salon de dans pe un teren situat, cum se vede în fotografia păstrată până la noi, în apropierea Farului genovez.

O sală construită din paiantă, cu pereții exteriori căptușiți cu scânduri vopsite în ulei, unde se petreceau baluri de binefacere, date de Primărie.

Se păstrează în Arhivele Statului Constanța, fond Primărie (dosar 15/1890), cererea unor locuitori ai orașului, între care figurează **Vasile M. Kogălniceanu** - fiul marelui politician, **Mihail Coiciu** și **D. Nicolau**, prin care interveneau la primarul **Panaît Holban** să accepte ca trupa de teatru Buriencescu să fie scutită de plata chiriei sălii cazinoului comunal pentru toate reprezentațiile date „pe trecut cât și pe viitor”. Primăria își dă acordul cu motivația că „trebuie să încurajăm artiștii noștri, singura distracțiune ce avem”.

Lângă acest cazino, „pe un platou situat mai jos

Farul genovez

de nivelul bulevardului”, în fata unei cafenele, s-a construit în 1881 o terasă „așezată pe pari bătuți în pământ, pe care s-au adus brazde de iarbă, flori și s-au așezat mese și scaune pentru consumatori”. Pavilionul și trotuarul dinaintea cafenelei puteau fi folosite de antreprenor doi ani fără chirie, dar cu obligația să instaleze pe bulevard 12 bănci de lemn vopsite, care să fie folosite fără... taxe și să

rămână, apoi, în patrimoniul primăriei. Clădirea cazinoului era iluminată în 1882 cu douăzeci de lămpi amplasate de-a lungul bulevardului și al străzii ce ducea spre port, reprezentând la acea dată 10 la sută din totalul felinarelor din oraș. Reprezentațiile teatrale și balurile au adus comunei, în anul 1882/1883, un venit de 5.000 lei”, (apud Boncu, C-tin, op. cit., p. 62-64).

„FRANȚA PENTRU SOLDAȚII SĂI MORȚI PENTRU PATRIE” MESAJ PESTE TIMP, ÎN NUMELE FRATERNITĂȚII

În Ghidul ilustrat „Constanța și Techirghiol”, apărut în 1924, prima lucrare de acest fel a orașului, este scris, printre altele: **Monumentul francez. Pe locul cimitirului vechi s-a croit o piață în mijlocul căreia se află Monumentul francez: o prismă de granit pe un pedestal paralelipipedic cu frize înflorate: „La France a ses Soldats morts pour la Patrie 1854-1855”.**

La baza monumentului se află o mică criptă unde se găsesc rămășițele osemintelor soldaților francezi decimați de holeră la Constanta în timpul războiului Crimeii. În mijlocul criptei se înalță o macabră piramidă de capete, alături, într-un mare sicriu sunt așezate oseminte. **Monumentul a fost inaugurat la 9 mai 1904.** Osemintele au fost găsite când s-a nivelat terenul în vederea clădirii actualului Cazinou.

Există documente clare care atestă descoperirea osemintelor și identificarea morților.

La **31 mai 1892**, Saint Pern, comandantul navei franceze „Petrei”, cu sediul la Constantinopol, se adresează Ministerului Marinei și Coloniilor din Franța, prin care propune alocarea de fonduri pentru ridicarea unui monument în onoarea soldaților francezi morți la Constanța.

„Domnule ministru, înainte de a părăsi Galațiul, consulul nostru, dl. Wiet, m-a prevenit că a fost avizat de domnul Harris că la 16 mai și în zilele următoare, făcându-se săpături pentru fundația unui nou cazino într-o grădină mică situată la căpătui falezii tăiate în mal, care se întinde în sud-estul orașului, între far și port, s-au descoperit oseminte omenești. Resturile de uniforme, jambiere zdrențuite, în sfârșit nasturi cu modele franțuzești purtând numerele regimentelor 20 și 27 l-au convins pe dl. Harris și autoritățile locale că aceste oseminte proveneau de la soldații francezi morți în timpul evacuării Dobrogei în lunile iulie și august 1854. Cincisprezece schelete au fost scoase la iveală și transportate la cimitir într-o cameră mortuară, așteptându-se obținerea unei autorizații.

[...] am aflat de la dl. Harris că două noi schelete de soldați francezi au fost descoperite dar că săpăturile continuu făcute prin grija arhitectului orașului nu au mai dus la nici un rezultat. El m-a anunțat de asemenea că autorizația a fost acordată și că spera ca orașul să ofere guvernului Republicii un teren pentru a depune aceste oseminte și acelea care fără îndoială se vor mai găsi pe măsură ce orașul va lua extindere ca urmare a noului său port și a liniei ferate ce îl va lega curând de malul stâng al Dunării.

Soldații francezi morți de holeră în 1854 și îngropați în orașul Constanța sau în împrejurimile sale sunt numeroși, ceea ce mă face să cred că construirea unui cavou și a unui monument destinat să primească rămășițele acestor nefericiți, se impune guvernului francez, care se va onora, prin acest act de generozitate, al cărui efect va fi considerabil asupra poporului român [...].

La 28 mai, orele 4 după amiază, m-am dus la cimitir cu ofițerii mei și 24 subofițeri de cart, maiștri și marinari fără arme. Acolo, noi l-am găsit pe prefect, pe colonelul comandant al trupelor, în absența generalului Ipătescu chemat în aceeași dimineață la București, pe colonelul șef de stat major al Corpului de armată, un mare număr de ofițeri de infanterie, de cavalerie, de artilerie și de intendență, tot corpul consular (mai mulți dintre acești domni erau în uniformă), Colonia franceză și un mare număr de persoane din oraș atrase atât de simpatie, cât și de curiozitate.

Onorurile militare au fost date de un detașament de vânători pedestri, veniți cu drapelul regimentului, de un escadron de cavalerie și o secție de artilerie (aproape toate trupele prezente în acel moment la Constanța). Marinarii de pe „Pétrel” au purtat sicriul și au făcut de gardă.

Un preot catolic a dat binecuvântarea la intrarea în camera mortuară, apoi convoiul funebru s-a îndreptat înspre groapa săpată din ajun în

partea de cimitir rezervată francezilor.

Când preotul a terminat de spus ultimele rugăciuni, trupele au tras salve de artilerie din muschete și eu am rostit câteva cuvinte pentru a mulțumi autorităților, corpului consular și tuturor persoanelor prezente de a fi binevoit să se alătore Coloniei franceze, statului major și echipajului de pe „Pétrel” pentru a face onorurile funebre compatrioților noștri. Eu am făcut în câteva cuvinte istoricul acestei triste expediții din Dobrogea și al întoarcerii încă și mai triste spre Varna, omagiind curajul și resemnarea tuturor vitejilor care au avut de luptat împotriva unui inamic și mai de temut decât acela pe care veniseră să-l caute aici.

Prefectul mi-a adresat atunci câteva cuvinte de simpatie pentru poporul și soldații noștri și mi-a strâns mâna, ca și consulii și colonelul. Înainte de a mă retrage eu l-am rugat pe acesta din urmă să binevoiască să transmită generalului Ipătescu viile mele mulțumiri pentru ordinele pe care le-a dat, în legătură cu armata, înaintea plecării sale.

[...] Am onoarea să vă trimit prin același curier o cutie mică ce conține doi nasturi de uniformă găsiți la scheletele descoperite la sfârșitul acestei luni la Constanța.

Domnul consul avea în posesie un mare număr din acești nasturi, cea mai mare parte marcați 27"... (Arhivele Statului București, microfilme, apud Din tezaurul... op. cit., pag. 156-160).

În „Istoria românilor prin călători” (Editura Eminescu, 1981, pag. 582) **Nicolae Iorga** reproduce o filă din **Paul de Regla „Le maréchal de S. Arnaud en Crimee”**. Văzută de unul de-al lor, drama cu final la Constanța, care aduce soldații francezi în eternitatea României, are o semnificație aparte: „La 20 se anunță

expediția în Dobrogea, care era să se isprăvească așa de trist. Zuavii lui Bourbaki pleacă pe mare spre Chiustenge (Constanța), dar holera îi prinde în drum. În data ciocnirii cu rușii, și, lângă Babadag, generalul francez musulman Youssouf comanda. Atacul de la Gargalac nu se poate face din cauza bolii. Generalul Espinasse e silit să se oprească. Mai ales această divizie decimată pe când Youssouf se îndreaptă spre Mangalia, generalul Conrobert, venind din Varna, se oprește și el la Chiustenge, unde însuflețește trupele demoralizate. În orașel sunt 1000 de holerici păziți de zuavi. Patru vase franceze se aflau în port pentru ca să ridice pe bolnavi și să aducă provizii. Două altele se adaugă; îndată nu mai puțin de patruzeci și doi de ofițeri pierduseră; mor 1500 de soldați din 5000 de bolnavi. Un pluton de gropari întovărășește corpul de expediție. Bașbuzucii lui Youssouf arată sentimente nobile față de această imensă nenorocire”. De Saint Arnaud scria fiicei sale: „Dacă Dumnezeu ocrotește Franța, el uită pe copiii ei cari merg departe să lupte pentru onoarea steagului ei”.

La Constanța, viceconsulatul Franței era girat în 1892 de viceconsulul Spaniei. Acesta informează pe primarul **Mihail Coiciu** că înhumarea osemintelor soldaților francezi găsite în săpăturile de pe bulevardul Elisabeta va avea loc în ziua de **28 mai, orele 16**, ceea ce se și întâmplă după cum am transcris din raportul prezentat mai sus.

Doi ani mai târziu este gata și monumentul. Inaugurarea este stabilită duminică 8/20 mai 1894, ora 15. Sosește de la Paris **G. de Cantouly**, ministrul Franței și trimis extraordinar al Republicii în București.

ION MARIN SADOVEANU - ODĂ UNUI PĂMÂNT DESNĂDĂJDUIT

„O, voi, spini, singurii din ținutul acesta sălbatec

al copilăriei mele în care bisericile au umbrele negre și pustii

Voi, singuri din Dobrogea cea plină de vulturi, de berze și de cucută,

M-ați întovărășit în crucea pe care pașii mei au călcat-o peste zărilor îndepărtate...

Voi, șerpi încremeniți, cu capetele spre cer, străji pământului acesta, cu

frunțile tăiate dintr-un ametist,

păstrând parcă-n dinții voștri ascuțiți petece violete

din hlamida unui episcop de la Roma,

fugărit de pe țărmurile pustii ale Dobrogei,

în umbra unui Crist ce nu s-a putut sălășlui,

Voi ați împodobit cu o ramură înspicată și

răsunătoare ca bronzurile mormintelor,

ca mările prin care poposeau

sub ploile galbene ale Nordului,

Și zi și noapte îmi aminteai

Acolo unde oamenii mor fără frică, uitând

să-și mai aducă aminte de moarte,

de un bătrân blând și alb, ca un beduin prin

satele mușuroite ale tătarilor;

purtând pentru bolnavii lui, care dogoreau

de friguri ca zidurile de lut încinse,

Misterioase pastile, cu un miros amar,

cunoscute de misionari,

Și îl vedeam astfel pe tata, și apostol și vraci,

*discipol al unei științe complicate,
trăgând cu mâinile însângerate din trupul
îneebunit al unei mame,
o ființă-care ca și mine odinioară, suna când
cădea pe pământul uscat al Dobrogei,
ca un ban plătit de veșnicie!"*

Într-o „Antologie a poezilor dobrogeni” această „**Odă**” a lui **Ioan Marin Sadoveanu** îi stabilește - dincolo de toate inspiratele sale texte marine, apartenența la Dobrogea. Am transcris poemul pentru greutatea cuvintelor aduse dintr-o realitate aspră, acceptată numai de împământeniții locului, pentru unica, fantastica ei frumusețe.

O biografie minuțioasă, rezultatul unor îndelungi studii, publică profesorul Enache Puiu în „**Scriitori și reviste la Pontul Euxin**”, Editura Ex Ponto, Constanța, 1997, p. 35 ș.u. Ne vom opri asupra personalității, dr. Marinescu-Sadoveanu, un pionier al medicinei locale, tatăl poetului. Doctorul în medicină și chirurgie poposește în două etape în Constanta. Prima dată în 1890-1892, ca medic provizoriu al spitalului și orașului Constanța, apoi din aprilie 1897 ocupă prin concurs postul de medic primar al spitalului comunal Constanța. În campania sârbo-bulgară din 1885, unde a fost trimis cu ambulanța, a fost decorat de prințul Batemburg cu ordinul „Sf. Alexandru” în gradul de ofițer. Este decorat cu „Coroana României”.

La Congresul internațional de la Madrid din 1898, dr. Marinescu Sadoveanu a susținut o comunicare de mare interes pentru ginecologie și chirurgie, adăugând și constatările personale privind tratamentele postoperatorii la femei prin **talassoterapie și apa lacului Techirghiol**.

Fiul său, **Ion Marin Sadoveanu**, a aparținut aceleiași elite intelectuale constănțene și, în plus, a lăsat literaturii române câteva importante lucrări de beletristică. Subiectul aprofundat de prof. univ. dr. Enache Puiu în lucrarea sa „**Scriitori și reviste la Pontul Euxin**” aduce cu claritate în conștiința publică personalitatea literară a lui **Ion Marin Sadoveanu**.

Poposim cu condeiul numai asupra unor rânduri dintr-o corespondență expediată în 1924, la 10 august, din Constanța, lui **Tudor Vianu**. Declarația scriitorului, împletită cu câteva nuanțări autobiografice dau interes special textului.

(...) Constanța mea, de anul acesta?! O împletitură de plictiseală, de muncă, de griji, de reeditări de senzații vechi, cu izvoare în copilărie, de frânturi de gânduri și experiență de viață! În special, câteva fenomene constante ale sufletului: un apetit imens de cunoaștere, un fel de armătură științifică, ca metodă pe care o simt spiritului meu

și în același timp un romantism cu vaste periferii metafizice (...)
Sunt regionalist, hotărât, dar îl simt la orice țârm de mare!
Cred că marea e singura țară care, dacă ți-a intrat odată în sânge și te-a infectat, te face să nu roșești de sclavia ta. Cred că „regionalismul mării” e formula cea mai bună

pentru a desemna cea mai largă, rodnică și cuprinzătoare stare de spirit. E singura viză valabilă pentru o excursiune completă în timp și în spațiu, în suflet și în creier! Îi plâng totuși pe frații de aiurea!

Ia în considerare că îți scriu subț puternica impresie a descoperirii izvoarelor sufletului meu, intacte. Marea și cartea sunt un amestec dumnezeiesc, demn numai de un pălătuș extrem de rafinat în mâncările vieții acesteia!

Le îmbin aici, cu artă, cu nesfârșita știință a proporțiilor, așa cum am învățat-o ani de zile (...)
*Așadar, m-am închinat, devotat - s-ar putea spune - traducerii lui „Richard al III-lea” al lui Shakespeare. Actul întâi e gata. Am învățat multe de la tata Will! I-am luat urzeala, fir cu fir, și îi cunosc minunat anatomia. Paralel cu traducerea mi-am făcut însemnări din care, cred că nu peste multă vreme, va ieși un articol cu „noutăți” - da, am temeritatea să o spun! - referitoare la viața operei shakespeariane. Le-am destinat „**Revistei române**” (...)*

*N.T. „Revista română. Publicație lunară de studii, informații și cercetări” începuse să apară la 1 iunie 1924 sub direcția avocatului Nicolae Alimănescu. În numărul 1 al revistei semnează: **Al. Cludian, T. Vianu, Perpessicius, Alice Voinescu, St. Zeletin, Ion Barbu, Ion Sân Giorgiu, I.M. Sadoveanu, Al. V. Mironescu.***

Tudor Vianu, care avea un rol activ și în redacție, a publicat în această revistă articolele pe tema Estetica cinematografului, în nr. 1, iunie 1924, p. 8-11 (vezi Opere, voi. 12, p. 211-217).

(Revista nu apare nici în catalogul presei dobrogene, nici în cel românesc).

*** fragmente din cartea Constanța. Memoria orașului, Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan, Ed Muntenia 1997**

Ion Marin Sadoveanu împreună cu Horia Roman - doi poeți constănțeni desrădăcinați.

Dobrogea - arenă a crizei orientale *

Secolul al XVII-lea începea sub semnul unor puternice frământări.

În 1603, noul domn al Munteniei, Radu Șerban, a atacat pe turci tot acolo unde o făcuse și înaintașul său. În februarie oastea sa a lovit Silistra, reședința vilaietului, cu o vigoare care a surprins puternica garnizoană de turci și tătari, dintre care cei mai mulți s-au înecat în apele Dunării, încercând să se salveze. Au fost surprinși acolo, găsindu-și cu greu scăpare, Ahmed pașa, ginerele hanului crâmlean Gâzi Ghirai al II-lea, cât și Radu Mihnea, pretendentul Porții, care domnise în Muntenia în 1601-1602. Domnul n-a stăruit să cucerească și fortăreața, în care fuseseră puse la adăpost însemnate averi; prevenit de apropierea unei armate inamice, el a ordonat arderea orașului, iar apoi s-a retras. Curând după aceea, un detașament muntean a alungat pe turci din cetatea Brăilei, pregătindu-se să treacă din nou Dunărea în părțile Hârșovei. Pentru a împiedica expediția, guvernatorul Silistrei, Mahmud pașa a organizat el însuși apărarea, încredințată unui detașament de 300 de spahii, soldați de elită - delii - așa cum relatează documentele, dar care au fost izbiți cu atâta îndârjire de români, încât nu numai că au fost complet înfrânți, dar, după mărturia unor izvoare, „turcii au fost atât de îngroziți încât au părăsit, timp de mai bine de o zi, toată bucata de pământ câtă este de la Brăila până la mare”, refugiindu-se în împrejurimile Bazargicului.

„A fost - apreciază Nicolae Iorga - mai mult decât în timpul lui Mihai Viteazul, o adevărată cucerire a provinciei” (N. Iorga, *Drepturi naționale și politice ale românilor în Dobrogea*, în „Analele Dobrogei”, 4 (1923), nr. 1, p. 30), ceea ce dădea campaniei din 1603 caracterul unei întregiri de program și nu doar imaginea unui proiect izolat și peste măsură de îndrăzneț. Urmare a fost aceea că Poarta a renunțat temporar la înscăunarea lui Radu Mihnea, om credincios al împărăției, tot astfel cum, în 1604, cu prilejul încheierii păcii, haraciul țării a fost fixat la 32 000 galbeni, neatingând, așadar, nici măcar un sfert din cel plătit înaintea ultimului deceniu din secolul al XVI-lea.

Stăpânirea otomană din Dobrogea a fost slăbită, în aceeași vreme, de o recrudescență a incursiunilor căzăcești. În 1602-1603 ambarcațiunile lor iuți pradă Constanța și, pătrunzând pe gurile Dunării, transformă în cenușă orașul Isaccea; în 1612, 60 de șăici căzăcești,

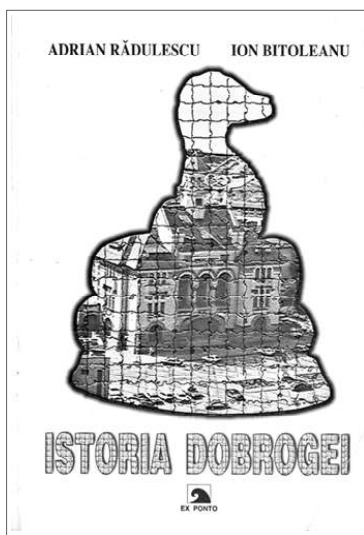
venind dinspre Portița, atacă Babadagul, arzând localitățile de pe malul mării. Un deceniu mai târziu sultanul Murad al IV-lea a fost silit să ia măsuri speciale de întărire a forțelor navale care patrulau în vestul Mării Negre, pentru ca în toamna anului 1625 să aibă loc chiar o importantă bătălie navală între flota turcă și flotilele de șăici ale cazacilor, în fața cetății Caraharman (Vadul).

Aspectul tulbure din istoria Dobrogei în primul sfert al secolului al XVII-lea rezultă și din atitudinea căpeteniilor tătare locale. Ascensiunea unuia dintre aceștia, mârzacul Cantemir, s-a întemeiat mai întâi pe folosirea sa succesivă împotriva Poloniei, a cazacilor și a tătarilor crâmleni. Manifestându-se ca un mic suveran independent, așa cum constata Miron Costin, el întreținea relații diplomatice, solii săi putând fi întâlniți la curtea domnului Moldovei, Ștefan Tomșa, unde aveau altercații cu delegația de pace trimisă de regele polon spre Constantinopol. Cu timpul

Cantemir a devenit pentru Poartă un demnitar incomod, deși în 1625 sultanul Murad al IV-lea mai folosea armata sa împotriva unui inamic neașteptat - Șahin Ghirai, fratele hanului Mehmed Ghirai al III-lea - care ataca Dobrogea în direcția Babadagului. Mazilit mai întâi la Silistra, supus neconținut plângerilor vecinilor care cereau repudierea și îndepărtarea sa, Cantemir a fost capturat și tăiat de turci la Constantinopol în fața sultanului.

Al doilea sfert al veacului este dominat de relațiile de criză turco-polonă, cât și de neconținuta deteriorare a raporturilor pe continentul asiatic dintre Imperiul otoman și Persia. În ceea ce privește locul Dobrogei în planul unor proiectate coaliții antiotomane, apar pline de interes rapoartele adresate împăratului Rudolf al II-lea de un fost agent confidențial și sol al lui Mihai Viteazul, trecut în slujba diplomației imperialilor după moartea acestuia („Scrisoarea lui Petru Armeanul”, în *Călători străini*, 4, p. 307). Din sursa citată reiese, bunăoară, că șahul Sah-abbas cel Mare manifesta un interes vădit în legătură cu atitudinea viitoare a Țărilor Române. Astfel, în 1611 un ambasador a fost acreditat cu o misiune de taină pe lângă Constantin Movilă, domnul Moldovei pentru „a se informa în chipul cel mai bun în care [șahul] ar putea să-și conducă oastea pentru a o debarca în

Dobrogea” unde o parte din locuitorii musulmani aparțineau unor secte religioase persane.

Deși aceste proiecte n-au fost puse în aplicare, inevitabilul război a izbucnit, iar românii, ca și altădată și atât cât împrejurările le-au îngăduit, au trecut de partea țărilor creștine. În anul 1620 Iskender pașa, guvernatorul vilaietului Silistra a înfrânt cu forțe superioare, la Țuțora, armata moldo-polonă, în urma răscoalei antiotomane a domnului Moldovei, Gaspar Grațiani. În anul următor, străbătând din nou Dobrogea, armata sultanului Osman al II-lea s-a oprit la Isaccea, unde a așteptat opt zile construirea podului de vase. El a ordonat, cu acest prilej, clădirea unui nou castel la vadul Obluciței, iar podul de vase a rămas aruncat permanent peste fluviu, ca o tăcută amenințare.

Victoria de la Bagdad din anul 1640, care a pus capăt războiului turco-persan, a permis Turciei să-și concentreze din nou atenția asupra situației din Europa. În această perioadă prin Dobrogea au trecut, cu diferite destinații, numeroase solii și misiuni diplomatice care țeseau cu înfrigurare planurile viitoarelor alianțe și coaliții politice și militare, în anul 1651, din însărcinarea țarului Alexei Mihailovici, starețul Arsenie Suhanov al mănăstirii Troițko Serghiev din Moscova, trecea cu peripeții și primejdii pe la Isaccea, ducând o solie de taină patriarhului Partenie al II-lea al Constantinopolului. În ajunul războiului nordic (1656-1660) - la care au participat Polonia, Suedia, Rusia, Danemarca și principatul Transilvaniei - domnul Munteniei, Constantin Șerban transmitea pașei de Silistra știri de mare importanță politică și militară privind, spre exemplu, demersurile făcute de hatmanul cazacilor zaporojeni Bogdan Hmelnițki pentru a atrage

Țările Române într-o alianță cu Rusia. Pe de altă parte și Gothard Welling, ambasadorul regelui Carol al X-lea al Suediei, străbătea în această vreme Dobrogea, mergând spre Constantinopol pentru tratative cu sultanul Mehmed al IV-lea și marele vizir Mehmed Köprülü.

Atitudinea complicată și prudentă a Turciei în contextul marelui conflict european a fost determinată și de evenimentele din Țările Române care-i furnizau neconținute griji. Unul dintre acestea a fost răscoala din 1655 a seimenilor și dorobanților din oastea domnului Constantin Șerban, cu participarea târgoveților și țăranilor din Muntenia. Forțele militare otomane din Dobrogea au avut un rol principal în reprimarea răscoalei, cât și în prinderea marelui spătar Hrizea din Bogdănești, ridicat domn de răzvrățiți.

Între 1659-1661 s-a desfășurat războiul antiotoman al Țărilor Române, având în frunte pe Constantin Șerban, pe Mihnea

al II-lea și pe Gheorghe Rákóczi al II-lea principele Transilvaniei. Semnele răzvrătirii apăruseră încă din 1657 când expediția forțelor transilvane în Polonia a determinat campania pașei de Oceacov. Pornită din Silistra, armata otomană a traversat Dobrogea, spre Dunăre, prădând și pustiind în drumul lor prin Țările Române, iar domnitorii au fost maziliți.

Timp de două decenii mai apoi, până la asediul Vienei din 1683, Imperiul otoman cunoaște o scurtă perioadă de consolidare a pozițiilor sale. Expediția sultanului Mehmed al IV-lea, care trecea în vara anului 1672 prin Babadag și Isaccea, s-a încheiat cu cucerirea cetății poloneze Camenița - una din ultimele victorii militare importante ale Imperiului otoman. Dar acest război a reînceput curând; abia ajunse la Adrianopol, trupele turcești au fost obligate să se reîntoarcă, de astă dată cu efective sporite. Ele au stat 61 de zile la Isaccea, înainte de a porni împotriva cetății Hotin, în care se adăpostea oastea regelui Jan Sobieski. În același timp, Poarta a avut de făcut față unei noi răscoale, de data aceasta în Moldova, unde cetele de răzvrățiți, sub conducerea lui Mihalcea Hâncu și Apostol Durac au silit pe Gheorghe Duca să se refugieze la protectorii săi din Dobrogea. Forțele turco-tătare, concentrate la Carasu, în vederea expediției în Polonia, au stins răscoala și au repus în scaun, pentru scurtă vreme, pe domnul alungat. În schimb, campania marelui vizir Ahmed pașa asupra Hotinului a fost dezastruoasă: trupele turcești abia putură trece Dunărea, reîntorcându-se în tabăra de la Babadag, unde sultanul aștepta rezultatul expediției. Serascherul

turc a rămas aici toată toamna anului 1673 și iarna anului 1674, aducând în mare grabă armata și cete ale tătarilor din Crimeea și Bugeac, cu care a reluat o campanie cu rezultate schimbătoare.

În secolul al XVIII-lea, Dobrogea a devenit aproape permanent teatru al operațiunilor militare care finalizau etapele succesive ale conflictului de lungă durată ruso-austro-turc, cunoscut în istorie sub numele de „criza orientală”. Aflat în evident declin, Imperiul otoman constituia în perspectiva dispariției sale o fabuloasă moștenire pentru imperiile rivale din răsăritul Europei. Ieșirea la mare, care a reprezentat preocuparea fundamentală a lui Petru cel Mare, a rămas nerealizată. Mai bine de o jumătate de veac Rusia n-a mai putut repune această problemă, din cauza situației externe și a unor cauze lăuntrice ale Imperiului țarist. Ecaterina a II-a a făcut din acest obiectiv problema cardinală a politicii externe a Rusiei, căreia i-a subordonat toate acțiunile diplomatice și toate eforturile economice și militare. Cum obiectivul programatic fundamental al politicii sale orientale și mai cu seamă balcanice era stăpânirea Mării Negre și a Strâmtorilor, Rusia a vădit preocuparea de a afirma necontenit rolul de protector al mării monarhii autocrate ortodoxe asupra creștinilor din Balcani, pretext în numele căruia a pornit războaiele sale din veacul al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea împotriva Turciei. Aflată în aria zonei de conflict, Dobrogea resimte fie ecurile, fie, cel mai adesea, înseși efectele dezastruoase ale luptelor desfășurate pe teritoriul său.

În anul 1709 hatmanul Mazepa al Ucrainei, aliat al regelui Carol al XII-lea al Suediei, înfrânt de Petru I la Poltava, s-a refugiat în sangiacul Silistrei, urmat de un număr de cazaci zaporozjeni. Cu acest prilej căpeteniile acestora au încheiat cu Iusuf Pașa, serascherul de la Babadag, un tratat prin care, în schimbul unor privilegii, pământuri și pescării, își luau obligația de a furniza Porții un contingent de cavalerie în timp de război.

După înfrângerea răscoalei antiaustriece din 1711 conducătorul acesteia, principele Francisc Rákóczi, a primit azil în Turcia, sultanul Ahmed al III-lea sperând să-l folosească împotriva împăratului Carol. Războiul încheiat cu pacea de la Passarovitz (1718) a evoluat însă nefavorabil pentru turci; abia în vremea războiului ruso-austro-turc din 1736-1738 fiul emigrantului, Iosif Rákóczi, a început să fie socotit iarăși o armă împotriva austrieilor. La începutul anului 1738, el a obținut de la Constantinopol un hatișerif (*scrisoare, ordin imperial emis de sultan) prin care era recunoscut principe al Transilvaniei. Un drum prin Bulgaria și Dobrogea îl aducea la Cernavodă, de unde trimisul său, secuicul Kelleman Mikes (care a lăsat, cu acest prilej, însemnări de certă valoare literară și documentară), a mers la București pentru a saluta pe

domnitorul Constantin Mavrocordat și pentru a sonda posibilitatea unor nădejdi rămase neimplinite.

Tot în 1711 Dobrogea a intrat în vederile planurilor militare ruse și numai pierderea războiului pe Prut a făcut ca ea să nu devină, încă din această vreme, teren al luptelor armate. Un prim obiectiv pe acest front ar fi fost cucerirea Brăilei și distrugerea podului construit de inamic la Isaccea. În cazul reușitei acestei acțiuni comunicațiile otomanilor ar fi fost rupte, iar marele vizir ar fi pierdut posibilitatea de manevrare peste Dunăre. La 14 iulie generalul Rönne a început asaltul fortăreței Brăila. Daud Pașa, comandantul cetății, a ordonat capitularea, iar garnizoana de 3000 de oameni, care suferise pierderi însemnate, s-a retras în Dobrogea cu ajutorul vaselor. Succesul se arăta considerabil sub aspect politic și militar. El dădea posibilitatea de acțiune în Dobrogea de nord, putând permite, de asemenea, lui Constantin Brâncoveanu să acționeze alături de coaliția moldo-rusă. Înfrângerea de la Stăniilești cât și pacea din Vadul Hușilor, la care Petru I a fost constrâns, au anulat însă cu totul avantajele dobândite pe acest front al războiului.

În timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739, în Dobrogea s-a desfășurat iarăși o intensă activitate militară și diplomatică, încă din vara anului 1736, imediat după ce Poarta a declarat război Rusiei, marele vizir Mehmet Pașa se afla în fruntea trupelor sale de la Babadag, unde, în 1737, erau primiți în audiență ambasadorii unor puteri maritime din Europa; Olanda și Anglia încercau să îndeplinească oficiul de mediere în complicatul conflict, încheiat cu pacea de la Belgrad.

Către sfârșitul deceniului al VII-lea chestiunea Principatelor dunărene a intrat din nou în sfera diplomației europene, constituind cheia menținerii sau modificării echilibrului în răsăritul Europei. O nouă tentativă a Rusiei de a se stabili la Dunăre a provocat războiul ruso-turc dintre anii 1768-1774.

După intense pregătiri, în vara anului 1768 armatele marelui vizir Ali pașa au trecut Dunărea spre Hotin, unde turcii înregistrează o severă înfrângere: trupele s-au retras în dezordine spre Isaccea. Noul vizir, Kalil pașa, în disperare de cauză, a chemat în lagărul său de la Babadag pe unul din faimoșii derviși rătăcitori pentru ca, în atmosfera religioasă creată de mormântul legendarului Sarî Saltuk Baba, să insufle soldaților devotamentul fanatic pentru cauza profetului. Cu toate acestea, în a doua parte a anului 1770, turcii au fost respinși cu totul în dreapta Dunării, pierzând cetatea Chilia; conform actului de capitulare, garnizoana a fost petrecută până la Tulcea și predată muhafizului (*păzitor, comandant al unei cetăți turcești) orașului. Ciurma, care a izbucnit în cetățile de pe malul stâng, a pus capăt primei părți a acestei sângeroase campanii.

Iarna și molima au fost răgaz de regrupare pentru

otomani. Ei au luat măsuri importante pentru întărirea Dobrogei, în vederea reluării luptelor care se întrevădeau odată cu venirea primăverii: trupele au iernat în tabăra de la Babadag, hanul tătar Selim Ghirai al III-lea și-a așezat ordia (*oaste, hoardă) la Camber în timp ce pe mare 40 de corăbii au transportat 10000 de ieniceri, destinați a păzi litoralul. Într-adevăr, în primăvara anului 1771 generalii ruși Weissmann și Miloradovici au trecut Dunărea și până în toamnă au dat lupte grele, în urma cărora au cucerit orașele și cetățile Tulcea, Isaccea, Macin și Hârșova. Războiul a devenit deosebit de aspru și de necruțător: geamiile sunt mistuite de flăcări, fortificațiile distruse, așezările civile sunt prădate, capturile de armament greu și vase de război sunt scufundate, mii de prizonieri fiind duși în captivitate. Înfrângerile din Dobrogea au fost primite cu consternare la Constantinopol: Marele vizir a fost mazilit și, pentru a menține disciplina trupelor, soldații care au dezertat din tabăra de la Babadag au fost sever pedepsiți, iar ofițerii lor decapitați.

Armistițiul încheiat la Focșani, în 1772, a fost de scurtă durată, luptele fiind reluate în primăvara anului următor cu bătălia de la Silistra, cel dintâi și cel mai important moment al confruntării militare care a precedat pacea de la Kuciuk-Kainargi. Pentru apărarea cu succes a cetății, comandantul acesteia, Osman pașa, a primit titlul de gazi, erou al luptei pentru cauza religiei musulmane; tentativa de ofensivă spre Carasu, cu intenția de a degaja Hârșova, a fost însă respinsă cu energie și pricepere de Suvorov și ceilalți generali ruși. Armatele turcești care-și sleiseră ultimele forțe, au fost respinse peste Balcani. Prin tratatul de pace din 1774 Rusia obținea libera navigație pe Dunăre și Marea Neagră, fapt care-i va permite, în viitor, să joace un rol însemnat în această regiune.

Pentru Dobrogea acest război, ca și cele care vor urma, au avut urmări dezastruoase: de la Isaccea până la Bazargic se derula tabloul zguduitor și sumbru al câmpiilor devastate și al satelor arse și pustiite de soldați sau de epidemiile de ciumă.

Abia se scursesese un deceniu de la aceste evenimente și o nouă calamitate s-a abătut asupra provinciei care nu apucase să-și vindece rănilor: războiul ruso-turc din 1787-1792, în care avea să intre curând și Austria. La 1 noiembrie 1790 trupele rusești trec în Dobrogea, intră în Tulcea, unde pun pe fugă cavaleria turcă și alungă pe tătarii care staționau la Babadag, cuceresc Isaccea și capturează o mare cantitate de material de război, mai ales de artilerie. Odată cu luarea Măcinului (19 iulie 1791) s-a pus capăt celui de al patrulea război dintre Rusia și Turcia, încheiat cu pacea de la Iași, care dădea celei dintâi Crimeea și ținuturile până la Nistru, în timp ce Austria câștiga libertatea de navigație și comerț pe Dunăre, Marea Neagră și pe toate mările, fluviile, porturile, schelele și radele turcești.

Prin aceasta interesele marilor puteri creștine din răsăritul Europei la Gurile Dunării deveneau coordonate programatice de durată, deschizând totodată apetitul pentru dobândirea unor poziții mai întinse și mai puternice.

La începutul secolului al XIX-lea Țările Române au traversat o perioadă destul de dificilă. În conjunctura internațională complicată, provocată de războaiele napoleoniene, ele au devenit, mai mult decât în veacul precedent, obiective ale politicii de expansiune practică în această parte a Europei de Imperiul țarist și Imperiul habsburgic. Mai puternic decât oricând s-a manifestat, de asemenea, interesul marilor puteri din apusul Europei pentru soarta Imperiului otoman și starea de echilibru din răsăritul continentului. Astfel, spațiul geografic în care se aflau Țările Române, inclusiv Dobrogea, a căpătat o importanță de prim rang.

Între 1806-1812 s-a desfășurat războiul ruso-ruc pe care Rusia l-a purtat paralel cu angajamentele sale militare în cadrul coaliției anti-napoleoniene. După înfrângerea armatei ruse la Friedland, a avut loc întâlnirea de la Tilsit între Napoleon și Alexandru I în a cărei ambianță împăratul francez a făgăduit țarului unele provincii europene otomane, astfel încât hotarul dintre Rusia și Turcia să devină Dunărea.

În ceea ce privește operațiunile militare propriu-zise, ele s-au desfășurat din nou, în mare parte, pe teritoriul Dobrogei. În vara anului 1809 unitățile rusești sub comanda prințului Bagration au trecut Dunărea, ocupând principalele orașe. Campania a fost reluată în primăvara anului următor prin mobilizarea unei armate care însuma 125 000 de oameni. Niciodată - constata generalul Langeron - rușii nu au înarmat atâtea forțe contra turcilor. În 1810 lupte importante s-au dat la Hârșova, Ostrov și Silistra, a cărei cădere a apropiat încetarea ostilităților. Acest război, care a durat 7 ani, s-a terminat cu pacea de la București, prin care brațul Chilia se fixa ca frontieră între cele două împărății. În 1817, când Rusia se întărise în Europa, ca fondator al Sfintei Alianțe, aceasta a revendicat iarăși la Constantinopol o parte din Deltă, până la brațul Sulina, sub pretext că brațul Chilia își schimba uneori cursul făcând granița nesigură. Deși la început Turcia a respins noua cerere a diplomației ruse, ea s-a resemnat până la urmă și cu această cedare. Convenția de la Akkerman, din 1826, a întărit concesia care nu numai că nu a pus capăt rivalităților în această regiune dar le-a făcut mai accentuate, reprezentând unul din izvoarele viitoarelor conflicte.

*** fragment din cartea *Istoria Dobrogei*, Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, Ed. Ex Ponto, Constanța, 1998**

*Valul (molul) lui Theodosiu cel Mare * denumit al lui Traian*

Acest val (mol) este o urmă de barieră ce încheia oarecând, în Dobrogea, imperiul roman în contra unei invaziuni dela nord.

„Aceste sisteme de apărări, cari, dela descoperirea artileriei, au devenit nefolositoare, aduceau în timpul lor mari servicii statelor amenințate de armatele barbare, cari antrenau cu ele familiile, carele, corturile și nenumăratele lor turme.

Sunt mai multe versiuni asupra originii acestui val (mol).

După bătălia de la Salices, între Romani și Visigoți, sub Grațian, generalul Traian a făcut acest retransament pentru a încheie pe barbari în acest colț de pământ între Dunăre, Marea Neagră și mol.

A doua. Romanii, temându-se ca nu cumva barbarii să cantoneze ușor în acest colț retras al imperiului lor, au profitat de depresiunea meridională a teritoriului pentru a construi, una din acele linii de fortificații ce se numesc *Valul lui Traian* în tot orientul danubian.

A treia. Valinte, împăratul Orientului (364-378) neputând înfrunta devastările barbare cari se succedau neîncetat, pierzând chiar Dunărea de jos ca frontieră, spre a asigura restul imperiului, a recurs la ajutorul unei frontiere artificiale. Ea consta din o linie de șanțuri și întăriri. Această gigantică lucrare a fost executată sub direcția a doi generali romani: Profuturus și Traian. Ea este cunoscută sub vulgarul nume de *molul lui Traian*.

După moartea lui Attila (453, chiar în noaptea nunții sale) distrugerea puterii hune a lăsat oarecare repaos imperiului de Orient; politica bizantină a încurajat stabilirile barbare în Tracia și Moesia.

Hernakh, fiul lui Attila și aliatul său alanul Candax

au obținut pământuri în Dobrogea și o parte dintre barbari, fiind întrebuințați special la apărarea molului lui Traian (devenită atunci frontieră imperiului) au primit numele de *Fossatici*.

Fără îndoială că aceasta este cea mai considerabilă lucrare militară din câte romanii au făcut în Dobrogea.

Un distins archeolog, într'o savantă dizertație asupra acestui mol, revine asupra ideii, acreditată, că el ar fi opera generalilor romani Profuturus și Traian, sub domnia lui Valinte.

A patra. După moartea lui Valinte, la 378 și după ce Grațian și Teodosiu au bătut pe Goți, cari au ajuns cu năvălirile și prădările până în Grecia, s'a încheiat pace între Romani și Goți; ei s'au stabilit pe țărmul drept al Dunării, anume la nordul lacului ocupat apoi de mol.

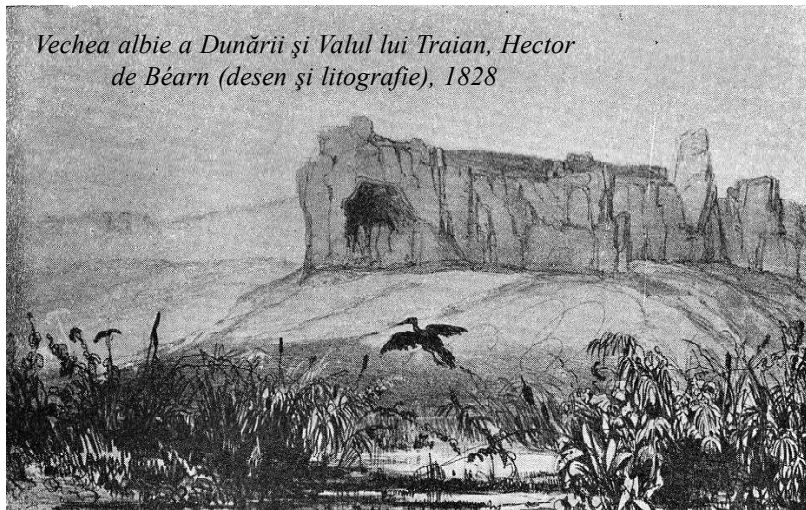
Teodosiu, care se temea mult de acești barbari, a executat această frontieră artificială, între Goți și Romani. Fără îndoială că el a întrebuințat un timp îndelungat și că o asemenea colosală lucrare era imposibil să se execute în timpul unui război sau în timpul năvălirii barbarilor. Apărată în mare parte de mlaștinile Cernavodei, această întărire, făcută în apropierea liniei celei mai scurte între Dunăre și Mare a fost mult timp un obstacol serios și Goții au rămas închiși între val, Mare și Dunăre, ca într'o temniță mare.

Acest mol este dar făcut de Theodosiu cel Mare. Cel puțin momentan, el a impus Goților respect și cât a domnit marele Theodosiu pacea n'a fost turburată. Politica sa dibace ajunse să facă din Goți, auxiliarii imperiului contra barbarilor transdunăreni. Corpuri întregi de Goți serveau în armatele lui și întreaga națiune era subvenționată de el.

Este natural că, după moartea sa, valul n'a oprit invaziunile barbare; *el a fost probabil întors* (ocolit) de năvălitorii veniți dela nord.

Cât despre numele lui *Traian*, valul Far fi căpătat dela vorba slavă *Traian* sau *Troian*, care ar însemna *loc tare, lucru durabil*; acest nume era atribuit de popoarele slave oricărei lucrări de o importanță oarecare.

Ammian vorbește de *șanțuri* considerabile făcute de Profuturus și generalul Traian, contra invaziunilor; dar aceste șanțuri, ar fi bine să se caute aiurea, în Balcani. Romanii, ca și Grecii,

Vechea albă a Dunării și Valul lui Traian, Hector de Béarn (desen și litografie), 1828

ca și Turcii luau ca linie de apărare Balcanii, când mijloacele nu le permiteau să mai apere Dunărea.

Generalul Traian (377), căruia simplu întâmplarea i-a dat nume ca al glorioșului împărat, în aceste circumstanțe, era un om prea obscur (crede Ammian Marcelinul), prea slab, un general fără reputație, pentru ca după moartea sa, în bătălia dela Adrianopol, numele său să străbată până la noi, după 15 secole, în mijlocul acestor năvăliri barbare, cari au acoperit cu uitarea mult mai multe și mai importante glorii de persoane și popoare.

Așa dar e drept că acest val să se numească *valul lui Theodosiu cel Mare*.

Direcția acestui *vallum* atribuit și marelui împărat, ca tot ce e grandios în aceste regiuni, prelungindu-se în tot lungul istmului, a format o îndoită, pe alocuirea chiar întreită, linie de apărare, neîntreruptă, între un punct plecând, pe Dunăre, mai sus de Cernavodă și terminând la sud de Constanța, prelungindu-se pe țărmurile mlaștinilor sau pe pantele sau vârfurile cari le predomin. În aceste posomorite locuri, în *țara sălbatică, țara hyperboreană*, în care poetul roman Ovid, exilat din Roma, plânge splendoarea mării cetăți, se ridic aceste ruine, ale unui trecut mort de 2000 ani, cari ruini imprim în pământ prin neștersele trăsături ce prezint, numele Romei.

Din distanță în distanță, în urma acestor linii de retranșamente, se văd urmele castrelor ce formează paralel cu ea, bulevardul inferior.

Pe la 1837 linia acestui val era păstrată, mai în toate părțile. Formele și intrările castrelor erau și ele bine definite.

Pe multe locuri însă, zidul, acoperit de pământ, a luat aerul unui epolment de fortificație destul de determinat, dar al cărui profil este reprezentat mai mult prin o linie curbă. Înălțimea sa era de 3-5 metri. Un șanț de 4-5 metri lățime, 2,50 la 3 adâncime, de un traseu în sensul celui mai de sus, preceda molul. Castrele cari se aflau din distanță în distanță (cam la 100 metri), serveau la întărirea liniilor înapoia cărora se găseau. Figurile acestor castre erau regulate, dreptunghiulare, 100 pași de latură, pe 150 curmeziș. Rampartul lor avea același profil ca molul principal, pe care-l sprijineau. Formele și intrările lor au fost mult timp vizibile.

În general n'a mai rămas decât urma acestui zid defensiv. Materialul său a contribuit foarte mult la construcția liniei ferate care unește Constanța cu Cernavoda.

Mai sus pe Dunăre, pe același mal, pe panta dela gura lacului Cochirleni, la vale de Rasova și de molul lui Theodosiu cel Mare se vorbește să se fi descoperit ruinele unei mari cetăți romane, neexplorată încă și care poate fi Axiopolis sau chiar Zeldepa, cetate de care vorbește geograful bizantin Hierocles în cartea sa *Synecdemus* (*Veterum Romanorum itineraria*, ed. Wesseling pag. 637 citat de Tocilescu în *Monit. Oficial* din 25 Februarie 1892).

Isaccea

Isaccea sau *vadul lui Issac* (un pescar din o legendă dobrogeană), se află la apus și nu departe de locul unde au fost ruinele vechei cetăți romane *Noviodunum* sau *Novietum*.

Românii o numeau *Oblucița*, *vadul Obluciței* sau *vadul Dunării*.

Hadgi-Kalfa, autorul *Istoriei războaielor maritime ale imperiului Otoman*, o numea *Isakgi-Gheçidi* (*Vadul lui Issak*).

Primul fapt important, de care ne pomenește istoria și care a avut loc în această regiune a fluviului, a fost fără nicio îndoială *trecerea* făcută de armata persană peste acest fluviu, de pe țărmul drept pe acel stâng.

Aceasta a avut loc pe la anul 513 înainte de Christos.

Sciții sau Scoloții, scrie istoria, făceau dese invazii în Persia. «Regele Regilor» setos de a-i pedepsi, a adunat o armată formidabilă de 700 mii luptători și o marină de 600 corăbii. Pătrunde în Europa, prin Bosfor, peste care, cu ajutorul arhitectului Mandrocles a făcut un pod de vase, cutreeră Tracia, bate pe Geți și

străbate până la gura Dunării unde își operează trecerea pe un pod de vase.

A făcut pod acolo unde fluviul începe să se desfacă în mai multe guri (la capul de sus, la Ceatalul deltei de atunci) care se afla, dela Marea Neagră la o distanță de 2 mile de navigație fluvială. După Strabon podul a

Noviodunum

fost întins la capătul superior al ostrovului Peuce.

Șafaric spune și el, că flota persană făcuse o cale de două zile dela Pont la locul podului.

După socoteala lui Herodot, calea de o zi fiind 200 stadii, acel loc coincide tocmai cu Isaccea.

Mai spre Orient gurile Dunării - din cauza depărtării între brațe și a mlaștinelor impracticabile, - împiedic așezarea unui pod.

Textele scriitorilor nu sunt tocmai multe asupra detaliilor acestui pod.

După trecerea fluviului, regele Perșilor, a ordonat Ionienilor să rupă podul ce au construit. Dar, cedând înțeleptelor observații ale lui Coes, care comanda pe Mitylieni, Darius a revenit asupra ordinului său și prezentând constructorilor o curea, în care erau făcute 60 de noduri, le spuse: «Ionieni, mi-am schimbat părerea; luați această curea și executați cu îngrijire ordinele mele; când mă veți vedea plecând pentru Sciția, începeți, din acel moment să desfaceți în fiecare zi câte unul din aceste noduri. Dacă nu mă voi întoarce până când le veți desnoda pe toate, vă veți întoarce în țara voastră».

Până atunci păstrați podul și nu neglijați nimic, fie pentru a-l apăra, fie pentru a-l păstra; îmi veți face un mare serviciu.

Timpul de 60 zile, fusese fixat de Darius, în prevederea că întreaga expediție nu va dura mai mult iar el intră pe pământul inamic, anume de unde începe așa numita *Sciția-veche* (după alții pustiul Geților) și pășește spre nord-est, înainte, fără să poată descoperi undeva pe Sciți, decizi a-i paraliza prin strategia unei perpetue retrageri.

«Ajungând dincolo de Don, Darius își schimbă direcția, apucă spre apus și iarăși merge, merge, merge urmărind pe fugarii adversari cari reușesc a-l trage afară din hotarele Sciției: întâi pe teritoriul Melanchlenilor (îmbrăcați în negru), apoi pe al Androfagilor (mâncători de oameni), în fine pe al Neurilor, adică până în Moldova de sus, venind astfel pe frontiera nord est a Munteniei, unde și acolo era să-i ducă Sciții, dar s'au temut de rezistența Agatirsilor.

În timpul când Darius era încurcat cu armatele Sciților, unul din corpurile acestora s'a dus la Dunăre pentru a începe să taie retragerea Perșilor, distrugând podul. Ionienii, fideli promisiunii lor, au refuzat să-l rupă înaintea celor 60 zile.

«Darius încredințându-se, la urma urmelor, că nu e chip de luptă și că au trecut deja cele 60 zile prevăzute pentru durata expediției, mai speriat ca nu cumva Grecii, după cum îl îndemna și celebrul Miltiade, să părăsească podul, în care-i rămânea acum singura speranță, s'a hotărât și într'o noapte armata Perșilor s'a pus în retragere; dar i s'a apucat înainte, spre

Dunăre, de Sciți, cari au reînnoit încercarea lor de distrugere. Ionienii, întrebuițând atunci o stratagemă, au consimțit să rupă tablierul de lungimea unei trăsurii (element al podului), cu condiția ca Sciții, în timpul operației, se vor pune în căutarea armatei lui Darius, pentru a-l bate.

Sciții au văzut, în adevăr, grecii ridicând grinzile cari se sprijineau pe țărm (după alții au retras podul dela țărmul stâng cât bate o săgeată); plini de încredere, ei s'au depărtat pentru a merge înaintea adversarilor.

Această viclenie a permis Perșilor, cari au luat altă cale, să se scape de inamicii lor, și de a sosi la Dunăre, care a fost trecută în grabă.

«Darius datorită scăparea sa măgarilor armatei sale, scrie cu răutate Folard.

Gobrias, înțeleptul său socru îi dădu în adevăr următorul consiliu: «Să se aprindă focurile în lagăr, să se facă celelalte lucruri obișnuite; să se lase aci chiar măgarii legați și pentru a înșela mai bine pe inamic să se lase chiar pe cei mai puțin considerabili din oamenii regelui, «ceea ce regele Perșilor a executat și când noaptea veni, el lăsă în lagăr pe toți măgarii, pentru a speria, prin sbieritele lor, caii Sciților și aceste animale s'au achitat minunat de bine; ceea ce îndeplinindu-se, prin această s'a înșelat inamicul făcându-l să creadă că toată armata era în lagăr.

Este natural că fără această înțeleaptă prevedere a generalului lui Darius, retragerea ar fi degenerat în derută. Căci, dacă la început regele ar fi distrus podul, retragerea, fiind compromisă, s'ar fi terminat cu sfârșimarea armatei sale».

Acesta este istoricul sumar al trecerei lui Darius, care, odată scăpat de Geți, a lăsat pe Megabyse, cu armata tare, spre a termina cucerirea țărmului drept al Dunării și pe care regiune o și supuse cu totul (Herodot, cartea IV și V-a.

Noviodunum (se crede) a fost prima cetate zidită în această localitate.

Fundarea ei este datorită Galilor în invazia lor prin valea Dunării, spre Asia. Sunt însă autori cari cred că ea a fost o zidire curat romană, în fericita perioadă a glorioasei domnii a Antoninilor, epoca cea mai înfloritoare a *Micei Sciției* sau a Dobrogei de astăzi. Dar e mai probabil că ea a fost zidită de gali și restaurată de romani odată cu alte cetăți ca *Arubium* (Măcinul), *Troesmis* sau *Trismis* (Iglița) etc.

După tablele metalice (contestate până acum) se pare că această cetate exista și sub Boerebista cu numele de *Novi-dun* și era sub comanda generalului Cormio.

Motivele cari au determinat fundarea *Noviodunului*, vom căuta a le presupune în cartea topografică (a doua).

Fundată sau restaurată, acestei cetăți i s-a încredințat postul de *santinelă a imperiului* despre această parte, pentru a veghia și a împiedica trecerea barbarilor iar în caz de imposibilitate, numai a le aviza. A fost cartierul legiunei II-a Herculea (sau I-a Jovia).

Între anii 367-369 d. Chr., împăratul Valinte, voind să izbească pe Geți, în propria lor țară, a făcut un pod peste Dunăre, lângă Noviodunum, în fața Basarabiei. Podul acesta era de plute. Împăratul bate tribul got al Greutungilor.

Timp de mai mult de 1000 ani, n'a mai avut loc niciun eveniment remarcabil la Isaccea; este posibil că în tot acest timp ea să nu fi încetat de a exista, dar nicidecum sub vreun nume important sau în vreo stare strălucitoare și aceasta din cauza că și ea trebuie să fi fost din acele nenumărate cetăți distruse și șterse de Huni sau alți barbari prin sabie și foc.

Pe la 1418 Mahomet a ocupat Isaccea, spre a ține pe românii-munteni în frâu. În acest timp, se știe, Isaccea, cu întreaga Dobroge, aparținea Munteniei.

După bătălia dela Rahova (17 Ianuarie 1475), pierdută de Turci, Mahomet al II-lea se hotărî să spele rușinea pățită ștergând Moldova după fața pământului.

Un an întreg el a adunat la Varna armatele împărăției. Spre a preveni lipsurile îndurate, cu un an înainte, de oștirea sa, prin arderea, de către Moldoveni a tot felul de provizii, Mahomet, a dispus ca toate vasele sale din Marea Neagră să fie încărcate cu tot felul de provizii și să se îndrepte spre gurile Dunării.

O parte a flotilei și a armatei, a ocupat Cetatea-Albă și Cafa, apoi, comițând cele mai barbare cruzimi, s'a retras.

Mahomet a întins cinci poduri peste Dunăre și a trecut pe pământul Moldovei. Românii au pustiit țara pe unde avea să treacă Turcii.

O furtună, iscată pe Marea Neagră, înecase o parte din provizii, încât foamea începu să cuprindă pe Turci, înainte de a da cu ochii de Români.

Un spion spuse locul unde Ștefan se afla baricadat... *Valea Albă!* Câte sute de pagini vor trebui pentru a descrie această luptă, unde *Atletul lui Christ*, marele Ștefan, învins, era mai sublim decât

Bătălia de la Războieni

învingătorul.

Aci, numit de atunci și *Răsboeni*, a căzut floarea vitejiei și tinereții moldave.

Aci, Ștefan a avut calul mort sub el și de aci, luat de boieri, dela o moarte voluntară, mergea să vadă pe propria-i mamă închizându-i intrarea cetății Neamțului, ordonându-i, după terasă, *să meargă să moară mai bine cu glorie, decât să scape, prin grația unei femei, cu rușine, la adăpostul unor ziduri*, - așteptând moartea, ca pasărea în cuibul său.

Amărît, abătut și ostenit, marele domn s'a dus să solicite sfatul pustnicului Daniel. «Într'atât nenorocirile pun îndoială până și în sufletele mari».

Bătrânul l-a îndemnat să strângă oaste nouă, căci *mila lui Dumnezeu e mare și va birui*.

Câtva timp în urmă, Ștefan în capul unei noi armate, pe care numai geniile și eroii le pot improviza, ajunge pe Turci trecând Dunărea iar patul bătrânului fluviu devine mormântul oștirilor otomane...

Suleiman cel Mare, scriind expediția sa contra Moldovei, la 1538, zice că la 21 August «s'a pus pod peste Dunăre, la trecătoarea dela Isaccea și am intrat în Moldova».

Această expediție, cum se știe, era îndreptată mai mult contra lui Petru-Vodă-Rareș, ca război pentru că arsese Chilia.

În acest timp și mult încă mai în urmă, în cântecele române populare (*prostești*, cum le numea Cantemir) și cari din nenorocire s'au pierdut, Isaccea era numită Oblucița sau *Vadul Dunării*, nu pentru că acolo era vad, că se trecea fluviul prin apă, dar fiind pod și stricându-se, numele a rămas de vad, cu înțeles de *trecătoare*.

Aci, începe o pagină tristă a istoriei române; să ne oprim ceva mai mult.

Era în 1574.

Pe tronul Moldovei se afla Ioan Vodă, supra numit *cel cumplit, cel rău*, Ionașcu, Armeanul etc.; bravul, teribilul și tot atât de mare ca și strămoșul său, *Marele Ștefan*.

În mai puțin de doi ani de domnie, Ioan organizase țara, care prospera în toate privințele. Mielul îngrășat, Sultanul, a cerut îndoirea tributului dela 40.000 la 80.000 galbeni.

Ioan Vodă chemă sfetnicii țării, le expuse situația și se hotărî să trimită solul Porții cu mesajul: *țara nu poate plăti*.

Ca răspuns Poarta trimite pe Petru Șchiopul, fratele domnului muntenesc Alexandru, cu o armată turcească, pentru a pune pe acesta, în locul lui Ioan Vodă, pe tronul Moldovei.

Războiul era declarat de fapt.

Pagina noastră este descrierea evenimentelor

petrecute la două luni dela declararea războiului.

În acest scurt timp, Ioan Vodă câștigase bătălia dela Jiliște; cucerise Țara-Muntenească, alungând de pe tron pe domnul ei Alexandru și punând în locul lui pe Vintilă (fratele lui Mihai Bravul); cuprinsese sau arsese cetățile Brăilei, Benderului și Akermanului (fără citadele); bătuse și răspândise mari detașamente inamice, odată la Lăpușna și de două ori lângă Bender.

Două sute de mii de turci au pierit de incendiu și de sabie...

Turcia spuma.

Ea a încercat ultimul efort să reducă pe Ioan-Vodă, *nebunul, târâe brâu și vântură țară*, cum îl numeau inamicii săi.

Achmet Pașa, beglerbeiu Rumeliei, porni cu 100.000 Turci la Isaccea, pe Dunăre; - Adel-Gherey, porni cu 100.000 Tătari la Nistru.

Domnul a fost la înălțimea momentului. S'a așezat la Huși, cu armata sa, de unde se putea arunca spre Nistru sau spre Dunăre.

Un simplu plan de artă militară, era aproape să asigure victoria.

Până a nu se uni Turcii cu Tătarii, Ioan va trimite un corp la Dunăre, care va întârzia trecerea Turcilor, în acest timp, el va trece Nistrul, sub protecția tunurilor Akermanului sau Benderului, va ataca și zdrobi pe Tătari și apoi, cu aripi de glorie va veni la Dunăre...

Spre a împiedica trecerea Dunării, de Turci, Ioan a luat următoarele măsuri:

Șase sute cazaci, cari au incendiat Akermanul, sub comanda bravului marinar Pokotilo, trebuia să se plimbe pe Nistru, Marea Neagră și Dunăre, până la Galați și Brăila, pândind mișcările Tătarilor și Turcilor.

Alți cazaci, călări trebuia să cutreere Bugeacul, în toate direcțiile, să taie, să ardă și să ia tot ce le va sta în cale. Cavaleria moldovenească a fost expedită la Dunăre spre a opri trecerea Turcilor.

Spre a se uni cu Tătarii și a lucra în comun, Turcii nu puteau trece Dunărea decât pe la Isaccea. În acea direcție, la vadul Obluciței, Ioan trimise cavaleria.

Acolo, la punctul de trecere al tuturor timpurilor era cheia apărării: Dunărea ne putând fi trecută nici la vale, din cauza deltei, nici la deal, din cauza nepătrunselor smârcuri.

Eremia *Golia* (ce nume fatal), era omul căruia Ioan Vodă, încredințându-i apărarea Dunării, îi încredința viitorul și țara Moldovei!

Cine era Eremia Golia pentru a i se da această onoare, pentru a i se furniza ocazia de a avea numele pronunțat cu atâta venerație sau blestem, sute de ani în urmă?

Meritele lui erau la înălțimea chemării.

Se distinsese prin bravură în bătălia dela Jiliște; era

Ioan Vodă cel Cumplit

amicul domnului; el intrigase să se dea lui Ioan coroana Moldovei; în timpuri critice fusese comandantul Hotinului, cheia Moldovei, pe lângă că-i dăruise două moșii, cu pericolul propriei sale vieți, Ioan Vodă îi salvase viața în război... și în fine era moldovean.

Unui asemenea om, îndatorat de domn și de țară, i se încredințase postul de onoare al apărării Moldovei și al gloriei stăpânului său. Moldovei îi era fiu, Ioan Vodă îi dăduse tot ce se poate da unui supus.

Oamenii mari sunt bănuitori; astfel a fost Tudor, Ștefan etc, astfel trebuia să fie și Ioan.

Înainte de plecare, Ioan îl puse să jure pe *evanghelie și pe cruce* că va fi credincios până la moarte.

În locul lui Ioan, l'ași fi pus să jure pe o coloană de aur făcute din elemente mici, rotunde și plate...

Zid în fața Isaccei, ajutat de cele 25 luntre ale cazacului Pokotilo, acest om ar fi putut, cu înlesnire, să corespundă așteptării stăpânului său, apărând trecătoarea Dunării în curs de mai multe zile și respingând cu succes încercările Turcilor de a o trece.

Treizeci de mizerabile pungi de aur au cumpărat conștiința pârălabului Eremia Golia... Sărmanul Ioan de ar fi știut înainte de bătălie, i-ar fi dat 3000.

Pentru bani, Eremia Golia a vândut: amintirele, amicii, pe domn, religie și chiar țara sa; ce zic? prezentul și viitorul țării sale; un viitor radios, lucios, pe unul servil, umil și infect. Eremia Golia, putem scrie astăzi, a vândut pe treizeci de pungi de aur, imperiul

ce de sigur Ioan Vodă ar fi ridicat, încă de atunci, pe ruinele celui otoman. Treizeci pungi de aur s'a plătit unui pârcălab de Moldova spre a rămâne tot semiluna pe cupola Sf. Sofia.

Asemenea crime, unanimitatea le iartă...

Când crima întrece prevederile legii, criminalii sunt taxați de nebuni. Una din bunele instituții ale religiilor orientale, este, cu drept, respectul nebunilor.

Trebuie să fie, dacă nu iertat, cel puțin absolvit acest om.

Și onoarea națională nu numai că nu se va opune, dar chiar o va cere.

Nu se poate scrie în istorie că un pârcălab de Moldova și-a vândut amicii, pe domn, religia, țara sa, pentru bani. Există un singur caz, prezentul!...

Eremia Golia era nebun... și totul se explică.

Crimele negre de natura acelora «pentru cari infernul cu toată oroarea lui, nu are torturi echivalente «nu sunt de pedepsit: ele trebuiesc considerate ca efectul stărilor anormale; deplânse, crimele ca și omenirea, dar nu condamnate. Fatalitatea nu se condamnă decât de nebuni...

Atât!... Turcii au trecut Dunărea.

Eremia Golia, înștiința pe domn că până a nu ajunge la Dunăre Turcii deja o trecuseră și că fiind prea târziu, nu i-a putut opri.

Dar! Fosta încă nebun? El încredința pe domn că forța lor nu trecea peste 30.000 *nedisciplinați*. O crimă peste alta, este încă o simptomă de nebunie.

Cu toată deranjarea planurilor sale, Ioan Vodă crezu! Oamenii mari cred în servitorii ce trec de fideli, chiar când li se spun că ei sunt trădați... Exemplele sunt recente...

O ușoară schimbare în plan.

Ioan trece Prutul și coboară la Dunăre, spre a bate mai întâi, pe Turci...

Bătălia s'a dat lângă lacul Kahul...

Nimic nu poate opri fatalitatea...

Eremia Golia comanda stânga frontului de luptă: călărimea moldavă. După îndemnul său, cavaleria puse căciulele în sulite și trecu la inamic.

Însăși Turcii nu i-a primit pe cei ce trădaseră. Puși. Între două focuri, ei au pierit până la unul.

Comentariile ar fi de prisos; dar putem adăuga: când criminalii își văzură murdara faptă, au așteptat moartea cu bravură. Criminalii sunt mai bravi decât poltronii și mișei, dar mai puțini bravi ca eroii.

Lupta nu putea fi decât teribilă.

De o parte la început: 130.000 Turci cu 120 tunuri, apoi 100.000 Tătari; de alta 35.000 Moldoveni, 1000 cazaci și 140 tunuri. Au murit 900 Cazaci și 2800 Moldoveni. Nu se călca decât pe cadavre spune cronicarul și atât de mult se luptaseră că scăpau armele

din mâinele luptătorilor. Creștinii și Turcii se retrăgeau fiecare înapoia tunurilor spre a se odihni și apoi a reîncepe.

În momentul critic divinitatea, crezând că fatalitatea și aurul n'au lucrat în destul, permise deschiderea cataractelor cerului asupra pulberii tunurilor moldovene.

Atunci!... se mai poate crede în rezistență? Ei bine, acești arhangheli de bravură, se mai luptau cu ghioagele și cu... mâinile goale.

Recompensele faptelor omenești sunt în viață!... Cele două sute mii suflete ce zburaseră la picioarele tronului Celui prea înalt, în mai puțin de 2 luni, cereau în fruntea lor, ca răsplată, sufletul lui Ioan Vodă...

Pentru aceasta Tătarii «bătu-i-ar Dunărea! au ajuns și ei la timp. În acest moment de supremă disperare, Românii au făcut un ultim efort, un iurăș asupra artileriei otomane, din care reușește să ia o mare parte și să o aducă în partea lor.

«Fraților! spunea Ioan Vodă, trăgând cu propria sa mână un tun, cadă capul meu unde vor cădea capetele voastre!».

Dă Doamne, în marea ta îndurare, în orele de pericol, oștirea românești, căpitani ca Ioan Vodă și soldați ca moldovenii credincioși în lupta dela Cahul. Numai ei vor fi demni de neamul: «Glorios când bate, glorios când este bătut».

Pe o movilă, la extremitatea câmpului de luptă, lângă satul Roșcani, Ioan adună cei 7000 oșteni ce-i mai rămăsese, trăind și credincioși, din cei 35.000. Aci, fără apă, acești bravi au ținut 3 zile și 3 nopți contra a 200.000 Turci și Tătari.

«Adeseaori, o seamă din ai noștri, cu Ioan în frunte, ieșeau din șanțuri, se repezeau cu turbare asupra celor mai expuse posturi inamice, tăiau, măcelăreau, doborau tot înaintea lor și apoi, plini de sânge, se întorceau...».

Rouă nopții, așezată pe nesimțite pe bucățile de pânză, înadins întinse, răcorea buzele arzânde de sete ale eroilor moldoveni. Ioan ar fi putut scăpa, vorbind turcește ca un turc, el s'ar fi putut strecura, ca oarecând Țepeș, prin mijlocul păgânilor; el nu voi; el știa că generalul ca și omul de geniu, trebuie să termine, cu primele semne de întunecime ce atac razele stelelor lor...

Turcii văzând atâta bravură au început să parlateze. Ioan arată trimișilor Pașei tăria poziției sale și numărul vitejilor ce-i mai rămânea; «Precum vedeți - le zise el - sunt în stare să mai susțin încă lupta».

De șapte ori Achmet Pașa a jurat pe Coran, de șapte ori Petru Șchiopul jură pe Evanghelie, că vor fi menținute intacte condițiunile sub cari se făcea capitularea... Între acestea se specifică că Ioan va fi trimes viu nevătămat, deadreptul sultanului Selim.

Ioan s'a predat; Turcii nu îndrăzneau să atace un asemenea om. Un creștin, un napolitan, un Scipione Cigala, - renegat sub numele de Djigala-zade - sub un pretext oarecare, a fost acel ce a împlântat cuțitul în inima lui Ioan. Enicerii au complectat ceea ce creștinul începuse...

Îi tăiară capul și îi desfăcură membrele corpului, legându-l între cai sau cămile...

Dar, când enicerii și-au venit în fire, i-a împărțit corpul ca *moaște*; își muieră armele lor în sângele lui, rugând pe Alah să le dea atâta vitejie. Românii, este scris, au servit de model în bravură, adesea ori, mai mult străinilor, decât la ai lor...

Nu departe de acolo, la extremitatea orizontului, Dunărea, majestoasă și tăcută, a fost martoră a acestui sperjur; aceeași nemuritoare și divină Dunăre a fost mai târziu, martoră aplicării legii talionului, de către Români, în bloc sau individual, asupra lor, fiilor sau strănepoților asasinilor dela Cahul...

Astfel a murit Ioan Vodă, ca mai toți din oamenii cari erau pentru Români niște genii...

Aci un Eremia Golia, dincolo un Basta, mai încolo un Ipsilante, călăi... un Ioan, un Mihai, un Tudor... victime; crima ca și virtutea nu au patrie...

În seara asasinatului lui Ioan, undele Dunărei curgeau tot așa de line, ca și în zecile de mii de ani ale existenței sale...

Sub domnia lui Mihai, Isaccea a fost bătută și ocupată de generalul său Albert Kiraly, ajutat de Aron domnul Moldovei.

La 1620 sultanul Osman a făcut un pod la renumita trecătoare dunăreană și trece fluviul contra Polonilor; ia Hotinul și se înapoiază pe același pod așezat în locul unde în toate timpurile: Moldovenii, Turcii, Tătarii, Ungurii, etc. obișnuiau să treacă Dunărea.

La 1670 sub domnia lui Duca în Moldova, sultanul Mahomet IV declarând război Poloniei, a plecat în persoană în campanie. Armata sa a trecut Dunărea la Isaccea, pe un pod ce s'a construit cu această ocazie.

Acest pod a fost făcut de moldoveni, sub privigherea marelui vizir Fazil Achmet Pașa.

La 1671 Turcii au trecut Dunărea la Isaccea. Trupele auxiliare ale Moldovei și Munteniei, cam 8000, erau în lagăr pe coline: ele formau 2 corpuri de cavalerie cu o ținută admirabilă și aveau uniformele lor proprii pentru a se distinge. Moldovenii erau îmbrăcați în tafta roșie închisă iar Muntenii în galben; ele s'au aranjat în ordine de bătaie de ambele părți ale trecerei, înapoia enicerilor.

Turcii au trecut Dunărea la Isaccea, pe un pod executat de popoarele supuse sultanului, cari locuiesc «în lungul acestui fluviu» din ordinul său. (Din memoriile lui De la Croix. Neculai Iorga, voi. I, p. 83).

La 29 Septembrie 1673 a sosit la Isaccea oștirea turcă, unde făcuse din nou pod.

Ajungând aci sultanul, așteptând terminarea podului, petrecu la vânătoare, risipind banii în toate părțile și strângând neîncetat oștire (peste acei 30.000 ce avea și din cari 10.000 erau oameni aleși, spre a trece în Moldova).

La 1674 Sultanul s'a retras și a trecut Dunărea înapoi cu întreaga sa armată. Se spune că înainte de a se retrage el puse să se sugrume chiar în cortul său 4 pașale. (Anonim. Neculai Iorga, I, pag. 83).

În Aprilie 1675 Ibraimi Pașa dela Isaccea, cu ajutorul Muntenilor, a făcut un pod peste Dunăre și-i asigură atât apărarea, cât și transportul proviziilor pentru armata turcă care se afla în război cu Polonia.

În Iulie 1677 Isaccea avea în fața ei un pod pentru trecerea armatei otomane. Isaccea în acest timp era un oraș deschis (burg) situat pe o colină fără ziduri sau întărituri. Străzile după obiceiul Turcilor erau foarte strănte dar cu multe case.

Între acestea, foarte puține erau de zid. Avea un palat, locuit de sultan cu ocazia plecării sale înaintea Kamenitzei. Avea numai 2 moschee, acoperite cu plumb. Castelul (cetățuia, probabil la punctul Eschi-Kaleh) era zidit la malul Dunării, avea patru turnuri foarte bune, zidite după sistem antic.

Zidurile erau foarte înalte din care cauză nu se putea vedea nicio casă înăuntru. Cea mai mare parte din locuitori erau greci, armeni, bulgari, ovrei și turci. Avea

multe prăvălii de mărfuri, dar sărace. În oraș nu se vedeau sclavi pentrucă... toți fuseseră ascunși.

Trecerea Dunării a fost efectuată cu 3 caice și în fiecare din ele se instalaseră câte 3 tunuri mici, cu cari se salutau trecătorii străini mai distinși. (Din jurnalul Palatinului de Koulmie. N. Iorga, voi. I, pag. 93).

La 1684 Ainatzi Soliman Pașa a trecut din nou Dunărea la Isaccea.

La 15 Iunie 1685 Constantin Vodă Bătrânul ce-i zicea și Cantemir Bey, îmbracă la Oblucița caftanul domniei pe care-l primise și de unde apoi a pornit în Moldova.

La 1687 Buiukli Mustafa Pașa a trecut Dunărea cu 35.000 spahii și 8000 eniceri și prăpădește armata polonă prin foame.

Vorbind de Isaccea, principele Cantemir, spune că în timpul său edificiile ce se vedeau în interior, era o probă evidentă de antichitatea sa. Dar urme nu se observau, nici în ziduri nici în fundații, ca cine ar fi fost fondatorul ei. Se pare însă, zice el, că este opera coloniștilor romani din Dacia sau poate chiar a Dacilor așa precum sunt: Tulcea, Carsium și alte foarte vechi cetăți în Dobrogea.

La 1710 sultanul ordonă domnului Moldovei să execute un pod la Isaccea pentru trecerea armatei otomane.

La 1736 împărăteasa Rusiei, Ana de Meklemburg, declară război Turcilor pe motiv că Tătarii devastau hotarele Rusiei, iar Turcii refuza să-i pedepsească.

Armata Turcă sub comanda marelui vizir a trecut Dunărea la Isaccea și s'a instalat la Bender.

La 1769 marele vizir a transportat lagărul său în câmpia dela Isaccea. El rămase aci 20 zile ocupat cu preparativele și măsurile necesare pentru campanie. El a ținut în urmă un mare consiliu, al cărui scop a fost să decidă încotro trebuie îndreptată armata. Nu am experiența războiului, spuse el (Mahomet Emin Pașa) ofițerilor cari compuneau consiliul; rămâne ca d-voastră, să hotărâți operațiunile militare cari convin și cari ar prezenta mai multe șanse favorabile armelor musulmane. Vorbiți! luminați-mă cu părerile voastre!...

Nimeni nu răspunse acestei interpelări. Cum nu se cunoștea nimic din planurile și mișcările inamice, toți membrii consiliului au rămas ca muți. În fine șeful administrației compturilor, Osman Effendi luă cuvântul și a căutat să demonstreze că Rușii eșuând asupra Hotinului, vor întoarce armele lor contra Benderului. El sprijini conjunctura sa cu motive atât de prolexe și cu detalii atât de fastidioase că marele vizir sfârși prin a-i impune tăcere și a-i ordona să lase să vorbească ceilalți. Fiecare atunci a propus câte o măsură diferită. Unii asigurau că cetățile Bender și Uzi (Otceacoff) erau destul de puternice prin ele singure și voiau ca

armata să pornească spre Hotin. Alții au susținut că numai după ce vor trece Dunărea și se vor apropia de teatrul războiului se va putea judeca asupra direcției ce ar fi convenabil de luat. Aceasta din urmă idee a avut întâietate. La 21 Mai 1769 armata a trecut Dunărea instalându-și lagărul lângă Cartal. Ea nu făcu aci decât un scurt repaos și câteva zile în urmă a ajuns la Movila Răbiei (Khantepessi).

Patru luni în urmă, în Septemvrie, vizirul fusese sugrumat și un nou mare vizir părăsea poziția dela movila Răbiei; a fost reținut câteva zile pe marginele Dunării, din cauza creșterii apelor ce se opunea transportului trupelor. Armata otomană după ce suferise de frig și foame, a ajuns la Isaccea într'o dezordine de nedescris.

În August 1770 marele vizir avea lagărul la Isaccea. El era lipsit de mai mult timp de știri dela Bender și Akerman. La neliniștea ce o avea despre aceste 2 cetăți s'a asociat și aceea de a vedea pe soldații turci abandonând cu grămada steagul sfânt al profetului, într'o zi el a auzit focuri de tun trase în semn de bucurie în lagărul pe care Rușii îl stabiliseră la Cartal. Mirat, el a cerut lămuriri și a aflat luarea cetăților Bender și Akerman precum și apropiata sosire a unui parlamentar rus, colonelul Ioan Patruna. În adevăr acest ofițer n'a întârziat să se prezinte la Isaccea. La 5 Septemvrie el a fost primit în lagăr în cortul lui Reis-Effendi și scrisoarea Mareșalului Romantzoff, adusă de el, a fost tradusă imediat. Ea conținea propuneri de pace și anunța că Romantzoff primise dela guvernul său depline puteri necesare pentru a stabili condițiunile unui tratat. Marele vizir răspunse că nu va putea da un răspuns imediat acestei propuneri.

Menavi, un savant teolog și jurisconsult otoman în cartea sa intitulată: *Commentar asupra micii Colectiuni (Șerhh Djame Essaghir)* spune pozitiv ceea ce Turcii aveau de făcut. «În cazul când victoria favorizează pe infideli și în care adevărații credincioși sunt striviți sub loviturile inamicului, o pace care pune la adăpost bunurile și viața musulmanilor, trebuie să fie privită ca un adevărat triumf».

Astfel ar fi trebuit să fie conduita Porții în împrejurările dezastruoase de față. Din nenorocire avansurile făcute de Ruși au fost luate drept slăbiciune; divanul a refuzat și în loc de o pace mai puțin umilitoare, după noi pierderi de oameni și bani, imperiul a terminat cu dezastruoasa pace dela Kainardjé.

În același an după trecerea Rușilor la Tulcea, unul din cele 3 corpuri, în cari ei împărțiseră armata, se îndrepta către Isaccea.

În primele zile ale lui Aprilie 1771 împrejurul Isaccei a avut loc o mare luptă. Turcii sunt bătuți. Veisman s'a îndreptat apoi către oraș, bate pe Turci și dă foc la toate depozitele cu pulbere și la șlepurile lor, apoi se

întoarce la Ismail, luând dela turci 8 tunuri (după ce a distrus pe celelalte), un vas cu 5 tunuri, două șleपुरi, 13 șeici, 17 plute, 86 prizonieri turci și armeni, 30 bulgari, scăpând o mulțime de familii de moldoveni și armeni. Daghistanli-Meemet-Ali, pașa cu trei tuiuri, arnăutul Meemet, pașa cu două tuiuri, comandau 30.000 călăreți, 500 Bosniaci, 350 Arnăuți și 800 volintiniri Turci și Armeni. În depozitele de la Isaccea s'a găsit: 3.200 saci cu pesmeți, 8.000 chile de făină, 6.000 kile grâu, 5.000 kile de meu, 3.500 kile de sare, 3.000 stânjeni de odgoane groase și 2400 corturi. Pierderea Turcilor în cavalerie și infanterie a fost foarte mare.

Vizirul, cu armata, se afla la Babadag; al treilea corp se îndrepta contra lui.

Auzind, Turcii au plecat în fugă, cu vizir cu tot, spre Constantinopole, părăsind tunurile, corturile, cazanele, carele și alte bagaje și tăind înainte de plecare, mulțime de creștini și aci precum au făcut și la Isaccea.

Rușii au ridicat din Babadag tot lăsând numai pietrele.

La 5/17 Octomvrie 1770 vizirul a luat dispozițiuni pentru a ataca în flanc pe Rușii cari se aflau în Muntenia. Tot aci s'a format un corp cu 20.000 Tătari și un altul cu 10.000 oameni destinați să manevreze pe dreapta.

La 13 Octomvrie 1771 Veisman se îndreaptă spre Issaccea. Căpitanul Bliser, generalul Enghelhardt și Veisman bat pe Turci, fac prizonieri și ajung la cetate, căreia îi dau asalt și o cuceresc. Rușii nemaî având ce face cu tunurile și cu munițiunile de război, le-a aruncat în Dunăre, între altele: 30.000 butoaie cu pulbere, sute de mii de ghiulele și gloanțe. Soldații nu le mai putea duce la Dunăre; atunci Veisman dă foc pulberii și arde restul lucrurilor.

La 15 Octomvrie, cetatea, orașul și geamiile erau cuprinse și mistuite de foc. Veisman a oprit numai 170 de tunuri, pe cari le-a trimis la Ismail și câteva alimente. Locuitorii în număr de vreo 160 mii au fost strămutați la Ismail și în alte părți ale Moldovei.

La 15 Aprilie 1773 Klitzka a trecut Dunărea la Isaccea, bate cavaleria turcească, prinde pe agaua ei, pune mâna pe toate satele și orașele de pe lângă Isaccea iar la 17 a ajuns la Babadag.

La 12/23 Noemvrie 1790 flotila rusă a sosit la Isaccea, oraș cu mult mai mare pe atunci decât Tulcea, care și ea a fost abandonată și distrusă precum și câteva vase de război; aci s'a găsit mai multe

depozite ca la Tulcea, 48 tunuri, 5 mortiere, munițiuni pentru a se aproviziona întreaga armată; un tren de campanie enorm a fost luat fără să se tragă măcar un foc de armă.

În Februarie 1793 Mihail Șuțu, strămutat de curând din Muntenia, domnul Moldovei, a primit însărcinarea să pună frontiera turcă în stare de apărare, să grăbească fortificarea cetăților de pe Dunăre: Ismail, Tulcea și Chilia, să stabilească depozite considerabile în lungul Nistrului și Prutului și să supravegheze construcția unui pod de comunicație ce se propuse să se stabilească la Isaccea etc.

În Ianuarie 1807 muhafizul dela Ada-Kaleh, dela Turnu (Kaleh), dela Giurgiu (Iergoghi) nazîrul (intendentul) dela Brăila, aianii (șefii) și comandanții kazilicelor (porturilor) situate dela Rusciuk la Oblucița au primit ordin să vegheze ziua și noaptea la paza castelelor, țărmurilor Dunării și localităților ce le înconjur.

La 1 Aprilie 1808 Isaccea avea o garnizoană de 1500 oameni sub comanda unui abil om de arme Kursanli-Ali-Pașa.

În August 1809 Isaccea avea în centrul său un vechi castel de piatră, susceptibil de apărare și înconjurat de un bun retransament. Acest oraș este situat pe o poziție încântătoare, se ridică în anfiteatru și era înconjurat de păduri, grădini și vii; avea un aspect plăcut.

Generalul Bulatow care comanda avant-garda armatei, plecată din Văcăreni, a găsit Isaccea abandonată; garnizoana fugise, parte pe Dunăre, la Ismail, parte pe uscat la Babadag. Pe lângă 7 tunuri, ea mai abandonă multă muniție și provizii.

Langeron recomanda lui Neculai I astfel luarea acestei cetăți: flotila dela Ismail ar încărca trupe la Reni, le-ar debarca pe țărmul drept și cu ele ar ocupa

Isaccea - Hector de Béarn (desen și litografie), 1828

înălțimele cari domin Isaccea; orașul este clădit în amfiteatru; atacat pe uscat de trupe, bombardat de pe apă de flotilă, el trebuie să capituleze imediat.

La 8 Iunie 1828 două divizii de infanterie rusă sub ordinea generalului Rudjevici și sub ochii împăratului Neculai I al Rusiei, forțează trecerea Dunării în dreptul Isacei, ajutat de o parte a flotei ruse de pe Dunăre iar pe de altă parte de defecțiunea cazacilor zaporojeni sub comanda Hatmanului Gladkoi.

Cazacii zaporojeni au emigrat în Dobrogea cu ocazia diferendelor religioase cari au izbucnit în timpul domniei împărătesei Ecaterina. Ei locuiau regiunea din jurul Dunării de Jos și trăiau din pescărie; până la această dată au dat Turcilor un concurs fidel și util în toate războaiele îndreptate contra Rușilor. Hatmanul lor se bucura sub dominația otomană de rangul de pașă cu 2 cozi. Continuând să practice religia ortodoxă și să vorbească limba rusă, ei au îmbrățișat partidul vechilor lor stăpâni. Cooperarea cazacilor zaporojeni la trecerea fluviului a fost de cea mai mare importanță.

După trecerea fluviului, în ziua de 12 Iunie, același an, o deputație de boieri greci, din Moldova, a sosit la Isaccea spre a închina țara împăratului Nicolae. Timeo Danaos!

O parte din armata comandată de Lüders, la 1854, a trecut și ea Dunărea la Isaccea.

În timpul războiului din 1877 și 1878, Isaccea a fost abandonată de armata turcească, retrăgându-se înapoia molului lui Theodosiu cel Mare, între Constanța și Cernavoda.

Nu putem termina, mai bine, istoricul Isacei, decât prin următoarele cuvinte ale distinsului academician Hasdeu:

«Mai pe scurt, una și aceeași localitate, *Vadul Dunării*, după cum a botezat-o atât de bine părinții noștri, «din pomenirea moșilor strămoșilor», Isaccea, a servit de trecătoare în mii de ocazii, pentru sute de popoare, în curs de 24 secole, începând dela puntea persiană (500 ani înainte de Christ) și până la puntea muscălească din 1828; niciodată însă ceva monumental, ci tot lucruri de lemn, poduri pe vase, șubrede base ale unor efemere lupte, uriași ridicați în câteva zile și pentru câteva zile».

Forma cetății era dreptunghiulară, pe o latură aproximativă de 150 m.

Natura zidurilor era de piatră cioplită, în bucăți de 50 cm. de latură, pe față pătrată și de 30 cm. grosime.

Încă pe la 1856 se vedeau în unghiurile zidurilor rămășițele unor turnuri ce aveau înălțimea de 7 metri dela suprafața pământului.

Pe la 1860 locuitorii din Isaccea au început să dărâme zidurile vechi și să vândă piatra din ele.

Pe la 1864, la o depărtare de 10 m. dela cetate, spre malul Dunării, se vedea încă deschizătura unei mine sau a unui conduct. El era boltit și pietruit pe dinăuntru însă foarte întunecos, așa că nu s'a putut vizita în interiorul său. Ulterior, din cauza dărâmării zidurilor și a pământului aruncat de cultivatorii de tutun, deschizătura acelei boite s'a astupat cu totul.

Există credința că ea conducea la Nicoliteț pe sub pământ.

Forma cetății se apropia de aceea a unei *castrae stative* romane, dar mai mică ca cea dela Troesmis.

Ca lucruri găsite aci au fost: sarcofagii, pietre legionare, fragmente de piatră și oale, ulcioare mari pentru conservarea apei și a grâului etc.

Cu pietrele din zidurile și turnurile cetății s'au clădit case la Isaccea și s'au pavat drumurile.

În toate timpurile Isaccea a fost o importantă și permanentă temă pentru apărarea, din partea nord-est, a peninsulei Balcanice sau cheia apărării Dobrogei din spre nord.

Nu se cunoaște nicio probă care să ateste că aci ar fi fost Noviodunum.

Un singur monument principal rămâne în picioare, movila *Sultan-Tépé* (după alții *Vizir-Tépé*) ridicată poate chiar de Darius, spre a distinge din depărtare, de pe vastele platouri ale Basarabiei, punctul trecerii fluviului la Isaccea. A fost considerată mult timp de Români drept capitala Dobrogei, sub numele de *Oblucița*.

În vecinătate se găsește mormântul lui Issak Baba fondatorul orașului.

*** fragmente din cartea *Istoricul principalelor puncte pe Dunăre dela Gura Tisei până la Mare pe coastele Mării dela Varna la Odesa*, Lt.-colonel Mih. Drăghicescu, București, 1943**

Kurgan Vizir - Hector de Béarn (desen și litografie),

O noapte în Sulina

de Alexandru Macedonski

Dobrogea abia fusese luată în stăpânire.

Noul administrator al Gurilor-Dunărei, pe o zi de primăvară - 23 aprilie și Sf. Gheorghe - cobora din vapor, în luntre, spre a debarca în Sulina. Vântul, ridicat dinspre mare, sufla în răspăr apa albastră a uriașului fluviu și o da, răzvrătită, înapoi. Cerul era ca un cristal curat și soarele îl umplea de veselie. Orașul, cu casele lui albe, și cu minaretele lui subțiri, încăleca brațul Dunărei. Pe unele coperișuri, grădini de leandrii și de lămii înfloriți imprimăvărau aerul. Nuanțe roze și verzi se logodeau. Un zbor de libelule - caii dracului - nor azuriu de aripi - albăstrea Delta, cu depărtări pe care trestia și papura tînără le frăgezea. Administratorul, 26 de ani și ochi de vis, furat de răzvrătirea valurilor, amețea. Era străbătut de fiori pe care nu-i mai simțise. Marea, împinsă de vînt în apele Dunărei, se izbea de ele, iar un zgomot de bătălie izbucnea. Deasupra valurilor, acolo unde soarele își vărsa flăcările din plin, băteau ca niște aripi de jar ale unor pasări din alte lumi: Soarele. Cînd țărnul fu apropiat, sunetele de argint ale clopotelor bisericelor pătrunseră în azul celor din luntre.

În locașurile Domnului, din orașul locuit mai mult de greci și de maltezi, se cîntau osanale pentru proslăvirea regelui George, a cărui onomastică era atunci. De cum luntrea se opri, înfățișătorul guvernului, întîmpinat de primar, intră în vultoarea administrativă a localității, ascultă plîngeri, făcu și primi vizite, cu oficialitatea înghețată a unui zîmbet ce nu i se dezlipi de buze. Uneori, cu totul binevoitor, întărea cele care i se spuneau printr-o dare din cap sau prin vorbe răzlețe, anume rostite ca să dovedească marele său interes pentru toți și pentru tot ce-l înconjură. Gîndul său însă era departe. El i se ducea aci pe marea luminoasă ce se zărea prin unele din geamurile ferestrelor casei în care se afla; aci, pe luciul Dunărei, și prin rogozul și papura verde a Deltei. Dar seara venea și un răgaz îi îngădui să răsufle. De pe terasa casei unde fusese găzduit, Sulina, zîna ce se scâldea în apă pînă la brîu, i se destăinui în deplinătatea frumuseții. Brazde de sînge mohorau apusul. Cele două faruri de la intrarea portului, minaretele a două-trei geamii, și turla unei biserici se desprindeau în conture puternice de pe sidefatele funduri ale serei.

Pe mare, pe Dunăre și prin trestii, răsfrîngerile soarelui ce-și lua ziua bună, păreau că zboară ca niște fluturi galbeni și roșiatici. Vapoare, cu mișcarea matrozilor pe punți, însuflețeau portul. Dinspre valuri și dinspre partea Insulei Șerpilor, un vas-pilot, împurpurat de soarele ce se înecase pe trei sferturi în mare, se arăta coprins de flăcări. În dreapta portului, palatul Comisiunii europene, clădire tot atît de măreață ca și a Universității din București, în mijlocul orașelului

de case ale impiegaților săi, privea marea cu întreitul lui șir de ferestre suprapuse, ca și cum, înăuntrul odăilor, ar fi fost aprinse mii de lumînări în polecandre de argint și de cristal. Dar, cu încetul, valurile se catifelau cu întunecările liliachii ale unui indigo ce, neîncetat, se posomora. Trandafirii muriră în cer și pe apă. Crinii argintii își deteră sufletele în văzduhurile apusului. Ferestrele palatului se stinseră și deschiseră guri de beznă asupra mării și împrejurimilor. Apusul singur mai rămase, cîtăva vreme, luminos. Nu trecu însă mult și cerul luă, și de acea parte, înfățișarea verzuie a peruzelilor ce îmbătrînesc și mor. Secera de diamant a lunii schinteia cu o dulceță lăcrămoasă. Dinspre vaporul de război englez, „Cocatrix”, se trăgănea duioșia unui cîntec, toarsă de voci tinere ce păreau că-și revarsă dorul înstrăinării peste smîrcurile Sciției ce apucau Dunărea la mijloc și se prelungeau pînă la locul unci Darius și-a aruncat, odinioară, vestitul pod. Candidații de matrozi - niște tinereți albe ca un lapte în care ar fi căzut petale de trandafiri - își legănu notele pe ritmul mișcărilor, agățați prin funii sau urcați în vîrfurile catargelor. Răcoarea umplea însă stradele cu o mulțime împălăriată de bărbați și de femei.

Fiecare umbla fără scop; dar fiecare își mișca împrejurul obrăjilor o batistă, spre a se scăpa de năvala țîntarilor. Ici-colo, fumegau, pe marginile trotuarului, mici focuri făcute de locuitori tot în scopul de a se apăra de războinicii oaspeți ai stuhăriilor Deltei. Multe din chipurile ce încăpeau în lumina lor destăinuiau frumuseți neasemănate. Forța scapără din coloare și forme. Femeile păreau minuni ale unei Grecii vechi, iar, în fiecare tînăr, retrăia un Alkibiade sau un Antinous, ale căror trăsături răpeau gîndul spre propilee, spre timpii socratici și spre Roma lui Adrian. Vîntul, în vremea aceasta, se ascuțea. Nori negri și sălbatici dau iureș cerului. Într-o clipă stradele rămaseră pustii. Vaiete se smulseră din funiile vaselor ancorate. Marea și Dunărea răcneau. La miezul nopții, urgia nu cunosc margini. Geamurile ferestrelor dîrdăiau.

Și Sulina se surpa într-un întuneric adînc.

Țara mea *

de Regina Maria a României

Ar fi cu neputință să vă descriu tot ce am văzut, auzit ori simțit pe cale între acest popor simplu, cu inima caldă; atâtea priveliști vii; atâtea scene mișcătoare au rămas întipărite în inima mea. Am rătăcit prin sate pierdute în locuri uitate, pe șesuri fierbinți; m'am cățarat până la umile căsuțe cuibărite laolaltă pe coaste de munți. Am ajuns la plăcute sălașuri mărunte ascunse între brazi uriași. Pe țărmuri

de Mare pierdute am descoperit sătucene unde Turcii locuiau în singuratecă răzlețire; lângă Dunărea largă am rătăcit printre târguri puținele, locuite de pescari ruși, al căror tip se deosebește așa de mult de al țeranului român. De la întâia vedere recunoști neamul lor: uriași înalți, cu bărbi frumoase și ochi albaștri, cu cămășile roși ce se văd cât de colo.

Mai ales în Dobrogea aceste nații felurite se îmbulzesc: pe lângă Români, Turci, Tatari, Ruși, pe alocurea și Nemți, trăiesc pașnic unii lângă alții.

Am fost într'un sat din Dobrogea, care era în parte românesc, în parte rusesc, în parte nemțesc, în parte turcesc. Am mers de la un capăt la altul, cercetând atâtea căsuțe, intrând în fiecare biserică, isprăvindu-mi încunjurul la mica moschee rustică, tapisată cu covoare veștejite, și acolo, într'o mulțime de Turci de rând, am ascultat slujba lor ciudată, din care n'am înțeles nimic. O femeie care nu e voalată n'are drept să între în sfânta incintă; dar un nume regal deschide atâtea uși, și atâtea reguli severe se calcă în bucuria de a primi un oaspe așa de neobișnuit.

Într'o arzătoare zi de vară am venit într'un orașel locuit aproape numai de Turci. Împărțiam bani mărunți între săraci și cei fără sprijin și mă purtam de ici colo. Era acuma rândul populației musulmane; de aceea cercetam locurile cele mai nenorocite, cu mâinile pline de băni.

Așa li-a fost de mare bucuria la venirea mea, încât scopul cel adevărat al vizitei mele a fost aproape uitat. M'am găsit încunjurată de un roi de femei aprinse, în haine ciudate, ciripind o limbă neînțeleasă mie.

Îmi ziceau: Sultană, și fiecare-și simțea nevoia de a mă pipăi; puneau degetele pe hainele mele, mă atingeau pe spate, ba o bahadârcă bătrână m'a apucat de bărbie. Mă duceau din colibă'n colibă, din curte'n curte. M'am găsit despărțită de tovarășii miei, rătăcind într'o lume pe care n'o mai cunoscusem până atunci. Mă țarau cu ele printr'un labirint de mici colibe clădite

din lut, de grădini ridicul de mici, de ogrăgioare dosite, făcându-mă să intru în locuințele lor, să pun mâna pe copiii lor, să mă așez pe scaunele lor. Ca un zbor de cioare se certau și se băteau după mine, puindu-mi întrebări, copleșindu-mă cu bune urări, la care nu puteam răspunde decât cu o mișcare din umere și zâmbete.

Femeile musulmane mai sărace nu sunt de fapt voalate: Ele poartă largi nădragi de bumbac și peste dâșii un fel de mantie pe care și-o tot țin supt nas. Croiala acestor mantii li dă acea linie indescrisibilă, așa de plăcută ochiului și care aparține numai Răsăritului. Și colorile ce aleg ele sunt totdeauna armonioase; afară de aceasta, ele sunt în concordanță cu împrejurimea lor de soare și de praf. Femeile acestea poartă ciudate colori albastre-șterse și mauve, - chiar și negrul hainelor lor nu e cu adevărat negru, ci a luat nuanțe ruginii, care se amestecă plăcut cu mediul în floarea noroiului în care locuiesc.

Când se îmbracă pentru drumuri mai lungi, portul lor e în de obște negru, cu o pânză albă ca zăpada pe capetele lor, așa fel înfășurată încât ascunde toată fața afară de ochi.

Nespus de pitoresce și de tainice sunt aceste întunecate figuri când vin către tine, atingând ușor păreții și purtând în de obște un băț greu în mâni; este în ele ceva biblic, ceva care duce pe om îndărăt spre vremuri foarte depărtate. În acea caldă dimineață de vară de care vorbesc, am căutat să scap o clipă de năvălitoarele mele din cale-afară de prietenoase, așa încât să mă pot furișa într'o colibă mică a cărui ușă era larg deschisă.

Ispită irezistibil de umbra-i tainică, am străbătut în tainița de lut, găsindu-mă într'un aproape desăvârșit întunec. La capătul cellalt o ferestucă lăsa să străbată: o slabă rază de lumină.

Bojbăindu-mi drumul; dădui de un pătucean de zdrențe și pe acest culcuș al miseriei descoperiiu o femeie bătrână-bătrână, - așa de bătrână, încât ar fi putut să fi trăit pe vremea zinelor și a vrăjitoarelor, vremi ce nu mai au a face ca vâlmășagul și zvonul de astăzi.

Aplecându-mă asupra ei, m'am uitat în fața-i boțită, și toate poveștile tinereții mele părură că-mi răsar înaintea, toate istoriile pe care, în copilărie, încântată, le ascultasem, istorii pe care nu le uiți niciodată...

De-asupra-i, atârând de un cuiu ruginit la îndemâna ei, era o oală de lut neagră, de o formă ciudată. Toate în jurul bahadârcei acesteia erau în floarea pământului: fața ei, locuința ei, zdrențele care o acoperiau, locul pe care sta. Singura pată de lumină în această tainiță era un miel alb, culcat fără să-l supăre cineva la picioarele patului.

Puind ceva bănuți între cărligatele-i degete osoase, am lăsat pe această ciudată ființă bătrână în sama tovarășului ei alb ca zăpada, și, întorcându-mă la lumina

soarelui, avui simțul că, o clipă, mi-a fost dat să rătăcesc prin veacuri fără număr spre zilele de odinioară.

* * *

Așa de lung e ținutul dela Mamaia, de nu i-am ajuns niciodată la capăt; se tot întindea înaintea mea ca un nesfârșit drum de argint.

Atâtea căruțe își învârtiau încet roatele pe ținutul acesta, mânate de neamurile amestecate ce locuiesc în Dobrogea; Turci cu largi turbane și supuse fețe răbdătoare. Ruși bărboși cu ochii albaștri, făcând o pată din cămășile lor stacojii, Români oacheși, aducându-și lucrurile de vânzare la oraș. Se tot trudeau prin nisip căruțele cu o roată în apă, veselele colori ale veșmântului țerănesc resfrângându-se cât erau de lungi în Mare.

Dobrogea e o țară cu așa de vaste întinderi, cu drumuri așa de nemărgenite, încât caii, firește, trebuie să-și aibă un rost mare, și de aceia se întâlnesc atâtea dintre ei deosebit de frumoși în acest colț al țării, zdraveni, bine căliți și focoși. Soarele se răsfângea în părul lor luciu, bine îngrijit. Cu ochi cari cunosc mă minunam de netedele lor forme, de șoldurile lor puternice, de frumoasele lor picioare sprintene. Pătrunzătoare priviri de prețuire aruncau și țeranii la calul meu pur-sang în plin galop; fiecare-și întorcea capul ca să urmeze și să admire cum putea merge. De atâtea ori am schimbat zîmbete de firească simpatie cu acești necunoscuți mie. Mai mult decât odată am întâlnit lungi șiruri de căruțe care purtau femeile Turcilor, înfășurate în hainele lor întunecate, care-și descoperiau o clipă fața ca să se uite la femeia liberă, necunoscută lor, care putea călări pe un cal frumos. Ca o ceată de păsări ciudate, albastre, negre și sure stăteau laolaltă în cuiburile lor ce se scuturau gemând, și asupra tuturor acestor icoane soarele-și cobora privirile întipărirind felurile lor colori neobișnuite în mintea mea, pe când Marea plângea veșnică-i jălanie, spălând malul cu îndărătnicile-i silinți de a scăpa odată din lanțuri. Fierbinți, vântoase, pustii și fără capăt cum sunt, șesurile Dobrogii au un farmec de melancolie pentru acei cari le cunosc bine. Noi toți aveam o deosebită grijă pentru firea lor neobișnuită și rătăciam prin multe unghere, descoperind cele mai neuzite sătucene, făcute din lut, cu sprintenul turn al moscheilor țâșnind ca săgeata spre cer.

De feluriți ce sunt, locuitorii Dobrogii țin necontenit viu interesul călătorului, care nu știe nici odată ce chipuri poate întâlni, nici la ce neașteptate locuinți poate ajunge.

Am străbătut în sate depărtate, unde Rușii dintr' o sectă bizară își clădiseră mănăstiri singuratece, la care bătrânii obștii slujiau ca preoți. Mi-au dat pâine și sare, pitele lor fiind întunecate, acre și ciudat împodobite cu neînțelese desemnuri; m'au dus înaintea icoanelor lor grosolan zugrăvite, ca să sărut chipurile sfinților la cari se închină mai mult.

O curioasă impresie mi-a rămas din aceste adunături de case uitate de lume: o impresie de praf și

de salcâmi înfloriți, de clopote ce sună și de mulțimi târcate, cu fețele cele mai puțin potrivite între ele. Un amestec de bordeie de pământ și de bisericuțe încunjurate de umbră, de căsuțe albe, cinchite, de câni ce latră și de cai cari trezesc zvrîlind din picioare nouri de praf.

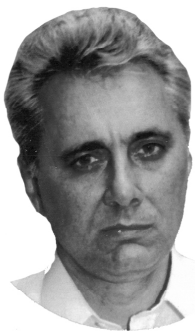
Un drum larg trece de obicei prin satele acestea; sure, uscate și crăpate de căldură, casele se întind pe amândouă laturile în mijlocul dumbrăvilor acelor salcâmi cari sunt singurul copac în stare a prinde rădăcini prin locuri așa de seci și fără apă. În luna când sunt înfloriți, aerul e numai un balsam care îmbată; copleșiți de greutatea florilor lor, arborii se pleacă supt ploaia albă.

Mult îmi place mie Turcul tăcut pe care-l întâlnesc în cele mai multe locuri din Dobrogea, care te primește puind mâna întâiu pe inimă, apoi pe frunte, care se uită lung la tine cu o bunăvoință lină, fără nici o curiozitate, fără nici o mirare care stă pe pragul casei și nu pare vreodată să aibă ceva de făcut; prietenos, simpatice și pitoresc, mie de sigur mi-ar părea rău să-l văd că a dispărut.

La o distanță respectuoasă, lumea lui femeiască stă în aceeași atitudine, cinchită ca niște cioare de-a lungul păretelui, privind de departe scene în care nu cutează să-și iea partea; dar, dacă te apropii de dânsule, ele te întâmpină cu o zgomotoasă plăcere, încunjurându-te cu strigăte care iese așa de adânc din gât, de nu le poate prinde o ureche europeană. Dar copiii se amestecă laolaltă cu cercetătorii și merg după tine oriunde te miști; mai ales sunt încântătoare fetițele cu șalvării lor largi de bumbac, cu codițele lor suptirele și unghiile vâpsite frumos în roșu.

Satele prin aceste părți sunt rare și departe unele de altele, drumurile sunt poate cele mai nesfârșite din toate drumurile românești, și de pe cea mai mică înălțime le poți vedea unduind fără capăt ca un șarpe uriaș fără cap și fără coadă. Uneori în marginea lor sunt ogoare, dar adeseori ele se tot înșiră prin pustietăți sterpe, spinoase, pietroase și seci. Însă, la anume timpuri din an, florile Dobrogii sunt felurite și alcătuesc o plăcere pentru ochi.

* fragmente din cartea *Țara mea, Maria - Regina României*, Ed. Librăriei Avel Suru, București, 1919

Domiciliu obligatoriu *

Din jurnalul Ioanei Lujeriu:
„După despărțirea părinților mei, am copilărit în familia mamei, mici comercianți în acel pitoresc oraș de provincie pe malul mării. Amintirile mele din copilărie au gustul sărat al apei de mare și mirosul algelor abandonate în nisipul fierbinte.

Cum aș fi avut altfel norocul să privesc oricând pe fereastra casei marea în toate anotimpurile anului, calmă și albastră ca cerul vara, cu insule de aur cloazonate în email, înspumată și paroxistică, cu valuri cât casa toamna, încremenită și plumburie iarna.

Locul meu de joacă, de dimineață până seara, era plaja pescăriei, cu scoici cât palma și ghirlande de alge vesele și crețe, tivind în verde malul neobosit scăldat de repetate valuri. Universul meu de copil cuprindea malul abrupt din care marea mușcase, nesățioasă, bărcile răsturnate, mirosul penetrant de pește, singuratica statuie de bronz învelită de ploile și zăpezile anilor a poetului norocos și trist. Străduțele înguste și orientale, coborând spre faleză, aduceau față în față, ca la un sfat divin, catedrala ortodoxă, cu fațadele pictate de pe care zâmbeau prietenos sfinții, moscheea suplă și înaltă, penetrând trufaș cerul cu semiluna,

sinagoga cenușie și înstelată.

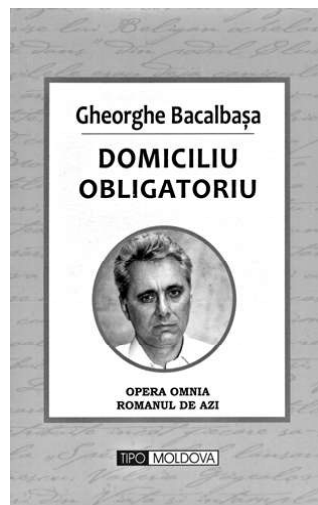
Memoria mea păstrează amintirea dulce-acrișoară a bragăi, a șuberecului pișcător și iaurtului de oaie tăindu-se felii.

Orașul se întindea pe promotoriul stâncos; străduțe complice și povârnite unite laolaltă prin zgomote și mirosuri; oraș pe care îl luai în stăpânire cu piciorul; clădiri scorjite cu balcoanele aruncate agresiv peste stradă ca niște sâni de matroană și prăvălii dedesubt în care oamenii se duceau să târguiască la Ibisovici, Miga sau Antoniade, deși foștii lor proprietari dispăruseră și deasupra ușilor atârnav firme noi ca Alimentara sau Plugul. Pescărușii se roteau deasupra orașului ca peste un talian uriaș. Țipau ascuțit și cumva plângător, ca apoi să adoarmă în canicula verii pe acoperișurile de țigla, cu ciocurile galbene și agresive, sub razele toride ale soarelui lunecând peste aripile albe cu pete cafenii strânse lângă trupul puternic.

Pentru mine, orașul era înconjurat de tărâmurii îndepărtate și exotice cu denumiri ciudate ca Anadolchioi, Coiciu sau Piața Chilieii, în care plecai ca într-o expediție, cu trăsura sau cu camionul, camionul fiind platforma trasă de cai și cu roțile îmbrăcate în cauciucuri.

Dincolo de aceste teritorii se întindea sfârșitul pământului.

Mult timp am crezut că ieșirea din această lume imuabilă se făcea pe un singur drum, și dricul negru și lăcuit ce străbătea strada Mangaliei urmat de fanfara orașului. Târgul își trăia viața de după

război, care mai era încă viață dintre cele două războaie, fără să simtă și fără să bănuiască că se apropia de el, ca un val uriaș, accelerarea istoriei și că nu peste mult timp avea să devină apendicele unei metropole, străbătut de turiști cu aparatele fotografice în căutarea zadarnică a zgomotelor, mirosurilor și foștilor locuitori.

Și nimic nu ar fi întrerupt minunea acelor ani dacă nu s-ar fi întâmplat ca într-o dimineață a anului 1952”...

*** fragment din cartea *Domiciliu obligatoriu*, Gheorghe Bacalbașa, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2015**

Prețul progresului

În vârtoarea inevitabilă a globalizării, oamenii se uită de jur-împrejur derutați și doritori de mai bine, după modele de urmat. Nici oglinzile nu sunt neglijate, chiar dacă unele se fac țândări după câteva consultări. Câțiva fac apel la referințe freudiene pentru înțelegerea vieții ca vis și viceversa, ori pentru călătorii labirintice, în definirea dorințelor reprimite în copilărie și amânate apoi până devin obsesii.

Literatura socială a vieții se umple instantaneu de suferințe pentru care prea puțini scriitori sunt dotați să exploreze corespunzător acest univers cu dimensiuni variabile.

Personajele la dispoziție sunt imprevizibile și frenetice în manifestări: homo religiosus alternează între variante cu procesiuni pe brânci cu icoane și moaște, până la pregătirea întâlnirilor cu extraterestri (cu pâine și sare, cu țuică și droguri, cu bomboane și gloanțe), zoon politikon luptă în războaie orale pentru pace și veșnică prosperitate, omul comun se zbate într-o comunicare fără orizont cu sine, pe Facebook, prin voci din singurătate, pe tv, prin tratamente psihiatrice, prin știri manipulative, prin iluzii care umplu lumea cu artiști celebri, profeți de ecran, regi sportivi, opere de carton și infractori fără frontiere. Cei cuminiți și pozitivi așteaptă vremuri potrivite, când urletele se vor potoli suficient pentru decență volitivă de afirmare.

Zeul Ban (vechi de 2.500 de ani) își ridică templele, mașinile și dorințele, fără scrupule și fără teamă că l-ar ajunge din urmă poezia, proza sau teatrul. Pentru modelele și supușii acestei divinități posesive, totul se reduce la preț - și dragostea, și ura, și apusul, și răsăritul, și Homer, și Dante, și Eminescu, și minciuna, și credința, și bucuria, și nefericirea, și somnul, și visul, și începutul, și sfârșitul.

Rămâne de pază speranța (conform graficului mitologic), acea entitate mântuitoare care pe toate le împacă. Tocmai atunci, iubitorii de lectură vor băga de seamă că au uitat să citească, dar nu va fi nici o dramă, pentru că tehnologia, în expansiune, va pune la dispoziție comunicarea telepatică. Situația se va rezolva prin simpla accesare a autorilor preferați - unii petrecuți, alții în activitate și cei mai mulți din viitor.

Ăsta progres, n'est pas?

O carte despre „visul literii scrise” *

Elena Leonte s-a născut la Râmnicu Sărat, în urmă cu 70 de ani, în 1949. A făcut Filologia la Iași și a lucrat în capitala Moldovei, mai întâi, la Radio Iași, apoi vreme de 16 ani la Editura „Junimea” (sub numele Elena Chiriac); în 1991 o regăsim la Biblioteca județeană „Gh. Asachi”, o altă lume a cărții (ca bibliograf, șef de birou și în continuare, vreme de opt ani, directoare). A colaborat la „Flacăra Iașului” și la alte publicații. În paralel, un deceniu (1991-2002) a funcționat și ca lector asociat la Universitatea „Dimitrie Cantemir”. A mai scris „Istoria culturii ieșene în date”, două ediții, în colaborare cu Ionel Maftai, și „Utopii sub semnul rațiunii” (publicistică). A primit numeroase aprecieri, distincții, diplome și (în 2004) Medalia Meritul Cultural - clasa I pentru contribuția la promovarea valorilor culturale.

Dan PLĂEȘU

În acest an, **Elena Leonte** ne dăruiește cartea „**Însemnări din lunga trecere**”, un tom impresionant prin conținut și ținută grafică, apărut la Editura „Princeps Multimedia” din Iași. Cititorii se află în fața unei lucrări ample, diverse ca tematică, incitante. „*Însemnări din lunga trecere*” are alura unei cărți de înțelepciune (...), Elena Leonte, filologul desăvârșit aflat în solda culturii române adevărate, își etalează cu destulă degajare pledoariile pentru o minima normalia în viața publică și în viața culturală a României de azi. (...) Beneficiind de o dicție clară a ideilor, de un spirit pătrunzător între prezentarea și dezlegarea unor probleme socio-culturale, de o magnetică armonie textuală și de un instinct al valorii ni peur ni reproche, cartea Elenei Leonte este o remarcabilă apariție în peisajul publicisticii de azi, subliniază într-o postfață poetul și eseistul **Daniel Corbu**.

Volumul impresionează prin compoziția complexă (peste 150 de titluri adunate în zece capitole). Se disting trei zone de interes, corespunzând etapelor din activitatea autoarei: vremea „Junimii”, afirmarea în publicistică și anii dăruirii Bibliotecii. Așa încât, în deschiderea amplei lucrări, autoarea simte nevoia de a oferi cititorilor unele repere de lectură. *Risipite, selectate și adunate aici, într-o carte ce conține eseuri, tablete, schițe de portret, note, mărturisiri, comentarii, izvorâte din observația vieții și oamenilor, prin lentilele mele dedicate aproape exclusiv cărților. Existența de acest tip - printre cărți - apare unora insuficientă pentru o profundă analiză socio-psihologică, viziunea acumulată prin lecturi fiind ușor „desprinsă*

de pământ”... Și au dreptate! Dar mai sunt și cei care cred că e bine să readuci în viața de zi cu zi câte ceva din visul literii scrise, din utopiile codurilor etice vechi de sute de ani, pentru a înțelege mai adânc și intențiile și faptele oamenilor sau de a reaminti că frumosul nu este numai o categorie estetică prezentă în toate domeniile, ci produce sentimente și atitudini mai apropiate de spirit, de armonia universală.

Ca redactor la Editura „Junimea”, Elena Leonte (Chiriac) a îngrijit circa 300 de titluri din diverse domenii: literatură, istorie, filosofie, medicină. O mică paranteză: îmi place acest verb „a îngriji”, pentru că asta făcea la editură omul de cultură care primea manuscrisul: se îngrijea ca acesta să

devină carte veghind la stil, ortografie, gramatică, în permanent dialog cu autorul, notându-și observațiile proprii numai cu creionul, semn că Domnia Sa doar propunea soluții și nu-i cenzura textul. Am făcut precizarea pentru cei care nu știu cum se luca pe vremuri (poate și acum) cu editura. Undeva, în carte, autoarea amintește că a editat și cărți ale gălățenilor. Pe sub ochii și prin pixul distinsei doamne au trecut și manuscrise aparținând lui Teodor Parapiru, Ion Chiric și ale subsemnatului. Închid „mica” paranteză. Asociate acestei etape, în capitolul intitulat modest „Note de editor, recenzii” sunt incluse texte pline de miez despre Eminescu, Nicolae Paulescu, Grigore Vieru, Adrian Păunescu ș. a.

În bună parte cartea conține publicistică, mai exact, comentarii de mici dimensiuni pe diverse teme, texte perene, prin adevărul și „sentințele” conținute. Nu puține titluri „ascund” eseuri de forță, cu adevărat „Portrete în mișcare”, precum este denumit un capitol. Transcriu doar câteva titluri: „Portret de manager al anilor ‘50”, „De ce îmi place Crin Antonescu”,

„Dezonoarea nereperată a Robertei”, „Golgota nemerniciei”, „Intrigantul(a) de profesie”, „Puterea omului simplu”, „Conflictualii” etc. Zona de publicistică a volumului oferă grupaje precum „Utopii sub semnul rațiunii”, „Minima normalia”, „Gânduri în aplicație”, „Politice de ieri... valabile și azi”, toate punând în evidență un condei, pe cât de subtil, pe atât de acid, nu de puține ori. Demonstrațiile din texte sunt argumentate elevat, semn că autoarea se adresează cu prioritate inteligenței celor invitați să-i citească articolele. Place stilul ales cu grijă, adecvat, fără invective, deși multe texte sunt vecine pamfletului, unde, precum știm, uneori totul se poate...

În textul-prefață în care își prezintă volumul, Elena Leonte se confesează: *Din acumulările cărților ești dator să dai și celorlalți ceea ce crezi că le trebuie pentru a se putea bucura de frumusețea unei existențe echilibrate, în civilitate și cunoaștere, și asta, desigur, distilat în chip original, convingător. Poate de aceea am riscat să includ în acest volum și amintiri care îmi lăcrimează încă sufletul, sperând în empatia celor ce - trecând prin experiențe tragice - ar trebui să știe că există și o viață de după...* Aceste aserțiuni asociate mai ales textelor din primele capitole (*Amintirile în care locuiesc deseori și Lumina din interior*) mă determină să afirm că autoarea face dovada unei forțe de creație reale care-i permite să se considere scriitor și să accepte această stare de grație. Deși, poate, nu crede sau nu este ferm convinsă de existența ei.

Iar prezentarea cărții n-ar fi completă dacă n-aș adăuga și *Tărâmul fabulos al bibliotecii*, o suită de articole consacrate locului și oamenilor alături de care a trăit ani importanți. Surprinde cumva *Un dialog în loc de epilog*, o convorbire avută de Elena Leonte, expert și evaluator european în infodocumentare, cu dna Nicoleta Marinescu, manager și evaluator european de profil, interviu publicat în revista „Biblioteca”, din luna mai 2012. Surpriza de care aminteam vine din două direcții: pe de o parte ni se oferă un plus de informație despre omul, scriitorul și specialistul Elena Leonte, iar pe de alta, îl convinge, dacă mai era nevoie, pe cititor că prin lectura „Însemnărilor din lunga trecere” se află în fața unei cărți multivalente: frumoasă, instructivă, elevată ca stil, emoționantă în multe locuri. Autoarea a voit să se prezinte în fața lumii - de data aceasta, într-un moment special din viață - cât mai bine „înarmată” cu idei și frumuseți scrise de tot felul. De unde și titlul voit atotcuprinzător dat unei cărți ce se dorește să spună multe, să ofere gânduri și opinii pertinente despre lume și existență. Fapte înțelepte pentru care nu putem decât să-i fim recunoscători scriitoarei Elena Leonte.

* **Elena Leonte: *Însemnări din lunga trecere*, Editura Princeps Multimedia, Iași, 2019**

(urmare din pagina 17)

Între Dunăre și Mare

distracție, ca și cei din izolatele orașele de provincie, la sosirea trenurilor.

Nevoia de variație îi împinge la vapor. Cine vine? Cine pleacă? Incidentele debarcării formează subiectul de vorbă din ceasurile de după amiază, prin care se omoară vremea, la o cafea, sub umbra rară a unui biet copac de pe latura străzii.

Vaporul nu trage la debarcader decât după un larg ocol până la monumentul înălțat ca semn al revenirii Dobrogei la vechea-i matcă. În timpul ultimului război, dușmanii s’au răsbunat, dând jos vulturul de bronz.

De cum se oprește, te învâluie dogoreala zilei de vară. Pe apă nu o simțea. Adierea curentului născut în mers, răcorea fruntea. Acum se unește căldura dela horn și mașini, cu acea strânsă în depresiunea numai piatră, în care e așezat orașul. Plăcerea călătoriei pe apă, s’au terminat. Te simți recreat, deși cum te ai dat jos din vapor, te pătrunde moleșeala aerului încins, fără pic de răcoreală.

Ești bucuros să ajungi la hotelul sărăcăcios, cu simplitatea odăilor asemenea chiliilor din mănăstiri.

Ar fi și greu de cerut mai mult. Otelurile sunt în funcțiune de mișcare omenească. În Tulcea numai de forfotă de oameni nu poate fi vorba. La capătul Dobrogei, izolat iarna, nu servește ca trecere nici pentru locuitorii din județ. Cei din satele vecine, poposesc câteva ore în curtea unui han. De aceia hanurile sunt mai pline decât otelurile. Sunt urmele vremurilor vechi car n’au dispărut; otelurile sunt cerințele vremurilor noi, cari nu s’au așezat încă.

Școlile și diferitele instituții oficiale, dintre care administrația pescăriilor cu un însemnat muzeu, dau viață orașului, mai mult decât negoțul. Clădirile lor s’au schimbat din ce erau mai înainte. Sunt înșirate mai ales în lungul bulevardului ce duce la Monument, proeminența de teren cu vedere largă, dar prea puțin cercetată. Neobișnuința mersului schimbă pentru localnici costișa domoală, în pripor de munte.

Natura nu ademenește pe cei deprinși mai mult cu odihna de cafenea, obicei transmis pe nesimțite din vremuri depărtate. Viața se scurge lin, fără svâcnituri, ca și apa bătrânului fluviu, aproape de sfârșitul drumului său lung și sbuciumat. Cei localnici se sbat cu nevoile zilnice, aspre uneori; cei veniți caută se scurteze cât mai repede popasul, socotit, pe nedrept, drept exil.

* **fragmente din cartea *Între Dunăre și Mare*, prof. I. Simionescu, Ed. Cartea Românească, 1939**

„Cal roșu pe un câmp galben”

Octavian MIHALCEA

Reeditarea volumului de debut al lui Cassian Maria Spiridon, *Pornind de la zero* (Editura CHARMIDES, Bistrița, 2015), într-o ediție necenzurată, evidențiază

speciale valori ale luminii care, conjugată cu datele sufletești normează discursul poetic. Totodată, invocarea purității accentuează verticalitatea asupra căreia se focalizează cartea. Funcția transfiguratoare a iubirii este reliefată constant. La nivel complementar, moartea presupune mereu noi și noi potențialități în vederea elevării.

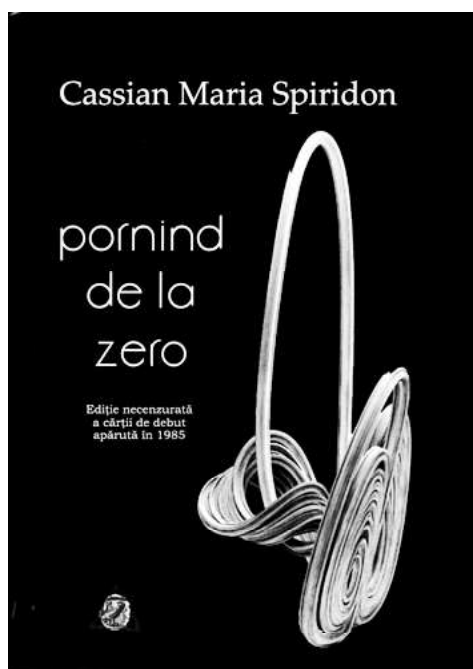
Ipostazierile paradisiace au funcții ce fascinează: „cu umărul dezgolit/ în splendoare// (iubito)/ să vorbesc despre mine și tine/ fără a deschide gura/ - vreodată -/ cu degetele/ cu ochii/ cu pielea acoperită de hainele/ verii/ așa cum dușul la fel ploaia/ îți curge pe trup// culcați pe plajă/ cu nisip în palme/ bob cu bob/ cod al mâinilor/ alergare a sângelui/ pentru ochiul tău stâng/ mângâiere/ peste fruntea înfrunzită// rege al mării/ să vorbesc despre mine și tine/ fără grai/ în delir”. În exterior, la nivel social, tronează starea tentaculară, nivelatoare. Rememorările adâncesc solitudinea, detalii sugestive pentru

situarea într-un context existențial supliciant. Ne situăm în circumstanțe obscure ce tind să acapareze. Drept reacție, fiorul insurgent se instalează de timpuriu, promițând reevaluări importante. Idealul, „cal roșu pe un câmp galben”, are aspectări marțiene, pasionate. Evaziunile onirice se dovedesc de multe ori salutare. Cromatizări în siaj expresionist adâncesc unele efecte tenebrante. Sinele se situează undeva între thanatologie și efuziuni ardente: „am scris un tratat/ despre moarte/ despre esență și gol/ un întreg decalog al iubirii/ un eseu despre frică/ o lucrare/ asupra nemuririi/ arătând încercarea pământului/ mișcările stelei/ le-am ars// cenușa o beau/ dimineța și seara/ ziua și noaptea”. Debutul în

viață presupune pericole nebănuite, ceea ce anunță datele unui destin răscolitor. Simbolurile uzitate potențează cota de interes a cărții. Atitudinea introspectivă comportă aspectări percutante, caracterizate de numeroase sinuozități. Mereu apropiat, spectrul aneantizării. Datele existenței sunt adeseori oprimate, sublimarea estetică reprezentând în aceste condiții o soluție soteriologică. Predestinarea vine cu aspectări contondente: „steaua sub care m-am născut mă urmează/ ca o umbră a sufletului/ ca o lovitură în plex”. Tot universul, împreună cu cele mai noi descoperiri adiacente lui, participă la transfigurările din volumul lui Cassian Maria Spiridon. Este insinuată

și o particulară dereglare senzorială, cu funcții revelatoare: „căzând în somnul letargic/ ca într-o capcană de cuarț electronic/ iubitor al vitezelor cosmice/ al celor opt dimensiuni mănecătoare de creier/ mescalina l.s.d-ul rachiul negru/ tumefiant/ torpila de frig/ viscerele morții grena// fii atent la ce-ți spun/ în demența fabuloasă/ a nopții de iarnă/ străvezie/ lampadoforică/ există un terminal/ ghimpos ca mărul/ din grădinile hesperidelor”. Omniprezente, radicalele transformări ale spiritului și materiei. Pe alocuri intervin aserțiuni concludive inserate factorului terminal: „iată

groapa/ când totu-i cu puțință/ sunt sigur/ nimic nu se mai poate”. Pericolele par a potența energia poetului. Printre altele, iată și o realitate totuși benignă: „sub cuțitul gholitei/ lustruit/ culcat întru odihnă/ respir”. Concluzionând, putem spune că marea majoritate a demersurilor lirice se petrec sub spectrul amenințător al privirii Meduzei. Ecourile spirituale, incandescente, sunt ultrarecognoscibile, aici cu profundă patină hieratică: „am sângele tău și sângele tău nu mă lasă/ am mâinile tale și mâinile tale mă trag în nămol/ am fruntea ta dar inima a plecat/ în ierburile tari/ ucigașe/ semețind în menhire/ s-a spălat pe gură cu lacrimile sinucigașilor/ a victimelor și Pelicanului/ Eli Eli lamma sabachtani/ în ziua patimilor și pătimirii/ în cenușa pântecoasă a timpului”.

Elena Ghica (Dora d'Istria)

1828-1888

„O nepermisă uitare acoperă vălul său nedrept, o strălucitoare figură femeiască din veacul al XIX-lea”, avea să scrie prof. Avram Vasulescu despre Elena Ghica, în Editura *Cartea Românească*, în

anul 1941¹.

Faptul că *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900* (1979) și *Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu (1985), nu pomenesc niciun cuvânt despre această scriitoare, ne determină să găsim o explicație, dacă se poate.

Elena Ghica s-a născut la București în data de 22 ianuarie (3 februarie) 1828, fiind primul copil din cei șase ai Marelui Ban al Craiovei, Mihai Ghica (1794-1850), și ai Ecaterinei (Catinca) născută Fața (1809-1853)².

Mihai Ghica era amator de literatură, pictură, numismatică și arheologie, și colecționa obiecte de artă și antichități. Era membru al Societății de Istorie și Arheologie din Odessa (1842) și a fondat Muzeul Național din București.

Ecaterina, mama Elenei, era o femeie inteligentă și cultivată, fiind interesată de pictură, literatură și muzică. A tradus în românește, în 1839, cartea *De l'éducation des enfants*, scrisă de D-na Campan³.

Având asemenea părinți, era firesc să fie bine educată. Au contribuit substanțial și profesorii: J. A. Vaillant și Georges Papadopoulos. La numai 15 ani, tânăra prințesă a tradus „Iliada” lui Homer în limba germană. Știa foarte bine nouă limbi: româna, engleza, germana, franceza, greaca, latina, rusa și albaneza, pe care le vorbea cu multă ușurință.

A făcut studii muzicale cu Cicarelli, Persiani, Balfi și H. Ronconi, iar pictura cu celebrul pictor venețian Schiavoni, care a lucrat în Moldova în perioada 1837-1843. Prințesei îi plăcea vânătoarea, călăria, ascensiunea pe munți și înotul, în orele libere⁴.

După abdicarea domnitorului Alexandru Ghica, în anul 1842, care s-a exilat la Viena, întreaga familie a fratelui său, Mihai Ghica, a călătorit la Viena, Berlin, Dresda și Veneția. Acest periplu a durat șapte ani.

Un episod interesant legat de excelența cunoașterea a limbii grecești, constituie întâlnirea de la curtea regelui Prusiei, Friederich Wilhelm, care îl roagă pe savantul Alexandru Humboldt să descifreze inscripția elenă săpată pe mai multe basorelieuri. Acest savant, care a fost și profesorul Elenei Ghica, a rugat-o pe eleva lui să descifreze aceste inscripții, lucru pe care prințesa l-a făcut cu mare ușurință⁵.

La vârsta de 21 de ani, întreaga familie revine în țară, după Convenția de la Balta-Liman (aprilie 1849). Pe moment, turcii au părăsit țara, dar trupele

Elena Ghica. Din lucrarea „Portrete istorice” a lui G.I. Ionnescu-Gion editată în anul 1894

DORA D'ISTRIA

rusești au rămas. În acest context, Elena Ghica cunoaște un tânăr ofițer rus, care era prințul Alexandru Kotzoff-Massalski, descendent din familia țarilor, cu care se căsătorește în anul 1849⁶.

Se mută cu soțul ei la Sankt Petersburg, unde este preocupată de muzică și pictură. A expus două peisaje la Academia Imperială, pentru care a primit o medalie în anul 1854 din partea juriului⁷.

Războiul din Crimeea, încheiat cu pacea de la Paris, din 1856, a determinat-o pe tânăra prințesă să-și manifeste opiniile foarte liberale, care au deranjat oficialitățile ruse, avertizând-o de mai multe ori și obligând-o să părăsească Rusia țaristă, în anul 1855, la vârsta de 27 de ani.

Dar și brutalitatea soțului a hotărât-o să nu mai calce niciodată în Rusia⁸. Pentru început a plecat în Elveția, unde l-a pierdut pe fiul ei proaspăt născut.

După ce face mai multe călătorii prin Grecia, Asia, America, Anglia, Italia, Franța și Germania, în anul 1860 se stabilește definitiv în Italia. Aici locuiește în mai multe localități precum Torino, Riviera di Ponente, Genova, Pegli și Florența, unde, în 1872, pe Via Leonardo da Vinci, se afla o casă zidită de filo-românul Angelo de Gubernatis, pe care o cumpără. Era o vilă pe care a mărit-o și înfrumusețat-o și-a împodobit-o cu o superbă grădină cu arbori exotici. Vila aceasta a fost denumită **Vila d'Istria**, unde a primit foarte mulți musafiri și a trăit până la sfârșitul vieții⁹.

Elena Ghica. Portret publicat de Liviu Bordaș

În anul 1855, publică prima lucrare, începută la Sankt Petresburg, intitulată: *La vie monastique dans l'église orientale*, pe care o semnează: **Dora d'Istria**. Această denumire poate reprezenta: Dor de Dunăre (Istru), dar poate fi și vechea denumire a unei localități de pe malul lacului Sinoe (Istria)¹⁰.

În 11 iunie 1855, a efectuat o ascensiune în Alpi, fiind considerată prima femeie care a avut curajul să urce la o așa înălțime, unde a depus un steag tricolor, brodat de ea cu litere de aur¹¹.

Un contemporan al Dorei, doctorul și filosoful Paolo Mantegazza, avea să mărturisească despre viața prințesei în Florența: „... Cei mai mulți vizitatori, din orice națiune sau clasă socială, care se îndeamnă să aibă cinstea de a o cunoaște și a o admira, ea nu vorbește deloc de operele pe care le-a scris sau de cele pe care le va scrie. Primește pe toți cu o grație așa de ospitalieră, cu o curtoazie atât de naturală, că face pe cel mai umil dintre vizitatorii săi să uite că ea e de două ori prințesă și mai mult încă, Regină a Olimpului cugetătorilor și scriitorilor”¹².

După 61 de ani, într-o sâmbătă de 17 noiembrie 1888, s-a stins din viață la Florența, lăsând prin testament vila sa Primăriei orașului, în folosul Institutului de surdo-muți din localitate. Avea să lăsa din România a lăsat-o Primăriei București, care nu a dat numele său niciunei străzi și românii au uitat-o.

A solicitat ca ceremonia înhumării să se facă civil, iar corpul să-i fie incinerat în fața consulilor român și rus. Cenușa sa a fost depusă în crematoriul de la Trespiane, departe de țara sa¹³.

Importante sunt numeroasele sale scrieri, fiind considerată ca o scriitoare democrată, apărătoare a drepturilor popoarelor balcanice și a neamului românesc, și a fost o luptătoare pentru emanciparea femeii.

A pus în lumină probleme esențiale și vitale, care

afectau viitorul politic și social al grecilor, albanezilor, românilor și slavilor.

În tot ce a scris se pot remarca două idei principale:

- **Libertatea** în orice țară, pentru toți egalitate, democrație sănătoasă și logică. O înspăimânta Rusia, țara despotismului, fără ideal.

- **Credința** sigură în progres, având o aversiune constantă contra obscurantismului oriental sau tiraniei iezuite¹⁴.

Note:

1. Avram Vasulescu, *Dora d'Istria, Seria, C 114*, Cunoștințe folositoare, Ed. Cartea Românească, București

2. Le Site de la Famille Ghika, 2010

3. *Ibidem*, pag. 1

4. Avram Vasulescu, luc. Citată, pag. 3

5. Avram Vasulescu, *op.cit.* pag.4. Și Familia Ghica, pag. 2

6. G. I. Ionescu-Gion, *Portrete istorice*, Ed. Librăriei H. Steinberg, București, 1894, pag. 139

7. Fam Ghica, *op. cit.* pag. 2

8. Avram Vasulescu, *op. cit.* pag. 100

9. G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.* pag. 140

10. *Fam Ghica*, pag.2

11. *Ibidem*, pag. 3

12. Avram Vasulescu, *op. cit.* pag. 102

13. G. I. Ionescu-Gion, *op. cit.* pag. 141

14. Avram Vasulescu, *op. cit.* pag. 106

Portretul Dorei d'Istria făcut la Veneția de pictorul F. Schiavoni -1863

(va urma)

DICTIONAR ARTIȘTI PLASTICI GĂLĂȚENI 147

Corneliu STOICA

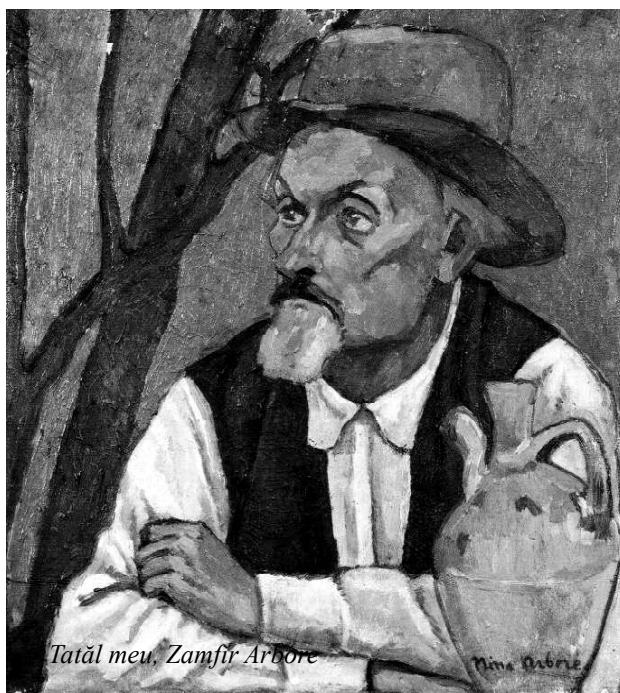
ARBORE, Nina Tamara - pictor, grafician (n. 8 ianuarie 1889, la Tecuci - m. 7 martie 1942, la București). A urmat studiile liceale la București, perioadă în care a luat lecții de artă cu pictorul Nicolae Vermont. În 1906 s-a înscris la Academia de Arte Frumoase din München, unde i-a avut profesori pe expresioniștii germani Friedrich Fehr, Angelo Jank și Karl Schmidt-Rottluf. După trei ani, a părăsit capitala Bavariei, îndreptându-se spre Paris. Aici a frecventat Academia liberă a celebrului pictor Henri Matisse, artist care îi va influența în mod decisiv creația. A debutat cu trei lucrări („Pălăria verde”, „Portret”, „Un bătrân”) la Salonul Oficial al Artiștilor în Viață (București, 1912). În 1914 s-a reîntors în țară și s-a integrat asociațiilor și grupurilor avangardiste din acea

perioadă din care făceau parte Victor Brauner, Marcel Iancu, Max Herman Maxy, Corneliu Michăilescu, Milița Petrașcu, Mattis Teutsch ș.a. În 1916, împreună cu Cecilia Cuțescu-Storck și Olga Greceanu au fondat la București Asociația „Femeile pictore și sculptore”, care a avut un rol foarte important în promovarea pe plan național și internațional a artei feminine, precum și în recunoașterea profesională a femeilor-artist (în acea vreme femeile nu aveau încă drepturi egale cu bărbații). Și-a deschis expoziții personale în

1921, 1922, 1928 și a expus, de asemenea, la Societatea „Tinerimea Artistică” (1915, 1919, 1920, 1940), Societatea „Arta română” (1921), Salonul Oficial de pictură și sculptură (1924, 1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1939), Salonul Oficial de desen și gravură (1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1935), Gruparea „Contemporanul” (1924), Grupul

„Arta Nouă” (1932), Asociația „Grupul nostru” (1933) și la alte manifestări de profil organizate în țară și în străinătate. Timp de doi ani a fost profesoară la Academia de Artă Modernă și Decorativă înființată de M. H. Maxy în 1924. A colaborat cu desene cu caracter social la revistele „Adevărul literar și artistic”, „Cuvântul liber”, „România muncitoare”. În 1929 a fost distinsă cu Diploma de Onoare cl. I la Expoziția Internațională de Arte Plastice de la Barcelona (Spania). Spre sfârșitul anului 1933 a participat, împreună cu Marcel Iancu, M. H. Maxy, Olga Greceanu, Tania Șeptilici, Margareta Sterian, Mihaela Petrașcu, Mac Constantinescu și arhitectul Octav Doicescu la Expoziția artei futuriste Mondiale, organizată la Roma (Italia) de Filippo Tommaso Marinetti, poet și editor italian, fondator al mișcării futuriste și teoretician al acesteia. În 1936 i s-a încredințat zugrăvirea Bisericii ortodoxe „Sfinții Împărați Constantin și Elena” din Constanța. Aici, sprijinită de o echipă din care făceau parte Virgil Manoliu din București și pictorii basarabeni I. Filatev și V. Ivanov, ea a realizat pictura din interior pe o suprafață de 2000 m. p. în tehnica frescă, pe un fond de aur de 14 carate, icoanele iconostasului (în tempera pe lemn), brăurile din interior și icoana cu sfinții patroni ai bisericii de pe timpanul portalului de la intrare (în mozaic). Coerența conceptuală și originalitatea plastică a întregului ansamblu iconografic, în care conviețuiesc într-o deplină armonie tradiția și modernitatea, l-au determinat pe pictorul și criticul de artă Tache Soroceanu să afirme în articolul „Nina Arbore, iconograf” publicat în revista „Adevărul literar și

Portret de femeie cu câine

artistic” din 24 octombrie 1937: „Artista și-a arătat întreaga măsură a talentului ca decoratoare, fiindcă păstrând canoanele stilului bizantin, a făcut operă de înnoitor, operă personală, spontană și lucidă până la detalii. Aș putea spune că blânda fiică a lui Zamfir Arbore, așa de modestă totdeauna, așteptând o zi a ei, a ajuns la cea mai mare izbândă: s-a găsit pe ea însăși” (apud Eduard Andrei - *Ipostaze ale modernității în pictura religioasă din secolul XX: Nicolae Tonitza, Nina Arbore, Costin Ioanid*, în „Studii și cercetări de istoria artei/ Arta plastică”, 2016, pag. 62).

Portret de femeie

Registrul tematic al creației Ninei Arbore este restrâns, pictorița abordând cu predilecție portretul, natura statică și, mai rar, peisajul, în special cel urban. Definindu-și idealul estetic spre care tinde, ea declara într-un interviu acordat lui Petru Comarnescu, publicat în „Rampa” din 20 martie 1927: „Caut prin linii cât se poate de simple și cât se poate de construite, nu numai exteriorul unui chip, ci și interiorul lui. De aceea eu nu depersonalizez, ci personalizez. Urăsc tot ce-i vulgar și insistent. Caut măreție și seriozitate clasică. Când compun, nu uit niciodată decorativul. Fac pictură de șevalet, nu de aer liber. Nu tind către frescă. Caut măreție, ținută nobilă și caracteristicul obiectului”. În genul portretului, artista și-a făcut „Autoportretul” în mai multe rânduri, și-a portretizat tatăl („Portretul tatălui meu, Zamfir C. Arbore”), fratele adoptiv („Dumitru Arbore”), a imortalizat chipuri ale unor artiști pe care nu i-a numit

Portret de fetiță

(„Actrița”, „Portretul unui artist”), ale unor scriitori („Poetul”, „Panait Istrati”, „Ion Minulescu”, „Scriitoarea Ștefania Zottoviceanu Rusu”) sau ale unor persoane, care, ca nume, au rămas și ele în zodia anonimului, tablourile fiind intitulate simplu: „Portret”, „Portret de fetiță”, „Portret de bărbat”, „Portret de bărbat cu câine”, „Două surori”, „Portret de femeie cu câine” etc. Aceste portrete se disting prin fermitatea liniei de contur, o linie aproape sculpturală, prin noblețea construcției și prin sondajul în psihologia modelelor, întreprins cu scopul de a le concentra în expresia figurii anumite trăsături de ordin moral. Uneori, personajele sunt proiectate pe fundaluri cu motive decorative, altele acestea, prin unele elemente utilizate, amintesc de pictura orientală. Naturile statice sunt și ele clare, riguros construite, desenului subordonându-i-se nemijlocit culoarea. Se simte plăcerea cu care artista pictează, atitudinea ei contemplativă față de flori și de obiectele care alcătuiesc recuzita compozițiilor. Critica interbelică a remarcat în tablourile sale soliditatea meșteșugului, măiestria execuției, poeticitatea viziunii, sensibilitatea și puritatea culorilor.

Un capitol important al creației Ninei Arbore îl constituie și lucrările ei de grafică. A practicat gravura în acvaforte și acvatinta, xilogravura în culori sau numai în alb-negru, a desenat foarte mult, a fost prezentă cu lucrări realizate în aceste tehnici la expozițiile amintite. Referindu-se la desenele din expoziția personală din 1928, deschisă la Librăria „Hasefer” din București,

Oscar Valter Cisek scria: „În aceste desene severe e mai multă artă decât în uleiurile pretențioase ale altor expoziții, e, înainte de toate, un stil care pipăie volumul redându-l și urmărește strângerea suprafețelor și construirea lor într-un ritm linear predominant, care vine să caracterizeze totodată ființa redată în sensul ei formal în spațiu. E o artă sinceră și foarte îndepărtată de tot ce poate fi numit gest ușor și feminin, surâs și joc, muzică și amurg [...] În artele plastice românești din anii de după război n-au fost realizate decât foarte puține desene care ar putea sta cu cinste alături de acelea expuse acum de Nina Arbore” (Oscar Walter Cisek, *Nina Arbore*, în vol. *Eseuri și cronici plastice*, Editura Meridiane, București, 1967, pag. 148-149).

Ignorată în anii comunismului, datorită rădăcinilor aristocratice ale familiei sale în descendență paternă (bunicul său, boierul Zamfirache Arbore Ralli, a avut moșia în satul Dolna, raionul Strășeni, Republica Moldova), Nina Arbore, prin creația sa, ocupă un loc distinct în istoria picturii și graficii din perioada interbelică, o perioadă foarte fertilă pentru arta noastră națională, când aceasta a atins mari altitudini calitative și când, alături de bărbați, s-au afirmat în plastica românească și foarte multe.

Bibl.: Oscar Walter Cisek, *Nina Arbore*, în vol. *Eseuri și cronici plastice*, Editura Meridiane, București, 1967; Aurel D. Broșteanu, *Acest altceva, pictura*, Editura Meridiane, București, 1974; Ștefan I. Nenițescu, *Scrieri de istoria artei și de critică plastică*, Institutul Cultural Român, București, 2009; Gheorghe Vida, *Nina Arbore*, din seria *Maeștri basarabeni ai secolului XX*, Editura ARC, Chișinău, 2004.

Natură statică

Sergiu Dumitrescu Jr.: „Zidul”

Fiu al regretatului sculptor gălățean Sergiu Dumitrescu și al profesoarei de istorie Gina Dumitrescu, Sergiu Dumitrescu Jr. (n. 29 iulie 1977, Mediaș) a manifestat încă din copilărie și a d o l e s c e n ț ă

Corneliu STOICA

aptitudini în domeniul artelor plastice, îmbrățișând aceeași profesie ca a tatălui său. După terminarea Liceului de Artă „Dimitrie Cuclin”, a urmat și a absolvit Universitatea Națională de Arte din București, Facultatea de Arte Plastice și Design, Secția Sculptură, clasa profesorului Darie Dup, promoția 2001. Și-a organizat patru expoziții personale de pictură și sculptură, deschise la Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” (2002, 2012), Galerile de Artă „Nicolae Mantu (2004), Hotelul „Dunărea” (2016) și a participat la mai multe manifestări de profil cu caracter național sau organizate de Filiala Galați a UAPR la Brăila, Focșani și București. De asemenea, a participat la taberele de creație de la Alba Iulia și Brăila. Din 2016 este membru al UAPR, Filiala Galați.

În noua sa expoziție personală de Galerile de Artă „Nicolae Mantu” el prezintă peste 30 de lucrări de sculptură, pictură și cu statut de „obiect”. Titlul simbolic „Zidul”, sub care sunt reunite lucrările, are semnificația de a închide și apăra o lume, lumea plămuirilor sale artistice, dar și pe aceea a greutăților și obstacolelor pe care ființa umană le întâmpină și se străduiește să le învingă în mersul său pe drumul cunoașterii

spirituale. Multe din compozițiile sale, atât cele destinate expunerii paretale, dar și unele sculpturi de tip ronde-bosse, au în centrul lor cunoașterea spirituală mediată prin intermediul cărții. În acest sens, artistul își populează lucrările cu motive specifice domeniului: manuscrise, tomuri religioase foarte vechi, scrise cu alfabet chirilic, suluri de pergament legate cu fir, pana (ca instrument de scris), mâna celui care scrie sau oferă cu generozitate un bun cultural etc. În același timp, în structura compozițională a ansamblurilor apar o serie de alte elemente care, la rândul lor, au conotații simbolice: inima, care în creștinism reprezintă Împărăția lui Dumnezeu, dar care poate semnifica și iubirea și cunoașterea prin afectivitate, știut fiind și sensul ei de loc al sufletului; crucea, pătratul, triunghiul, arcada, coloana, capitelul, paleta pictorului, silueta umană, torsul, aripi de îngeri, șarpele biblic, colivia din sârmă ghimpată, ca spațiu al reclusiunii și al neputinței ființei umane ca în procesul cunoașterii să depășească

Aspect de la vernisaj

Morphochroma

anumite limite.

În concordanță cu tema abordată (alături de cea a cunoașterii spirituale, mai întâlnim pe cea a erosului și pe cea a păcatului originar) și elementele care concură la construcția imaginilor, Sergiu Dumitrescu Jr. folosește o paletă coloristică adecvată, utilizând uneori tonuri închise, prin care redă vechimea, patina arhaică a obiectelor, alteori se orientează spre o cromatică mai luminoasă, în care galbenul și roșul sunt preponderente. Există în creațiile sale multă inventivitate, o preocupare deosebită pentru ca formele să corespundă ideilor pe care urmărește să le ilustreze, motivelor asupra cărora se oprește în demersul său artistic. În sculptura de sine stătătoare preferă formele și volumele suple,

elansate, pe care le șlefuieste până la desăvârșire.

Ca și cu alte prilejuri, Sergiu Dumitrescu Jr., alături de obiecte și sculpturi, expune și câteva lucrări de pictură. Una dintre ele, prin motivele configurate pe o dominantă de albastru, ținând de domeniul naval, amintește de expoziția sa personală din 2004, intitulată „Glaucos”, având în centrul ei explorarea unui timp mitic. Ambarcațiunile imaginate sunt de o mare simplitate, ceea ce exprimă opțiunea artistului pentru formele sintetice. Celelalte tablouri sunt realizate în cheie abstractă și se disting prin ritmul dinamic al petelor de culoare și echilibrul compozițional.

În actuala expoziție, artistul, în semn de pioasă cinstire a memoriei tatălui său, a expus și o lucrare de sculptură a acestuia. De asemenea, a prezentat două

lucrări de pictură semnate de Alexandra Popa („Semn”) și Raluca Dăianu („Refugiu”), ambele eleve talentate ale Liceului de Artă „Dimitrie Cuclin” și speranțe ale plasticii gălățene de mâine.

Cu noua sa personală, Sergiu Dumitrescu Jr. își consolidează tot mai mult poziția în cadrul Filialei Galați a UAPR, dovedind un potențial creativ superior și găsirea unor soluții plastice moderne prin care să-și materializeze ideile, gândurile și sentimentele. Cuvintele rostite la adresa lui la vernisaj de pictorii David Sava, Gheorghe Miron și Ioan Tudor, care i-au fost dascăli, au avut o încărcătură emoțională rar întâlnită și au mers la inima iubitorilor de artă prezenți. Sergiu Dumitrescu Jr. este într-adevăr un talent autentic, original în exprimare, cu care Filiala gălățeană se mândrește și a cărui evoluție de până acum evidențiază calități artistice remarcabile.

Revista Dunărea de Jos

EDITOR: CONSILIUL JUDEȚEAN GALAȚI

Președinte: COSTEL FOTEA

CENTRUL CULTURAL „DUNĂREA DE JOS”

Manager: Florina ZAHARIA

florinazaarina@yahoo.com

DTP: Ina Diana PANAMARCIUC

Culegere și corectură: Laura DUMITRACHE, Ina Diana PANAMARCIUC

Coperta 1: Podurile de la Cernavodă

Coperta 2: Gânditorul (cultura Hamangia); Șarpele fantastic Glykon

Str. Domnească, nr. 61, Galați, cod. 800008

tel.: 0236 418400, fax: 415590, e-mail: office@ccdj.ro

ISSN: 1583 - 0225

Tematici:

Octombrie 2019 - Femei scriitor

Din sumar:

Thalassa! Thalassa!, Nicolae Bacalbașa - p. 4, Tomis, V. Canarache - p. 5, România și războiul balcanic, Lev Toțki - p. 8, Drumul de apă, Marcu Botzan - p. 10, Între Dunăre și Mare, prof. I. Simionescu - p. 14, Constanța - Memoria orașului, Aurelia Lăpușan, Ștefan Lăpușan - p. 18, Dobrogea - arenă a crizei orientale, Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu - p. 23, Valul (molul) lui Theodosiu cel Mare; Isaccea, Mih. Drăghicescu - p. 27, O noapte în Sulina, Alexandru Macedonski - p. 37, Țara mea, Maria - Regina României - p. 38, Domiciliu obligatoriu, Gheorghe Bacalbașa - p. 40, Prețul progresului, Elena Parapiru - p. 41, O carte despre “visul literiei scrise”, Dan Plăeșu - p. 42, Cal roșu pe un câmp galben, Octavian Mihalcea - p. 44, Elena Ghica (Dora d’Istria), Radu Moțoc - p. 45, Dicționar artiști plastici gălățeni 147, Corneliu Stoica - p. 47, Morphochroma, Corneliu Stoica - p. 50

 DUNĂREA DE JOS

Suflet
cătore suflet!

Responsabilitatea pentru grafie, conținutul opiniilor, argumentelor sau părerilor aparține, în exclusivitate, autorilor.

Materialele primite, publicate sau nepublicate, nu se înapoiază. Redacția revistei nu împărtășește întotdeauna ideile conținute în textele publicate.

Alte detalii despre activitatea Centrului Cultural „Dunărea de Jos” Galați pot fi aflate pe pagina web a instituției (www.ccdj.ro) sau pe pagina de facebook *Centrul Cultural Dunărea de Jos Galați*. Arhiva parțială a revistei se găsește pe site-ul instituției.

Revista *Dunărea de Jos* este membră APLER (Asociația Publicațiilor Literare și a Editurilor din România).

„Gânditorul” - Cultura Hamangia, anul 4000 a. Chr.
capodoperă a artei neolitice,
descoperită la Cernavodă în 1956

Șarpele fantastic Glykon,
divinitate a binelui, protectoare a casei
și a familiei, sec. III d.Chr.

DOBROGEA

Galați, cod 800008, str. Domnească, nr. 61
Tel.-Fax: 00-40-236-418400; 00-40-236-415590
E-mail: office@ccdj.ro-revistadunareadejos@ccdj.ro
www.ccdj.ro